

ADMINISTRATĪVĀ UN KRIMINĀLĀ JUSTĪCIJA

JŪLIJS
AUGUSTS /2018
SEPTEMBRIS

Nr. 3 (84)

Print ISSN 1407-2971
Online ISSN 2592-8422

Baltijas Starptautiskās
akadēmijas un Rēzeknes
Tehnoloģiju akadēmijas
zinātniski teorētisks žurnāls

Galvenais redaktors
Dr.iur. Dainis Mežulis

Redakcijas kolēģija
Dr.iur. Petrus C.van Duyne (Nīderlande)
Dr.habil.iur. Viktors Justickis (Lietuva)
Dr.iur. Larisa Beļajeva (Krievija)
Jur.zin.kand. Vladimirs Rudņevs (Krievija)
Dr.phil. Dilip K. Das (ASV)
Dr.iur. Risto Pullats (Igaunija)
Ph.D. Cveta Markova (Bulgārija)
Dr.iur. Vladimirs Žuravels (Ukraina)
Dr.iur. Sandra Kaija (Latvija)
Dr.iur. Ārija Meikališa (Latvija)
Dr.iur. Vitolds Zahars (Latvija)
Dr.habil.iur. Osvalds Joksts (Latvija)
Dr.iur. Aivars Endziņš (Latvija)
Dr.iur. Jānis Načišcionis (Latvija)
Dr.iur. Jānis Baumanis (Latvija)
Dr.iur. Ivars Kronis (Latvija)
Dr.iur. Ilona Bulgakova (Latvija)
Dr.iur. Artūrs Gaveika (Latvija)
Dr.habil.phil. Ivans Vedins (Latvija)
Dr.philol. Jeļena Bescennaja (Latvija)

Vāka autore Anita Dimante
Redkolēģijas sekretāre Jeļena Bescennaja

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas
un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas
izdevums**

Reģ.apl. Nr.000702194

Mūsu adrese
Lomonosova iela 4, Rīga, Latvija, LV-1019
e-pasts: justicija@bsa.edu.lv
Tālr./fakss: 67100242

Izgatavots: SIA "Elektrokomfort R",
"Atdrukys studēja"
Atbrīvošanas aleja 115, K-3, Rēzekne

Visi raksti ir recenzēti atbilstoši Latvijas
Zinātnes padomes prasībām.
Reženzijas ir pieejamas žurnāla redakcijā.

SATURS

Krimināltiesību apakšnozare

I. Baikovska

Spēkā esošu nolēmumu kriminālprocesā jaunas
izskatīšanas tiesiskā būtība 4

R. Siliņš

Cietušā statusa kriminālprocesā pilnveides
aktualitātes 21

H. A. Gonsales Kosta

Vīrieša un sievietes atbildības par seksuālo
vardarbību nodalījums Spānijas krimināltiesībās 42

Civiltiesību apakšnozare

I. Eglīte

Fiziskās personas maksātspēja kā maksātspējas
atjaunošanas veids un ārpusstiesas parādu
restrukturizācija 62

Valsts tiesību apakšnozare

I. Ziemele

Atbildības būvniecībā jēdziens un veidi 72

A. Bagienska-Masiota

Informācijas sniedzēja statuss Polijas preses
tiesībās 90

M. Bomiņš

Datu subjekta piekrišana kā personas datu
apstrādes pamats 106

E. Golts

Juridiskais pieņēmums kā pierādīšanas
pienākuma pārceļšanas pamats 120

Latvijas Zinātnes padomes lēmums Nr. 1-2-1
Rīgā, 2007.gada 23.janvārī

Latvijas Zinātnes padome, pamatojoties uz Latvijas Republikas „Zinātniskās darbības likumu” (19.05.2005.) un
„Latvijas Zinātnes padomes nolikumu” (LR MK Noteikumi Nr. 383, 09.05.2006.), nolēmj iekļaut LZP Vispārtzīto
recenzējamo zinātnisko izdevumu sarakstā žurnāla „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, trīs sadaļas:
krimināltiesības, policijas tiesības, kriminālistika un operatīvās darbības teorija.

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs akadēmiķis **J.Ekmanis**

Autoru viedoklis var nesakrist ar redakcijas kolēģijas viedokli. Par faktu pareizību atbild rakstu autori.

CONTENT

Department of Criminal Law

I. Baikovska

Legal nature of the examination de novo of valid rulings in criminal proceedings	4
--	---

R. Siliņš

The status of a victim in criminal proceedings	21
--	----

J. A. González-Costa

The punitive distinction on grounds of sex in the Penal Code of Spain and the organic law 1/2004 of 28 December on integral protection measures against gender violence	42
---	----

Department of Civil Law

I. Eglīte

Insolvency process peculiarities of physical persons as a kind of resumes how to upgrade payment and restructuring outside debt	62
---	----

Department of State Law

I. Ziemele

Responsibility in Construction Law of Latvia	72
--	----

A. Bagieńska-Masiota

Authorization in the polish Press Law	90
---	----

M. Bomiņš

Consent as a legal basis for processing of personal data	106
--	-----

E. Golts

Legal assumption as the basis for removal of burden of proof	120
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Отрасль уголовного права

И. Байковска

Юридическая сущность нового рассмотрения вступивших в силу постановлений в уголовном процессе 4

Р. Силиньш

Актуальные вопросы совершенствования статуса потерпевшего в уголовном процессе 21

Х. А. Гонсалес Коста

Дифференциация ответственности за сексуальное насилие в зависимости от пола лица в уголовном праве Испании 42

Отрасль гражданского права

И. Эглите

Процесс неплатежеспособности физических лиц как способ возобновления платежеспособности и реструктурирование долга в несудебном порядке 62

Отрасль государственного права

И. Зиемеле

Понятие и виды ответственности в строительстве 72

А. Багеньска-Машота

Права источника информации в праве прессы Польши 90

М. Боминьш

Согласие субъекта персональных данных как основание обработки персональных данных 106

Э. Голтс

Юридическое предположение как основание для переноса бремени доказывания 120

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

SPĒKĀ ESOŠU NOLĒMUMU KRIMINĀLPROCESĀ JAUNAS IZSKATĪŠANAS TIESISKĀ BŪTĪBA

*Mg. iur. Inese Baikovska,
Biznesa augstskolas Turība studiju programmas
“Juridiskā zinātne” doktorante, zvērināta advokāte, Latvija*

Abstract

In this article, the author examines recent developments of the existing criminal procedure legislation with regard to the fresh examination of valid judicial decisions. According to the principle of legal certainty (*res judicata*), no appeal may lie from a decision that has already entered into force in a criminal case. However, if such a decision proves to be unlawful, the right of persons to a fair trial and a fair final judgment should be regarded as a priority with respect to the principle of legal certainty and legal means should be found for fresh examination or review.

The goal of this article is to examine the legal framework and role in criminal proceedings of the following two legal institutions: the re-opening of criminal proceedings due to newly discovered circumstances and the fresh examination of valid decisions due to serious breaches of substantive or procedural law.

The tasks of this article are to investigate the fresh examination of valid decisions as defined in the Criminal Procedure Law, opinions provided by legal researchers and relevant case-law. As a result of the research, conclusions are formulated with regard to the legal significance of the fresh examination of valid decisions, and specific suggestions are provided for the improvement of the existing legal framework.

The research is based on the analysis of legislation, court decisions, conclusions and opinions. For this article, the author has examined interrelations and differences of the procedural framework according to analytic and synthetic methods and benchmarked

specific provisions against other laws based on the comparative method. The methods of grammatical, systemic and teleological interpretation have also been applied in analysing specific legislation and determining the spirit and purpose of laws.

Keywords: criminal procedure, renewal of criminal proceedings, fair trial, persons involved in criminal proceedings.

Ievads

Autore šajā rakstā pievēršas spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma aktualitātēm. Tiesiskās stabilitātes princips (*res judicata*) paredz, ka nolēmums, kas stājies spēkā krimināllietā, vairs nav pārsūdzams. Tomēr, gadījumos, ja šāds nolēmums izrādītos prettiesisks, tad personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu jāuzskata par prioritāru tiesiskās stabilitātes principam un jārod tiesiski līdzekļi lietas jaunai izskatīšanai vai nolēmuma pārskatīšanai.

Pētījuma objekts ir spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālais regulējums. Savukārt pētījuma priekšmets ir kriminālprocesa atjaunošanas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas sakarā ar materiālo un procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu tiesiskais regulējums, to kopīgās un atšķirīgās iezīmes un problemātika.

Raksta mērķis ir izpētīt divu tiesību institūtu – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu – regulējumu un nozīmi kriminālprocesā.

Raksta uzdevumi ir izpētīt spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālo regulējumu, tiesību pētnieku izteiktos viedokļus, kā arī tiesu praksi. Pētījuma rezultātā izteikti secinājumi un doti konkrēti ierosinājumi tiesiskā regulējuma pilnveidei.

Pētījuma bāze ir normatīvo aktu, tiesu nolēmumu, atziņu un viedokļu analīze. Raksta izstrādē tika izmantotas analīzes un sintēzes metodes – pētot procesuālo likumu tiesiskā regulējuma kopsakarības un atšķirības, salīdzināmā metode – pētot konkrētas tiesību normas salīdzinājumā ar citām normām līdzīgā regulējumā, kā arī salīdzinot tiesību institūtu “Kriminālprocesa atjaunošana

sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem” un “Spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu” tiesisko regulējumu. Pētījumā izmantota arī statistiskā datu apstrādes metode, apkopojot un analizējot datus par konkrētas kategorijas krimināllietām. Izmantotas arī tiesību normu interpretācijas metodes: gramatiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā – pētot konkrētas tiesību normas juridisko regulējumu, noskaidrojot normas jēgu un mērķi.

Likumīgā spēkā esoša nolēmuma patiesuma prezumpcija mijiedarbībā ar tiesību uz taisnīgu tiesu principu

Saskaņā ar Krimināllikuma 1. pantā noteikto personu var atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un uzlikt kriminālsodu ar tiesas spriedumu vai arī noteiktos gadījumos ar prokurora priekšrakstu par sodu¹. Tiesas spriedums var būt notiesājošs vai arī attaisnojošs. Likuma Par tiesu varu 16. pants definē, ka tiesas spriedumam, kas stājies spēkā, ir likuma spēks tas ir izpildāms un visiem tas ir obligāts². Tātad tiek prezumēts, ka likumīgā spēkā stājies spriedums, kā arī prokurora priekšraksts par sodu nav pārsūdzams un uzskatāms par galīgo nolēmumu lietā. Tas nozīmē, ka šāds spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu tiek uzskatīts par taisnīgu, patiesu un tiesību normām atbilstoši pieņemtu, ievērojot gan materiālās, gan procesuālās tiesību normas. Tātad kriminālprocesā pieņemtais nolēmums, kas stājies spēkā, nav pārsūdzams, un šādi tiek garantēta tiesiskā stabilitāte.

Savukārt Latvijas Republikas Satversmes 92. pants garantē ikvienas personas tiesības uz taisnīgu tiesu³, tas nozīmē, ka ikviens var vērsties tiesā, lai pārsūdzētu tiesas nolēmumu apelācijas vai kasācijas kārtībā. Minētā Satversmes panta tvērumā ietilpst arī spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas garantijas, kas paredzētas Kriminālprocesa likuma⁴ 62. nodaļā – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un 63. nodaļā – spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Lai arī Kriminālprocesa likums paredz lietas jaunu izskatīšanu pēc sprieduma spēkā stāšanās, tomēr jāievēro noteikti apstākļi, kuriem iestājoties, ir iespējams atjaunot lietas izskatīšanu. Šo apstākļu loks ir samērā ierobežots, lai nodrošinātu gan spēkā esoša tiesas sprieduma juridisko spēku, gan

personu tiesību garantijas uz taisnīgu tiesu gadījumā, ja pēc sprieduma spēkā stāšanās atklātos jauni, iepriekš nezināmi apstākļi vai arī kādi materiālo vai procesuālo likuma normu būtiski pārkāpumi.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, spēkā stājies galīgais nolēmums krimināllietā uzlūkojams nevis kā publiskās varas akts, attiecībā uz kuru saskaņā ar Satversmes 92. pantu rodas tiesība vērsties taisnīgā tiesā, bet kā šīs tiesības realizācijas loģisks noslēgums, un, pieņemot pretējo, zustu Satversmes 92. panta jēga, jo tādā gadījumā aizskartās tiesības nekad nebūtu iespējams aizstāvēt līdz galam. Satversmes 92. pants ietver ne vien apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu, bet arī citu personu, tostarp cietušā, tiesības uz savu tiesību un likumisko interešu aizstāvēšanu⁵.

Svarīgi ievērot kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību garantijas uz lietas atjaunošanu pēc sprieduma spēkā stāšanās un attiecīgi arī jārod līdzsvars ar personu tiesībām pašauties, ka spēkā esošs nolēmums ir galīgs. Tātad būtiski, lai tiktu ievērots tiesiskās noteiktības princips – *res judicata*, kas paredz, ka galīgais nolēmums lietā vairs nav pārsūdzams. Īpaši svarīgs šis aspekts ir kriminālprocesā cietušajai personai, kurai ir tiesības uz sprieduma izpildi daļā par kaitējuma atlīdzinājumu. Savukārt, gadījumos, kad lieta tiek ilgstoši izskatīta, it īpaši, gadījumos, ja lietas izskatīšana tiek atjaunota pēc sprieduma spēkā stāšanās, tad tiek jau aizskartas cietušās personas tiesības uz savlaicīgu kaitējuma atlīdzinājumu. Gadījumos, ja kriminālprocesā galīgais nolēmums ir attaisnojošs spriedums, tad attaisnotās personas interesēs īpaši svarīga ir *res judicata* principa ievērošana. Savukārt šādā gadījumā var tikt pretnostatītas cietušā tiesības uz taisnīgu tiesu, jo arī cietušai personai ir jādod līdzvērtīga iespēja lietas jaunai pārskatīšanai īpašos gadījumos. Jau iepriekš minētajā Satversmes tiesas spriedumā norādīts, ka pie prasībām, ko taisnīgas tiesas jēdziens izvirza krimināllietas izskatīšanas procedūrai kopumā, pieder arī līdzvērtīgu iespēju princips, un tas prasa visām procesā iesaistītajām pusēm līdzvērtīgu iespēju izklāstīt lietas apstākļus un liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu⁶.

Līdz ar to kriminālprocesuālajam regulējumam jābūt tādām, lai tiktu nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas gan notiesātajai vai attaisnotajai personai, gan cietušajam vērsties ar pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vai arī par spēkā esoša nolēmuma jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo

vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, neatkarīgi no tā vai nolēmums bijis notiesājošs vai attaisnojošs vai arī, ja kriminālprocess bijis izbeigts.

Satversmes tiesa atzinusi, ka tiesiskās noteiktības princips uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesisko attiecību stabilitāti, kā arī ievērot tiesiskās palāvības principu, un tiesu nolēmumi, kas kļuvuši galīgi pēc tam, kad ir izmantoti visi pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi (izmantotas visas pārsūdzības iespējas), vai pēc tam, kad beidzies to izmantošanas termiņš, vairs nevarētu tikt pārskatīti un uz tiem būtu attiecināms *res judicata* princips⁷.

Tomēr, pilnībā nevar izslēgt, ka kriminālprocesā stājas spēkā tāds nolēmums, kas nav tiesisks, bet šāda nolēmuma prettiesiskums atklājas vēlāk, pēc tā spēkā stāšanās, līdz ar ko tāds nolēmums būtu atceļams un lieta pārskatāma no jauna.

Satversmes tiesa atzinusi, ka taisnīga tiesvedības procesa rezultāta garantija kriminālprocesā prasa, lai persona netiktu notiesāta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kuru tā nav izdarījusi, un lai persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu atbilstoši notiesāta⁸.

Valstij jāievēro konstitucionālās tiesības uz taisnīgu tiesu, radot efektīvu tiesisko mehānismu, lai novērstu pārkāpumus, kas radušies, īstenojot tiesvedību kriminālprocesā. Turklāt neatkarīga un taisnīga tiesa nav iespējama bez veiksmīgas tiesvedības darbības, kas ne tikai nodrošina spēju spriest tiesu, bet arī labot nelikumīgus vai nepamatotus nolēmumus, pat ja tie stājušies spēkā⁹.

Tiesiskas valsts pienākums ir nodrošināt, lai pie kriminālatbildības tiktu saukta ikviena persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vienlaikus nepieļaut, ka tiek notiesāta nevainīga persona, vai arī krimināllietās pieņemti kļūdaini nolēmumi. Šajā sakarībā valsts pienākums ir izstrādāt tādu politiku, kas stiprinātu tiesībsargājošo iestāžu darbību, kas saistīta ar kriminālprocesuālo līdzekļu piemērošanu, tādējādi minimizējot jebkādus kļūdainus nolēmumus.

Kriminālsodu politiku var definēt kā valsts politiku, kas vērsta uz noziedzības apkarošanu, kurā ir noteikti valsts pārvaldes principi un uzdevumi izvirzīto mērķu sasniegšanai. Lai kriminālsodu politika nodrošinātu izvirzāmo mērķu sasniegšanu, tās pamatā ir jābūt konsekventiem principiem, kā piemēram, likumības un taisnīguma principiem¹⁰. Tātad kriminālprocesam jānoslēdzas ar tādu galīgu nolēmumu, kas atbilstu šiem pamatprincipiem, būtu taisnīgs un nepārsūdzams. Tomēr nav pilnībā izslēdzami gadījumi,

kad pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās atklātos kādi jauni, iepriekš nezināmi apstākļi vai kādi procesuāli pārkāpumi, kas rada būtisku ietekmi uz nolēmuma tiesiskumu. Šādā gadījumā prioritārs jautājums ir tiesību uz taisnīgu tiesu principa nodrošināšana, jo nav pieļaujams, ka paliek spēkā nolēmums, kas būtībā nav taisnīgs.

Apstākļi, kas var būt pamatā netaisnīga nolēmuma pieņemšanai krimināllietā, var būt dažādi, un tie definēti Kriminālprocesa likumā kā apstākļi, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ, vai arī sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu.

Kriminālprocesuālajā zinātnē galvenokārt tiek uzskatīts, ka netaisnīga nolēmuma pieņemšanas pamatā ir “tiesas kļūda”. Tā dēvētās “tiesas kļūdas” būtība ir tāda, ka tai ir negatīvas sekas, jo tiek pārkāpts likums, un tas novedis pie netaisnīga, pretlikumīga un nepamatota nolēmuma lietā¹¹. Savukārt taisnīguma princips nosaka ikvienas personas tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu. Šādā gadījumā jārod tiesiski līdzekļi atjaunot tiesvedību (vai pat izmeklēšanu) krimināllietā un pārskatīt to no jauna, tādējādi pārkāpjot *res judicata* principu, kas viennozīmīgi ir attaisnojams, jo tiesiskā valstī nav pieļaujams atstāt spēkā pretlikumīgus un netaisnīgus nolēmumus.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta pirmajā daļā¹² noteiktas ikvienas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietver tiesības uz taisnīgu nolēmumu, kā arī tiesības pārsūdzēt tiesu nolēmumus, t. sk. arī lūgt, lai tiek pārskatītas lietas, kurās nolēmums ir stājies spēkā.

Ar dabiskā taisnīguma principa prasībām sasaucas Konvencijas 6. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kas angļu valodā apzīmētas kā *right to fair trial*, bet literatūrā bieži tiek dēvētas kā *right to fair hearing*¹³.

Konvencija ne tikai pieprasa, lai valstis, kas ir Konvencijas puses, ievērotu no tās izrietošās tiesības un pienākumus, bet arī izveidotu tiesu iestādi – tiesu, kurai ir tiesības konstatēt Konvencijas pārkāpumus galīgajos spriedumos. Pamatprincips ir tas, ka Konvencija ir paredzēta, lai garantētu ne teorētiskas vai iluzoras tiesības, bet gan tiesības, kas ir praktiskas un efektīvas. Lai gan Konvencijas 6. panta 1. punkts garantē lietas dalībniekiem efektīvas tiesības piekļūt tiesām, tomēr katrai valstij tiek atstāts brīvi izvēlēties līdzekļus, kas tiks izmantoti šajā nolūkā¹⁴.

Ievērojot Konvencijā noteiktās cilvēktiesību garantijas, arī Latvijas normatīvais regulējums paredz kārtību, kādā iespējams no jauna izskatīt krimināllietas, kurās nolēmums ir stājies spēkā. Nākamajā nodaļā tiks aplūkots Kriminālprocesa likumā noteiktais regulējums spēkā esošu nolēmumu jaunai izskatīšanai, tā ir īpaša kriminālprocesuāla stadija, kas garantē personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu.

Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas veidi un nozīme kriminālprocesuālajā regulējumā

Spēkā stājušos nolēmumu jaunas izskatīšanas normas attiecas uz jomu, kurā tiek pretstatīts tiesību stabilitātes princips un taisnīguma princips, jo stabilitātes princips bieži nonāk pretrunā ar prasību pēc taisnīguma. Tiesvedības atjaunošana lietā, kas pabeigta ar spēkā stājušos nolēmumu, ir tipiska šā strīda izpausme, kur jāmeklē to savstarpējais līdzsvars¹⁵.

Lai garantētu personu tiesības uz taisnīgu tiesu un spēkā stājušies galīgie nolēmumi ikvienā kriminālprocesā būtu tiesiski, Latvijas kriminālprocesuālais regulējums paredz noteiktos gadījumos atjaunot izskatīšanu lietās, kur nolēmums stājies spēkā. Kriminālprocesa likums paredz divus spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas institūtus:

- 1) Kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (Kriminālprocesa likuma 62. nodaļa);
- 2) Spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu (Kriminālprocesa likuma 63. nodaļa).

Abiem minētajiem institūtiem kriminālprocesuāli raksturīgs tas, ka tie paredzēti gadījumiem, ja pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās radušies kādi noteikti apstākļi, kuru dēļ pieļaujama lietas pārskatīšana. Šo institūtu īpašais raksturs saistīts ar to, ka tiek pārbaudīta galīgā nolēmuma likumība un pamatotība. Savukārt šos abus tiesību institūtus var piemērot kriminālprocesā tikai tādos gadījumos, ja iestājies galvenais nosacījums – ir spēkā stājies nolēmums (tiesas spriedums vai lēmums, vai prokurora priekšraksts par sodu).

Kopīga iezīme abiem šiem tiesību institūtiem ir apstākļi, ka tiek pārskatīts stājies spēkā lietā pieņemtais nolēmums. Savukārt abiem šiem tiesību institūtiem atšķirīgās pazīmes saistītas gan ar

to, kādi nolēmumi varētu tikt pārskatīti, gan kādas personas tiesīgas vērsties ar pieteikumu par nolēmumu pārskatīšanu, gan arī atšķirīga ir procesuālā kārtība nolēmumu pārskatīšanā un lietas izskatīšanā no jauna. Lai uzskatāmāk atklātu Kriminālprocesa likuma 62. nodaļas un 63. nodaļas tiesiskā regulējuma saturu apkopotas šo abu tiesību institūtu galvenās pazīmes normatīvajā regulējumā, kas aplūkojamas 1. tabulā “Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas īpašās pazīmes”. 1. tabulā veikta apkopotā tiesiskā regulējuma satura analīze, atklājot būtiskas atšķirības un normatīvā regulējuma nepilnības.

1. tabula

Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas īpašās pazīmes¹⁶

<p>Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem</p>	<p>Spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu</p>
<p>Var atjaunot kriminālprocesu, kurā ir spēkā stājies:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tiesas spriedums; - tiesas lēmums; - prokurora priekšraksts par sodu. 	<p>Var izskatīt no jauna spēkā esošu nolēmumu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tiesas spriedumu, ja krimināllieta nav skatīta kasācijas kārtībā; - tiesas lēmumu, ja krimināllieta nav skatīta kasācijas kārtībā; - tiesas nolēmumu, kurā piemērojams īpašs likums par personu rehabilitāciju.
<p>Kriminālprocesa atjaunošanas pamats:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konstatēti jauni apstākļi, kuri nav bijuši zināmi lietas izmeklēšanas vai iztiesāšanas laikā, bet kļuvuši zināmi vai radušies no jauna pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās (<i>KPL 655. pants</i>). 	<p>Nolēmuma jaunas izskatīšanas pamats:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konstatēti materiālo vai procesuālo likuma normu būtiski pārkāpumi. Nolēmuma nepareizība tiek konstatēta uz lietā jau esošu materiālu pamata. (<i>KPL 665. pants</i>).

<p>Pieteikuma subjekti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kriminālprocesā iesaistītās personas (notiesātā vai attaisnotā persona, cietušais, kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks) vai tās pārstāvis. 	<p>Pieteikuma subjekti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Advokāts, notiesātās vai attaisnotās personas, vai personas, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts, uzdevumā. <p>Protestu var iesniegt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ģenerālprokurors vai Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors.
<p>Nolēmuma izpildes apturēšana:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nolēmuma izpilde netiek atlikta vai apturēta. 	<p>Nolēmuma izpildes apturēšana:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Augstākai tiesai, ja tā pieņemusi pieteikumu izskatīšanai, ir tiesības (bet ne pienākums) atlikt vai apturēt nolēmuma izpildi līdz tā jaunai izskatīšanai.

Viena no būtiskākajām atšķirībām abu šo tiesību institūtu regulējumā ir saistīta ar to personu loku, kurām ir tiesības vērsties ar pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vai par nolēmuma izskatīšanu no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu.

Kā definēts Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmajā daļā¹⁷, pieteikumu par procesa uzsākšanu jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai var iesniegt kriminālprocesā iesaistītā persona, kuras tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas kriminālprocesā, vai tās pārstāvis. Autores ieskatā šāds definējums ir plašs un nekonkrēts. Līdz ar to šīs tiesību normas piemērotājam atstāta zināma rīcības brīvība izvērtēt, vai persona, kas iesniegusi šādu pieteikumu, ir to personu lokā, kuras tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas. No minētā definējuma izriet, ka pieteikumu var iesniegt jebkura persona, kas iesaistīta konkrētajā kriminālprocesā un kuras intereses ir tikušas aizskartas. Tātad secināms, ka brīdī, kad krimināllietā jau stājies spēkā nolēmums, personas, kuru tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas kriminālprocesā, ir:

- notiesātā vai attaisnotā persona,
- cietušais vai viņa pārstāvis (vai likumiskais pārstāvis),
- kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks.

Norādāms, ka Kriminālprocesa likuma 111.¹ panta otrās daļas 9. punktā noteikts, ka kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam ir tiesības pārsūdzēt tiesas nolēmumu tikai attiecībā uz mantu. Lai arī Kriminālprocesa likuma 657. pantā nav precīzi definēts, kuras personas un par kādiem apstākļiem var iesniegt pieteikumu par procesa uzsākšanu jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai, pieņemams, ka kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks var iesniegt pieteikumu tikai par tādiem jaunatklātiem apstākļiem, kas skar viņa mantu.

Savukārt normatīvais regulējums attiecībā uz to personu loku, kurām tiesības iesniegt pieteikumu par tiesas nolēmuma izskatīšanu no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, ir gana ierobežots. Kriminālprocesa likuma 663. pantā noteikts, ka šādu pieteikumu var iesniegt tikai advokāts un arī tikai notiesātās un attaisnotās personas uzdevumā, vai tādas personas uzdevumā, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts. Kā redzams no minētā definējuma, šīm kriminālprocesā iesaistītajām personām pašām nav tiesību vērsties Augstākajā tiesā ar pieteikumu, bet tām jāvēršas vispirms pie advokāta. Likumdevējs apzināti noteicis tiesības advokātam konkrētu personu uzdevumā iesniegt šādu pieteikumu, jo tam jābūt pietiekami pamatotam un motivētam. Pieteikumā precīzi jānorāda juridiskais vērtējums par konkrētas likuma normas vai vairāku normu būtisku pārkāpumu un to, kādā veidā šāds pārkāpums varēja izraisīt prettiesisku nolēmumu. Vienlaikus jāatzīst, ka šīs personas pašas visticamāk nespētu sagatavot pietiekami kvalitatīvu un juridiski motivētu pieteikumu, ja vien tām nav juridiskās kvalifikācijas.

Kriminālprocesa likuma 663. panta pirmajā daļā noteiktais regulējums ierobežo citu kriminālprocesā iesaistīto personu tiesības vai likumīgās intereses, kas tika aizskartas konkrētajā kriminālprocesā. Piemēram, cietušajam vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam ne pašam, ne arī ar advokāta starpniecību (dodot uzdevumu) nav garantētas tiesības vērsties ar pieteikumu par spēkā esoša nolēmuma jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Atšķirībā no tiesību institūta "Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem" šajā gadījumā cietušanai personai vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam šādas tiesības netiek garantētas, kas, autores ieskatā, neatbilst cilvēka pamattiesību garantijām, turklāt minētais regulējums ir pretrunā ar Kriminālprocesa likuma 8. pantā noteikto,

ka Kriminālprocesa likums nosaka vienotu procesuālo kārtību visām kriminālprocesā iesaistītām personām. Turklāt arī Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikts, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā¹⁸. Tātad tiesībām uz taisnīgu tiesu un pieeju tiesai jābūt ikvienai kriminālprocesā iesaistītajai personai.

Kā atzīts juridiskajā literatūrā, tad arī pēc daudzkārtēju grozījumu izdarīšanas Kriminālprocesa likumā, joprojām ir vērojama normu nesaskaņotība, un joprojām Kriminālprocesa likuma normas nav pietiekami precīzas un paredz pārāk lielu iespēju nevienveidīgiem risinājumiem¹⁹.

Var pievienoties minētajam apgalvojumam un atzīt, ka, aplūkojot nolēmumu pārsūdzību dažādās procesuālās stadijās reglamentējošās Kriminālprocesa likuma normas, regulējums nav vienots un konsekvents. Piemēram, salīdzinot kriminālprocesuālo regulējumu attiecībā uz subjektu loku, kuriem ir tiesības iesniegt pieteikumu par spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu un kuriem ir tiesības iesniegt kasācijas sūdzību, redzams, ka tiek konkrēti definēts, ka kasācijas sūdzību var iesniegt apsūdzētais, viņa aizstāvis, cietušais, viņa pārstāvis un likumiskais pārstāvis. Tātad subjektu loks, kas tiesīgi iesniegt kasācijas sūdzību, ir plašāks.

Juridiskajā literatūrā atzīts, ka lietu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu dažkārt tiek dēvēta par nokavēto kasāciju²⁰. Minētais apgalvojums apstiprinās ar kriminālprocesuālo regulējumu, jo gan kasācijas tiesvedībā, gan spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu gadījumos tiek pārbaudīti vienlīdz tie paši jautājumi – materiālo tiesību normu, t. sk. Krimināllikuma normu, kā arī kriminālprocesuālo likuma normu ievērošana un interpretācija. Turklāt, Kriminālprocesa likuma 670. pantā noteikts, ka pieteikumus un protestus par spriedumiem un lēmumiem, kas stājušies spēkā, no jauna izskata Augstākā tiesa Kriminālprocesa likuma 582. – 586. pantā noteiktajā kārtībā. Tātad tādā kārtībā, kā tiek izskatītas lietas kasācijas instancē. Būtiski ievērot arī apstākli, ka spēkā stājušos tiesas nolēmumu var izskatīt no jauna tikai tad, ja tas nav skatīts kasācijas kārtībā. Tātad, liedzot cietušajam vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam tiesības iesniegt pieteikumu par tādu nolēmumu, kas nav skatīts kasācijas kārtībā,

un, ja šāds nolēmums būtībā ir prettiesisks, tiek pārkāptas minēto personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu lietā.

Līdz ar to ierosinu papildināt kriminālprocesuālo regulējumu, nosakot, ka pieteikumu cietušā, kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka uzdevumā var iesniegt advokāts. Kriminālprocesa likuma 663. panta pirmā daļa izsakāma sekojošā redakcijā:

“(1) Pieteikumu par tiesas nolēmuma izskatīšanu no jauna var iesniegt advokāts sekojošu personu uzdevumā:

- 1) notiesātās un attaisnotās personas vai tādas personas, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts;*
- 2) cietušā, viņa pārstāvja vai likumiskā pārstāvja;*
- 3) kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka”.*

Vēl viena būtiska atšķirība abu minēto tiesību institūtu kriminālprocesuālajā regulējumā ir saistīta ar spēkā esošā nolēmuma izpildi. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 669. pantu, ja Augstākā tiesa ir pieņēmusi izskatīšanai pieteikumu vai prokurora protestu par spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, tai ir tiesības (bet ne pienākums) apturēt sprieduma vai lēmuma izpildi līdz tā jaunai izskatīšanai. Savukārt procesuālā kārtība neparedz apturēt sprieduma vai lēmuma izpildi, ja tiek izskatīts pieteikums par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ.

Arī šeit ir vērojama kriminālprocesuālā regulējuma atšķirīga nostādne. Gadījumā, ja pēc pieteikuma tiek uzsākts process jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai konkrētā kriminālprocesā un prokurors ir atzinis, ka ir pamats lemt par spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, par ko ir pieņēmis attiecīgu lēmumu, tad arī būtu lemjams jautājums par šī spēkā esošā nolēmuma izpildes apturēšanu. Ja kriminālprocesā galīgais nolēmums ir tiesas spriedums vai lēmums, tad lietu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izskata Augstākā tiesa, bet, ja personai bija piemērots prokurora priekšraksts par sodu, tad lietu izskata Ģenerālprokuratūra. Līdz ar to rosinu diskusiju par nepieciešamību veikt grozījumu Kriminālprocesa likuma 62. nodaļā. Konkrēti ierosinu papildināt Kriminālprocesa likumu ar jaunu pantu – 657.¹ un izteikt to sekojošā redakcijā:

“Ja Augstākā tiesa vai Ģenerālprokuratūra pieņēmusi izskatīšanai prokurora lēmumu, ar kuru atzīts, ka ir pamats lemt par kriminālprocesā spēkā stājušās nolēmuma atcelšanu, tā var apturēt nolēmuma izpildi līdz lietas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanai”.

Veicot šo pētījumu, secināms, ka šiem abiem tiesību institūtiem, kas definēti Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļā, ir pietiekami liela nozīme kriminālprocesuālajā regulējumā, jo šīs tiesību normas pietiekami bieži tiek piemērotas praksē. Aplūkojot Augstākās tiesas piecu gadu statistiku laikā no 2012. gada līdz 2016. gadam, Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā vērojams Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļas kārtībā izskatīto lietu pieaugums. Lai izvērtētu tendences, aplūkosim Augstākās tiesas mājaslapā publicēto statistikas datu kopsavilkumu 2. tabulā.

2. tabula

**Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā
izskatītās krimināllietas
KPL 62. un 63. nodaļas kārtībā 2012. – 2016. gadā²¹**

Gads	KPL 62. un 63. nodaļas kārtībā izskatītās lietas Skaits	Lietas, kurās nolēmums atstāts spēkā Skaits (īpatsvars %)	Lietas, kurās nolēmums atcelts pilnībā vai daļā un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai vai arī izbeigts kriminālprocess vai arī nolēmums grozīts Skaits (īpatsvars %)
2012	16	6 (37%)	10 (73%)
2013	24	5 (21%)	19 (79%)
2014	34	15 (44%)	19 (56%)
2015	34	10 (30%)	24 (70%)
2016	64	9 (14%)	55 (86%)

Par 2017. gadu Augstākajā tiesā ir apkopota tikai informācija par tām krimināllietām, kas izskatītas Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļas kārtībā – tās kopā ir 46 lietas²². Diemžēl nav pieejama detalizētāka informācija par lietu izskatīšanas rezultātiem.

No 2. tabulas apkopojuma vērojama pieaugoša tendence izskatāmo lietu apjomā Kriminālprocesa 62. un 63. nodaļas kārtībā Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā. Turklāt ir arī vērojama pieaugoša tendence attiecībā uz nolēmumiem, kuri tiek atcelti pilnībā, vai kādā daļā, vai arī nolēmums tiek grozīts. Tas liecina par to, ka zināms skaits spēkā esošu nolēmumu būtībā ir bijuši kļūdaini, tātad prettiesiski. Kā arī var izdarīt secinājumu par pieaugošu tendenci, un iespējamu

nekvalitatīvu kriminālprocesa izskatīšanu tiesā. Tendence rāda, ka palielinās to lietu īpatsvars, kur ir konstatēta tā dēvētā “tiesas kļūda”.

Kļūdaina nolēmuma pieņemšanas pamatā ne vienmēr ir tiesas kļūda, jo dažkārt tiesas kļūdas pamatā ir pirmstiesas izmeklēšanas laikā pieļautās kļūdas, kas ietekmējušas tiesneša viedokli nolēmuma pieņemšanā. Tā piemēram, Krievijas Federācijā tika veikts zinātnisks pētījums par tā dēvēto “tiesas kļūdu” rašanās iemesliem, un tika secināts, ka lielākoties “tiesas kļūdas” radušās no pirmstiesas izmeklēšanas stadijā pieļautajām izmeklētāja kļūdām, kuras nav pamanījis arī prokurors, veicot uzraudzību vai apsūdzību²³. Tomēr, tiesai, iztiesājot lietu, jāspēj pamanīt un novērst pirmstiesas izmeklēšanas laikā pieļautās kļūdas, lai mazinātu to ietekmi uz tiesas nolēmuma tiesiskumu. Tas vienlīdz mazinātu tādu gala nolēmumu krimināllietās skaitu, par kuru tiesiskumu rodas šaubas.

Secinājumi

1. Apkopojot rakstā minēto, secināms, ka lai arī Kriminālprocesa likums paredz spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu, tomēr jāievēro noteikti apstākļi, kuriem iestājoties, ir iespējams atjaunot lietas izskatīšanu vai nolēmuma pārskatīšanu. Šo apstākļu loks ir samērā ierobežots, lai nodrošinātu gan spēkā esoša tiesas sprieduma juridisko spēku, gan personu tiesību garantijas uz taisnīgu tiesu gadījumā, ja pēc sprieduma spēkā stāšanās atklātos jauni, iepriekš nezināmi apstākļi vai arī kādi materiālo vai procesuālo likuma normu būtiski pārkāpumi.
2. Kriminālprocesuālais regulējums neparedz cietušajam vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam tiesības iesniegt pieteikumu par spēkā esošu nolēmumu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, kas nav skatīts kasācijas kārtībā. Ja šāds nolēmums būtībā ir prettiesisks, tad tiek pārkāptas minēto personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu lietā.

Ierosinu pilnveidot kriminālprocesuālo regulējumu un izteikt Kriminālprocesa likuma 663. panta pirmo daļu sekojošā redakcijā:

“(1) Pieteikumu par tiesas nolēmuma izskatīšanu no jauna var iesniegt advokāts, sekojošu personu uzdevumā:

- 1) *notiesātās un attaisnotās personas vai tādas personas, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts;*

2) cietušā, viņa pārstāvja vai likumiskā pārstāvja;

3) kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka”.

3. Ja tiek uzsākts process jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai konkrētā kriminālprocesā un prokurors ir atzinis, ka ir pamats lemt par spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, par ko ir pieņēmis attiecīgu lēmumu, tad arī būtu lemjams jautājums par šī spēkā esošā nolēmuma izpildes apturēšanu, līdzīgi kā tas definēts Kriminālprocesa likuma 63. nodaļas 669. pantā.

Ierosinu papildināt Kriminālprocesa likumu ar jaunu – 657.¹ pantu un izteikt to sekojošā redakcijā:

“Ja Augstākā tiesa vai Ģenerālprokuratūra pieņēmusi izskatīšanai prokurora lēmumu, ar kuru atzīts, ka ir pamats lemt par kriminālprocesā spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, tā var apturēt nolēmuma izpildi līdz lietas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanai”.

4. Papildinot Kriminālprocesa likumu ar iepriekš minētajām normām, galvenokārt tiktu panākta kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana, kā arī tiktu garantēta vienota procesuālā kārtība visām kriminālprocesā iesaistītajām personām.

5. Tiesai, iztiesājot lietu, jāspēj pamanīt un novērst pirmstiesas izmeklēšanas laikā pieļautās kļūdas un procesuālos pārkāpumus, lai mazinātu to ietekmi uz tiesas nolēmuma tiesiskumu. Tas nodrošinātu spēkā esošu nolēmumu tiesisko stabilitāti un mazinātu spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas gadījumu skaitu.

Atsauces

¹ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 199/200 (1260/1261) 08.07.1998. Pēdējie grozījumi 11.10.2018.

² Par tiesu varu. Pieņemts 15.12.1992. Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993. Pēdējie grozījumi 06.09.2018.

³ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis, 43, 01.07.1993. Pēdējie grozījumi 04.10.2018.

⁴ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 27.09.2018.

⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta Spriedums lietā Nr.2001-10-01.

⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta Spriedums lietā Nr.2001-10-01.

- ⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra Spriedums lietā Nr.2013-08-01.
- ⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa Spriedums lietā Nr.2015-19-01.
- ⁹ Kaija S. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ. *SOCRATES*, Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, Nr. 2 (5), 18. lpp.
- ¹⁰ Zahars V. Kriminālpolitika: Mūsdienu tendences un procesi. Monogrāfija. Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saulē”, 2014., 11. lpp.
- ¹¹ Камчатов, К.В., Чашина, И.В., Великая Е.В. Возобновление производства по уголовному делу. Москва: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, с. 8.
- ¹² Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950., Latvijas Republikā spēkā no 27.06.1997. Latvijas Vēstnesis, 143/144 (858/859) 13.06.1997.
- ¹³ Liholaja V. Kriminālprocesuālais taisnīgums, nodarījumu kvalifikācija un sods, *Jurista Vārds*, 20.12.2005., (48) 403.
- ¹⁴ Jilkinė V. Position of the European Court on the Implementation of Decisions by National Courts in Latvia and in Finland which are in Legal Force, *SOCRATES*, Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016., Nr. 3 (6), 72. lpp.
- ¹⁵ Gruziņš P. Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma attīstība, Līdzziņojums konferencē 2005. gada 7. oktobrī. Pieejams: [at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/P\[1\].Gruzins_sais.doc](http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/P[1].Gruzins_sais.doc)
- ¹⁶ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 27.09.2018.
- ¹⁷ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 27.09.2018.
- ¹⁸ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis 43, 01.07.1993. Pēdējie grozījumi 04.10.2018.
- ¹⁹ Meikališa Ā. Kriminālprocesa likuma pilnveides vispārīgs raksturojums, Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011., 404. lpp.
- ²⁰ Gruziņš P. Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma attīstība pēc 1990. gada 4. maija, Kriminālprocesa likumam – 10. Pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. Latvijas Vēstnesis, 2015., 409-418 (414).
- ²¹ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Statistikas pārskati 2012., 2013., 2014., 2015., 2016. gads. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/tiesvediba/statistika> [Aplūkots:16.11.2018.].
- ²² Publiskais pārskats par augstākās tiesas darbu 2017. gadā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, Nr.16, 2018. aprīlis 27. lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/informativie-materiali/augstakas-tiesas-biletens> [Aplūkots: 20.11.2018.].
- ²³ Назаров А.Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 28.

Аннотация

В данной статье автор обращается к актуальным вопросам уголовно-процессуального регулирования, связанным с новым рассмотрением вступивших в силу постановлений. Принцип правовой определенности (*res judicata*) предусматривает, что постановление, вступившее в силу по уголовному делу, более не подлежит обжалованию. Однако в случаях, когда такое постановление оказывается противоправным, право лиц на справедливое судебное разбирательство и справедливый окончательный приговор следует считать приоритетным по отношению к принципу правовой определенности и следует изыскать законные средства для нового рассмотрения дела или пересмотра постановления.

Цель статьи заключается в изучении регулирования и значения в уголовном процессе двух правовых институтов: возобновление уголовного процесса ввиду вновь открывшихся обстоятельств и новое рассмотрение вступивших в силу постановлений ввиду существенного нарушения материальных или процессуальных норм закона.

Задачи статьи состоят в изучении определения нового рассмотрения вступивших в силу постановлений, содержащегося в Уголовно-процессуальном законе, мнений исследователей в области права, а также судебной практики. По результатам исследования сформулированы выводы о юридическом значении нового рассмотрения вступивших в силу постановлений и предложены конкретные рекомендации по совершенствованию нормативно-правовой базы.

Исследование основано на анализе нормативно-правовых актов, постановлений, заключений и мнений судов. При подготовке статьи был использован аналитический и синтетический метод (при изучении взаимосвязи и различий процессуальных норм), а также сравнительный метод (при изучении конкретных норм права в сравнении с другими нормами). Применены также методы толкования норм права – грамматический, систематический и телеологический – при изучении конкретного нормативного регулирования и выяснении сути и цели нормы.

CIETUŠĀ STATUSA KRIMINĀLPROCESĀ PILNVEIDES AKTUALITĀTES

Mg. iur. Rolands Siliņš,

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas

maģistra studiju programmas "Tiesību zinātne" students,

Daugavpils pilsētas domes Juridiskā departamenta jurists, Latvija

Abstract

The article examines the status of the victim in criminal proceedings, identifying in this context the problems existing in the Criminal Procedure Law and making proposals for the improvement of the regulation specified in the Criminal Procedure Law. With the recognition of the Criminal Procedure Code as invalid and the entry into force of the Criminal Procedure Law, a fundamental guideline has changed: being victim is the right, not the obligation, that is, the victim himself decides on the use of his rights and the use of the necessary remedies. In order to consistently implement the aforementioned change of the status of a victim, it is worth considering to prescribe in the Criminal Procedure Law that the victim himself determines the successor of the rights or, on the contrary, informs that he does not want his interests to be represented in criminal proceedings in the event of the eventual death of the victim. In case if an informed victim has refrained from providing clear instructions regarding the transfer of the victim's rights, it is assumed that the victim agrees that, in case of his eventual death, one of the successors determined in the Criminal Procedure Law may become his successor of rights.

Keywords: victim, right to be informed, transfer of victim's rights, *due process* in criminal proceedings.

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā ir noteikts fundamentāls princips, proti, ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā¹. Secīgi, Satversmē noteiktais princips tālāk tiek attīstīts tiesību nozaru vadošajās normās. Kriminālprocesa tiesības balstās uz Kriminālprocesa likuma 1. pantā definēto šā likuma mērķi, kas procesa virzītājam uzliek pienākumu nodrošināt efektīvu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Jāpiekrīt I. Gratkovskas izteiktajam viedoklim – to, vai krimināltiesisko attiecību noregulējums ir panākts un tas ir taisnīgs, ir jāskatās no cietušā skatupunkta².

Lai arī Kriminālprocesa likuma 8. pantā deklarēts visu kriminālprocesā iesaistīto personu vienlīdzības princips, un formāli šis princips tiek īstenots, tomēr praksē nav izslēdzamas situācijas, kad cietušais neatrodas līdzvērtīgā pozīcijā ar apsūdzēto. Līdz ar to cietušais ne vienmēr var pilnvērtīgi īstenot savu interešu aizstāvēšanu. Iepriekšminētais apstiprina rakstā pētāmo jautājumu aktualitāti.

Raksts strukturēts divās daļās, proti, cietušā institūta ģenēzes aspekti un priekšlikumi esošā normatīvā regulējuma turpmākai tālākveidošanai.

Raksta mērķis – analizēt cietušā statusa kriminālprocesuālos problēmjaudājumus un modelēt cietušā statusa pilnveides iespējas.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, noteikti šādi uzdevumi:

- 1) noskaidrot cietušā institūta kriminālprocesa tiesībās ģenēzi;
- 2) apkopot juridiskajā literatūrā izteiktās teorētiska rakstura atziņas par cietušā statusa aspektiem;
- 3) analizēt ar cietušā statusu saistītos Augstākās tiesas nolēmumus (rakstā akcentēti četri nolēmumi, jo tajos ietvertās juridiska rakstura atziņas ir saistītas ar pētījuma priekšmetu, kā arī tie satur izvērstu tiesību normu skaidrojumu);
- 4) izstrādāt priekšlikumus rakstā identificēto problēmu sekmīgai atrisināšanai Kriminālprocesa likuma normu pilnveides veidā.

Pētījuma objekts: noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušās personas tiesiskās aizsardzības pilnveides aktuālās iespējas.

Pētījuma priekšmets: kriminālprocesuālais regulējums, judikatūras, tiesu prakses un doktrīnas atziņas.

Raksta izstrādē pielietotās zinātniskās metodes – semantiskā, gramatiskā, analītiskā, sistēmiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā,

salīdzinošā. Piemērojot zinātniskās metodes, tās kļūst savstarpēji saistītas (izriet viena no otras), tomēr, neskatoties uz to, sevišķi jāakcentē šādas metodes:

- vēsturiskā metode – retrospektīvi pētīta cietušā kriminālprocesuālā statusa evolūcija,
- analīze –analizēta atbilstošo tiesību normu piemērošana praksē,
- teleoloģiskā – tiesību normu mērķa noskaidrošana, izpētot likumprojektu anotācijas.

Cietušā statusa problēmjautājumi un ģenēze Kriminālprocesa likumā

Cietušā institūts ir reglamentēts Kriminālprocesa likuma 6. nodaļas „Cietušais un viņa pārstāvība” 95. līdz 108. pantā. No institucionāli procesuālā aspekta, lai persona – fiziska vai juridiska, kļūtu par cietušo kriminālprocesa ietvaros (t. i., kriminālprocesa dalībnieku) un varētu īstenot tai normatīvi noteiktās subjektīvās tiesības, vispirms nepieciešams attiecīgs kompetentas institūcijas lēmums (šī vārda plašākā nozīmē) par personas atzīšanu par cietušo kriminālprocesā.

Jāakcentē, ka prof. K. Strada-Rozenberga ir norādījusi, ne visi noziedzīgā nodarījumā cietušie ir arī cietušie kriminālprocesuālā nozīmē. Lai persona iegūtu cietušā kriminālprocesuālo statusu, tā par cietušo jāatzīst ar īpašu lēmumu. Vārds „cietušais” Kriminālprocesa likumā tiek lietots divējādi – gan kā noziedzīgā nodarījumā cietusī persona, gan kā cietušais kā kriminālprocesa dalībnieks ar kriminālprocesuāli reglamentētu statusu³. Atzīšanas par cietušo kārtību nosaka Kriminālprocesa likuma 96. pants. Atbilstoši šim regulējumam pastāv trīs iespējamās variācijas personas atzīšanai par cietušo, proti:

- 1) pirmstiesas procesā, pamatojoties uz procesa virzītāja (izmeklēšanā – izmeklētāja vai izņēmuma gadījumā prokurora; kriminālvajāšanā – prokurora) lēmumu;
- 2) tiesvedības procesā, līdz tiesas izmeklēšanas sākumam pirmās instances tiesā, pamatojoties uz tiesas lēmumu;
- 3) tiesvedības procesā, pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, ja attiecīgajā laika periodā cietušais miris, un

tiesai ir pieteikts Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā minētās personas lūgums, pamatojoties uz tiesas lēmumu, personu (t. i., mirušā cietušā tuvinieku) var atzīt par cietušo.

Analizējot tiesas nostāju jautājumā par personas, kurai nodarīts kaitējums, tiesībām tikt atzītai par cietušo, kā hrestomātisks piemērs jāmin Augstākās tiesas lēmums lietā SKK–31/2013⁴. Pirmkārt, tiesa apstiprina nostādni, ka Kriminālprocesa likumā nav noteikta obligāta prasība personas, kurai nodarīts kaitējums, atzīšanai par cietušo kriminālprocesā. Tādējādi tiesa apstiprina, ka izvēle būt vai arī nebūt par cietušo kriminālprocesā ir no indivīda iekšējās pārlicības izrietoša personiska rakstura tiesība.

Otrkārt, Augstākā tiesa, izvērtējot apelācijas instances tiesas lēmumā ietvertu tiesību normu iztulkojumu, konstatēja nepareizu Kriminālprocesa likuma normas piemērošanu. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 96. panta pirmo daļu, obligāts priekšnoteikums kriminālprocesa uzsākšanai un turpināšanai ir tas, vai persona, kurai nodarīts kaitējums un kura ir iesniegusi pieteikumu, šajā kriminālprocesā atbilstoši Kriminālprocesa likuma 96. panta pirmajai daļai ir atzīta par cietušo, nesamērīgi sašaurināja personas, kurai nodarīts kaitējums, tiesības izvēlēties tikt atzītai par cietušo, kā arī pārkāpj personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Kopš Kriminālprocesa likuma pieņemšanas 2005. gada 21. aprīlī un attiecīgi stāšanās spēkā 2015. gada 1. oktobrī, šī likuma 95. panta trešā daļa tika grozīta divas reizes. Kriminālprocesa likuma 95. panta trešā daļa sākotnējā – pamata redakcijā (laika periodā no likuma spēkā stāšanās – 2005. gada 1. oktobrī līdz 2009. gada 30 jūnijam) noteica – „Ja persona *noziedzīga nodarījuma rezultātā* mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks”⁵.

Saskaņā ar 2009. gada 12. marta grozījumiem Kriminālprocesa likumā tika izslēgti vārdi „noziedzīga nodarījuma rezultātā”. Tādējādi novēršot būtisku nepilnību regulējumā, proti, nodrošinot subjektīvo tiesību un likumīgo interešu pārstāvības kontinuitāti faktiski cietušās personas nāves gadījumā, ne tikai situācijā, kad noziedzīgā nodarījuma objekts ir cietušās personas dzīvība, bet vispārinot pārstāvības iespējas neatkarīgi no tā, kāda cēloņa dēļ un kad iestājusies cietušā nāve. Lai arī šīs izmaiņas autora ieskatā ir nozīmīgas, izpētot attiecīgā grozījuma izstrādes gaitu, kā arī

likumprojekta anotāciju, redzams, ka sākotnēji Tieslietu ministrijas sagatavotajā 2007. gada 18. janvāra likumprojektā nebija paredzēts veikt izmaiņas Kriminālprocesa likuma 95. pantā⁶. Likumprojektā “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr.192/Lp9), kas tika iekļauts Saeimas kārtējās sēdes darba kārtībā izskatīšanai otrajā lasījumā, redzams, ka priekšlikumu Nr.77 „Izslēgt 95. panta trešajā daļā vārdus „noziedzīga nodarījuma rezultātā”⁷ izteica Tieslietu ministrija.

Pieņemot 2016. gada 18. februārī likumu „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”⁸, Kriminālprocesa likuma 95. panta trešā daļa tika izteikta jaunā redakcijā: „Ja persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt kāds no mirušā tuviniekiem”⁹. Salīdzinot ar iepriekšējo panta redakciju, izmaiņas skārušas to personu loku, kuras var iestāties mirušā cietušā vietā, un līdz ar to būt *kriminālprocesā iesaistīta persona*.

No juridiskās tehnikas viedokļa secināms, ka likumdevējs jaunajā tiesību normā ir atteicies no personu, kuras varētu īstenot cietušā funkciju (*proti, būt par cietušo*) faktiskā cietušā nāves gadījumā detalizēta uzskatījuma, tā vietā aprobežojoties ar vispārīgu apzīmējumu „mirušā tuvinieki”. Šai sakarā jāakcentē Kriminālprocesa likuma 12. panta piektajā daļā noteiktais, ka fiziskajai personai ir tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas par šīs personas pašas vai tās *saderinātā, laulātā, vecāku, vecvecāku, bērnu, mazbērnu, brāļu un māsu, kā arī tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība (turpmāk – tuvinieki)* privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, ja tas nav nepieciešams krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai¹⁰.

Sistēmiski interpretējot Kriminālprocesa likuma normas savstarpējā kopsakarībā, Kriminālprocesa likuma 12. panta piektajā daļā sniegtais jēdziena „tuvinieki” definējums attiecas arī uz Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā noteikto apzīmējumu „mirušā tuvinieki”. Secināms, ka likumdevējs ar attiecīgajiem grozījumiem ir paplašinājis personu loku, kuras varētu pretendēt uz tiesībām būt par cietušo (faktiski – aizvietot mirušo), cita starpā ietverot arī tādu personu, ar kuru kopā dzīvoja un ar kuru mirušajam cietušajam bija kopīga (nedalīta) saimniecība.

No praktiskā viedokļa varētu rasties problēma, ja vairākas personas ir izteikušas vēlmi būt par cietušo kriminālprocesā faktiskā cietušā nāves gadījumā. Rodas jautājums, kurai no personām būs

prioritāte, vai ir pieļaujams, ka visas personas tiek atzītas par cietušajiem. Augstākā tiesa vērs uzmanību, ka minētā likuma norma nenoteic jebkādu prioritāti tikt atzītam par cietušo tikai vienai no Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā norādītajām personām. Kasācijas instances tiesas ieskatā, kļūdains ir [...] viedoklis, ka nav paplašināms Krimināllikuma 260. panta trešajā daļā¹¹ precīzi noteikto par cietušajiem atzīstamo personu loks. Kriminālprocesa likuma 95. panta trešās daļas nosacījumi piemērojami neatkarīgi no tā, kāda noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies cilvēka nāve¹².

Papildus teiktajam jānorāda, ka jau pirms iepriekšminētā sprieduma pieņemšanas, 2013. gada 18. decembra lēmumā lietā Nr. SKK-514/2013 Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments ir paudis šādu viedokli: Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā noteiktais nav jāiztulko tā, ka attiecīgos gadījumos par cietušo kriminālprocesā var atzīt tikai kādu vienu no šajā likuma normā minētajām personām. Ja ir vairāki cietušie, vispirms jālemj, vai jānosaka kompensācija par morālo aizskārumu un jānosaka tās apmērs, un tikai tad jālemj, kādās daļās un kuram no cietušajiem atlīdzība pienākas¹³. Respektīvi par cietušajiem Kriminālprocesa likuma 95. panta trešās daļas izpratnē var atzīt vairākas personas.

Augstākās tiesas Krimināllietu departaments 2015. gada 12. februāra lēmumā lietā Nr. SKK-18/2015, atsaucoties uz 2012. gada 7. decembra lēmumu lietā Nr.628/2012, norāda, ka Kriminālprocesa likumā 95. panta trešajā daļā nav noteikts personu skaits, kas atzīstamas par cietušajiem kriminālprocesā¹⁴. Senāta ieskatā, šādos gadījumos vispirms jālemj vai jānosaka kompensācija par morālo aizskārumu un jānosaka tās apmērs, un tikai tad jālemj kādās daļās kuram no cietušajiem atlīdzība pienākas. Autors pievienojas iepriekš analizētajām Augstākās tiesas atziņām, atzīstot tās par pietiekami pamatotām un argumentētām.

Zīmīgi, ka pirms 2016. gada 18. februāra grozījumiem Kriminālprocesa likumā, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments šai sakarā norādīja – no krimināllietas materiāliem redzams, ka I.L. ar ceļu satiksmes negadījumā bojā gājušo Ē.K. nebija reģistrējuši laulību, no kā secināms, ka I.L. nav to personu lokā, kuras saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušo kriminālprocesā, ja persona mirusi. Senāts norāda, ka I.L. ar procesa virzītāja lēmumu pirmstiesas kriminālprocesā bez tiesiska pamata atzīta par cietušo¹⁵. No iepriekšminētā izriet, ja

persona nebija reģistrējusi laulību ar bojā gājušo, tad tā nevar būt to personu lokā, kuras saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušo kriminālprocesā, ja persona mirusi.

Tomēr saskaņā ar analizētajām izmaiņām¹⁶ likumdevējs nonāca pie Augstākās tiesas paustajai atziņai pretējas nostājas. Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācijā norādīts, ka saskaņā ar esošo regulējumu gadījumos, kad persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks. Atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/T¹⁷ 2. panta b) punktu, likumprojekta 3. pants paredz papildināt KPL 95. panta trešajā daļā uzskaitīto personu loku (personas, kas var tikt atzītas par cietušo, ja pats cietušais ir miris) ar tādu personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvoja kopā un ar kuru tai bija kopīga (nedalīta) saimniecība. Minētajā grozījumā izmantots jau KPL 12. panta piektajā daļā sniegtais tuvinieku definējums. Jāatzīmē, ka atšķirībā no Direktīvas prasībām, Latvijā persona var tikt atzīta par cietušo miruša tuvinieka vietā arī gadījumos, kad pats cietušais miris cita iemesla dēļ, ne noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tātad šajā aspektā Latvijā paredzētais regulējums ir plašāks un cietušā tuviniekiem labvēlīgāks¹⁸.

Tomēr piesardzīgi būtu jāvērtē pārāk plaša interpretācija, proti, atzīt, ka mirušo cietušo var aizvietot arī tāda persona, ar kuru kopā dzīvoja un ar kuru mirušajam cietušajam bija kopīga (nedalīta) saimniecība. Ja šāda subjekta ietveršana Kriminālprocesa likuma 12. panta piektajā daļā ir loģiska un pamatota ar fizisko personu datu aizsardzības aspektiem, kā arī tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, tad tā iekļaušana Kriminālprocesa likuma 95. panta trešās daļas tvērumā rada bažas par tādu personu iesaistīšanu mirušā cietušā interešu pārstāvēšanā, kuru saistība ar mirušo cietušo ir visnotaļ diskutabla. Kopīgas (nedalītas) saimniecības izveidošanai un faktiskās kopdzīves nodibināšanai ir dažādi iemesli, cēloņi un motivācija. Likumdevējam, pastāvot iepriekšminēto faktoru dažādībai, šādā situācijā vajadzētu atturēties no iejaukšanās personu privātajā dzīvē. Nepamatots ir prezumējums normatīvā regulējuma

līmenī, ka kopīgas (nedalītas) saimniecības izveidošana un faktiskās kopdzīves nodibināšana, *a priori* apliecina deleģējumu (faktiskā cietušā gribu) pārņemt nelaiķa tiesisko interešu īstenošanu.

Nav strīda, ka mūsdienu sabiedrībā neregistrēta kopdzīve ir izplatīta parādība. Neregistrēta kopdzīve Latvijā netiek īpaši regulēta. Partneru attiecības no juridiskā viedokļa ir tieši tādas pašas, kā, piemēram, apraksta Jānis Maulis: „...jūsu sadzīviskās attiecības ar Jāni, ar kuru jūs mācījāties kopā pamatskolā, vai Ievu, kuru jūs regulāri satiekat pa ceļam uz darbu. Proti, attiecības starp šīm personām ir skatāmas, nepiemērojot ģimenes tiesību regulējumu, pat neņemot vērā pāra īpašās attiecības salīdzinājumā ar ikdienišķām attiecībām ar jebkuru citu personu ārpus kopdzīves...”¹⁹. Ja tomēr divu personu attiecības netiek juridiski noformētas, nav pamata prezumēt personas tiesības iesaistīties mirušā cietušā interešu nodrošināšanā. Kopdzīves fakts ir jāpierāda²⁰. Autora ieskatā, šeit identificējama problēma: ar grozījumiem Kriminālprocesa likuma 95. pantā²¹ eventuāli tiek pieļauta situācija, kad mirušā cietušā pārstāvēšanā iesaistās persona, kura nav nedz radniecībā, nedz svainībā ar mirušo, nedz arī mirušais cietušais pirms savas nāves ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu²², lai viņa intereses pārstāvētu tieši šī konkrētā persona.

Minēto pretrunu novēršanai Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā būtu izsmeļoši jāuzskaita personas, kuras var atzīt par tuviniekiem, proti, aizstājot formulējumu: “personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība” ar: “personu, par kuras iesaisti kriminālprocesā mirušais cietušais ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu”. No tiesību loģikas viedokļa “laulātā” vietā korektāk būtu lietot jēdzienu “pārdzīvojušais laulātais”, tā kā cietušais ir miris, savukārt jēdziens “laulātais” attiecināms uz dzīvu cilvēku. Vadoties no iepriekšminētā, provizoriskais personu uzskaitījums, kas varētu īstenot cietušā funkciju (proti, būt par cietušo) faktiskā cietušā nāves gadījumā būtu šāds – “pārdzīvojušais laulātais, saderinātais, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tāda persona, par kuras iesaisti kriminālprocesā mirušais cietušais ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu”.

Jāņem vērā tiesību zinātnē atzītais, ka krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums nav iespējams bez aizskarto cietušā tiesību atjaunošanas, cietušajam nodarītā kaitējuma novēršanas²³. Tāpēc

būtiska loma ir cietušā gribas noteikšanai (noskaidrošanai), saistībā ar eventuālo viņa interešu pārstāvēšanu kriminālprocesā, cietušā nāves gadījumā. No institucionāli-procesuālā aspekta šādu problēmas situāciju var atrisināt salīdzinoši vienkārši. Ir izteikts viedoklis, ka pirmstiesas kriminālprocesā cietušais par viņa tiesībām parasti tiek iepazīstināts formāli: viņam tiek izsniegts rakstisks paziņojums par cietušā tiesībām, kurā ietverts Kriminālprocesa likuma 97. un 98. panta saturs bez paskaidrojumiem vai komentāriem. Tādā veidā cietušais tiek informēts arī par viņa tiesībām pirmās instances tiesā, apelācijas un kasācijas instances tiesā²⁴. Lai kaut daļēji mazinātu formālismu (vismaz attiecībā uz šajā rakstā identificētajiem problēmjaudājumiem), apsverama iespēja procesa virzītājam uzlikt par pienākumu veikt šādas darbības:

- 1) izskaidrot cietušajam par iespēju informēt procesa virzītāju par cietušā tiesību pārņēmēju;
- 2) ja tas ir iespējams, noskaidrot cietušā viedokli, vai cietušais vispār vēlas noteikt cietušā tiesību pārņēmēju.

Neapšaubāmi, iepriekšminētās darbības veicamas ļoti korekti, iejūtīgā formā un izvēloties piemērotāko brīdi, tā kā jautājums ir ļoti sensitīvs. Starp citu Kriminālprocesa likums nosaka, ka būt par cietušo ir tiesības, nevis pienākums. Salīdzinājumam, Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 100. pantā noteikts – par cietušo atzīstama fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts morāls, fizisks vai mantisks kaitējums²⁵. Proti, cietušā statuss tika paredzēts imperatīvā formā. Vadoties no iepriekš minētā, cietušā griba par tiesību pārņemšanu izpaužas dispozitivitātes principa ietvaros. Tas ir, katra persona pati lemj par savu tiesību izlietojumu un nepieciešamo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu. Vienlaikus ir jāievēro Kriminālprocesa likumā noteiktie sevišķie gadījumi, piemēram, 96. panta trešajā daļā noteiktais – ja persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj izteikt savu gribu būt par cietušo, personu atzīst par cietušo bez tās piekrišanas. Saskaņā ar šo principu primāras ir nevis procesa virzītāja tiesības saņemt informāciju, bet gan cietušā tiesības izvēlēties sniegt vai nesniegt informāciju procesa virzītājam, un ja sniegt, tad kādā apjomā par cietušā tiesību pārņēmēju, savukārt procesa virzītājam, saņemot attiecīgu informāciju, ir pienākums to fiksēt.

Jāakcentē, ka piedāvātais risinājums harmoniski iekļaujas kopējā Kriminālprocesa likuma sistēmā. Kriminālprocesa likuma 104. pantā

pastāv saturiski radniecīgs institūts – cietušā (fiziskās personas) pārstāvis. Vadoties no cietušā (fiziskās personas) pārstāvja normatīvā regulējuma atvasināms cietušā tiesību pārņēmēja institūts.

Cietušā institūta pilnveides iespējas

Līdztekus iepriekš analizētajiem 2009. gada 12. marta un 2016. gada 18. februāra grozījumiem Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā, nav risināts būtisks juridiskās terminoloģijas jautājums, proti, vai korekti mirušā cietušā statusu „cietušais kriminālprocesā” ekvivalentā veidā piešķirt mirušā tuviniekam. Šāda pieeja apšaubāma turpmāk minēto apsvērumu dēļ.

No ontoloģijas viedokļa cietušā statuss kriminālprocesuālajā izpratnē attiecināms tieši uz to personu, kura faktiski ir cietusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tā ir personiska tiesība, kas personalizējas konkrētā personā un nepāriet tālāk.

Savukārt pašlaik Kriminālprocesa likumā lietotais formulējums ļauj cietušā statusu piemērot arī tādai personai, kura kriminālprocesā iesaistās mirušā cietušā interešu nodrošināšanai. Tiek norādīts, ka [Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā noteiktajā gadījumā] par cietušo kriminālprocesā netiek atzīta persona, kura faktiski tieši cietusi no noziedzīga nodarījuma. Šajā gadījumā sakarā ar faktiski cietušās personas nāvi par cietušo var tikt atzīts kāds no tās tuviniekiem un, kas svarīgi, nevis tāpēc, ka viņš pats tieši cietis no noziedzīga nodarījuma (konstatējot, ka kāds cilvēks tieši cietis no noziedzīga nodarījuma, viņam pašam ir tiesības tikt atzītam par cietušo neatkarīgi no vēl kādas personas nāves fakta), bet tāpēc, ka viņš „aizvieto” noziedzīgā nodarījumā faktiski cietušo personu²⁶. Radot terminoloģisko skaidrību un precizitāti, Kriminālprocesa likumā būtu jāietver speciāls formulējums, kas raksturotu personu, kura iestājas procesā mirušā cietušā vietā.

Šāds ierosinājums ir pilnīgi adekvāts un loģisks. Salīdzinājumam, gan Civilprocesa likumā, gan Administratīvā procesa likumā jau ir noteikti analogiski tiesiskie risinājumi, saistībā ar mirušā procesa dalībnieka tiesību pārņemšanu. Vienlaikus, izvirzot šādu iniciatīvu, bez ievērības nav atstājams Satversmes tiesas vairākkārt atzītais, ka starp dažādiem tiesvedības procesiem ir objektīvas atšķirības, tomēr, salīdzinot dažādu tiesas procesu tiesisko regulējumu, neapšaubāmi iespējams atrast arī visiem procesiem kopīgas pazīmes.

Likumdevējam ir jāveido tāda efektīva un harmoniska tiesību sistēma, kas visos tiesas procesos nodrošina personas pamattiesības²⁷.

Šajā gadījumā būtu korekti atsaukties ne tikai uz administratīvi procesuālo, bet arī uz civilprocesuālo regulējumu kā analogiju cietušā tiesību pārņēmēja institūta izveidei kriminālprocesā, jo cietušajam noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma atlīdzināšanas institūta tiesiskā daba un būtība ir tuva privāttiesiskajam regulējumam. Proti, to raksturo delikta rezultātā radītā zaudējuma atlīdzināšanas principi. Salīdzinājumam, atbilstoši Civillikuma 1779. pantam, katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis²⁸. Profesors K. Torgāns atzīst, neatļauta darbība izpaužas personas subjektīvo tiesību aizskārumos, kas var būt visai dažādi: personas sakropļošana, miesas bojājumu nodarīšana, apgādnieka nogalināšana, personas brīvības un dzimumneaizskaramības pārkāpumi, goda, cieņas mazināšana, privātuma traucējumi, mantas sabojāšana, iznīcināšana u. c. Šādas neatļautas darbības nereti vispirms asociējas ar iespējamu kriminālatbildību. Cietušajam ir svarīgi saņemt atlīdzinājumu vai vismaz gandarījumu civiltiesiskā ceļā²⁹.

Ievērojot minēto, aplūkosim Civilprocesa un Administratīvā procesa likumā noteikto procesa dalībnieku/puses procesuālo tiesību pārņemšanas regulējumu, kopsakarībā ar līdzīgiem Kriminālprocesa likuma aspektiem.

Civilprocesa likuma 77. pantā noteikts: ja viena no pusēm lietā izstājas (fiziskās personas nāve), tiesa pieļauj aizstāt šo pusi tās tiesību pārņēmējam. Visas darbības, kas izpildītas procesā līdz tiesību pārņēmēja iestāšanās brīdim, tiesību pārņēmējam ir tikpat obligātas, cik obligātas tās bija personai, kuras tiesības ir pārņemtas³⁰. Profesors K. Torgāns, komentējot iepriekšminēto pantu, skaidro, tiesa tikai pieļauj dalībnieka aizstāšanu, bet tai nav pienākuma meklēt tiesību pārņēmējus. Civilo tiesību pārņemšana, arī mantošanas ceļā, prasa zināmu laiku, tāpēc tiesai ir pienākums apturēt tiesvedību līdz tiesību pārņēmēja noteikšanai vai likumiskā pārstāvja iecelšanai (Civilprocesa likuma 214. un 216. pants). Tiesvedība apturama arī gadījumā, ja beigusi pastāvēt juridiska persona³¹. Šai sakarā loģisks autora izvirzītais priekšlikums noteikt procesa virzītājam pienākumu fiksēt cietušā gribas izteikumu par tā tiesību pārņēmēju. Šādas procedūras ieviešana veicinātu laika ekonomiju procesā, saistībā ar iespējamā cietušā tiesību pārņēmēja

noskaidrošanu. Tādējādi tiktu sekmēta Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmajā daļā noteiktā principa par kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā īstenošana.

Savukārt Administratīvā procesa likuma 33. pants paredz, ja kāds no administratīvā procesa dalībniekiem lietā izstājas (fiziskās personas nāve, juridiskās personas izbeigšanās u. c.), iestāde vai tiesa var aizstāt šo administratīvā procesa dalībnieku ar viņa tiesību pārņēmēju³². I. Bērtaite vērs uzmanību, ka administratīvā procesa dalībnieku maiņa ir reakcija uz izmaiņām materiāltiesiskajās attiecībās, saistībā ar kurām process iestādē vai tiesvedībā notiek. Normas mērķis ir nodrošināt administratīvā procesa dalībnieka pēctecību (sākotnējā administratīvā procesa dalībnieka aizvietošanu ar citu personu) gadījumā, ja procesa dalībnieks lietā izstāties, attiecīgā tiesiskā attiecība pieļauj tiesību pārņemšanu un ir tiesību pārņēmējs³³.

Vadoties no iepriekšminētā, par pamatotu atzīstams ierosinājums papildināt Kriminālprocesa likumu ar jaunu tiesību institūtu – *cietušā tiesību pārņēmējs*. Jāņem vērā, ka gan Civilprocesa likuma 77. panta komentārā, gan Administratīvā procesa 33. panta komentārā tiek akcentēta nepieciešamība izvērtēt, vai attiecīgā tiesiskā attiecībā vispār pieļauj tiesību pārņemšanu. Lai arī Kriminālprocesa likuma 7. panta pirmajā daļā noteikts, ka kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs neatkarīgi no tās personas gribas, kurai nodarīts kaitējums, bez ievēribas nav atstājams panta otrajā daļā noteiktais, proti, par Krimināllikuma 130. panta otrajā daļā, 131., 132., 132.¹, 157., 168., 169. un 180. pantā, 185. panta pirmajā daļā, 197. pantā, 200. panta pirmajā daļā un 260. panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu kriminālprocesu uzsāk, ja saņemts tās personas pieteikums, kurai nodarīts kaitējums. Kriminālprocesa likuma 7. panta otro daļu tomēr nevajadzētu interpretēt tik paplašināti, uzskatot, ka pantā ietvertā norma satur aizliegumu tiesību pārņemšanai, attiecībā uz norādītajiem Krimināllikuma pantiem.

Visbeidzot akcentējama problēma saistībā ar to, ka Kriminālprocesa likuma 96. panta ceturtnā un piektā daļa *expressis verbis* nepieļauj iespēju pārsūdzēt tiesas lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmēja atzīšanu/neatzīšanu par lietas dalībnieku. Salīdzinājumam, šāda veida aizliegums – pārsūdzēt lēmumu, attiecībā uz procesa virzītāja pieņemtu lēmumu Kriminālprocesa

likuma 96. pantā nav noteikts.

Jāievēro, ka Civilprocesa likuma 77. panta otrā prim daļa ļauj par tiesas lēmumu par puses procesuālo tiesību pārņemšanu iesniegt blakus sūdzību. Zīmīgi, ka šādu iespēju var saukt par novitāti, jo šādas tiesības noteiktas ar 2017. gada 22. jūnija grozījumiem Civilprocesa likumā³⁴. No likumprojekta „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr.628/Lp12) izstrādes dokumentiem redzams, ka tikai otrajā lasījumā, ņemot vērā Tieslietu ministra izvirzīto priekšlikumu Nr.3, tika izskatīts piedāvājums – papildināt Civilprocesa likuma 77. pantu ar 2.¹ daļu šādā redakcijā: „Par tiesas lēmumu var iesniegt blakus sūdzību”³⁵.

Administratīvā procesa likuma 33. panta piektajā daļā arī ir noteiktas tiesības iesniegt blakus sūdzību par tiesas (tiesneša) lēmumu, ar kuru atteikts aizstāt procesa dalībnieku ar viņa tiesību pārņēmēju³⁶. Arī šajā gadījumā tā ir novitāte, kas ieviesta ar 2017. gada 2. februāra likumu „Grozījumi Administratīvā procesa likumā”³⁷.

Protams, vērā ņemama Satversmes tiesas atziņa, ka likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt to lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami. Līdz ar to Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu neparedz ikvienas lietas pārsūdzību un izskatīšanu augstākā instancē. Lai noteiktu, vai atbilstoši Satversmes 92. pantam būtu nodrošināma kāda nolēmuma pārsūdzība augstākā instancē, jāizvērtē, vai personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas pieņem attiecīgo nolēmumu, un kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts³⁸.

Secinājumi

Ņemot vērā rakstā identificētās problēmas, ir pamats apsvērt nepieciešamību izdarīt grozījumus Kriminālprocesa likumā.

Kriminālprocesa likums papildināms ar jaunu institūtu – cietušā tiesību pārņēmējs. No juridiskās tehnikas viedokļa provizorisko tiesību institūtu vēlams izvietot kā patstāvīgu *prim* pantu, nevis iekļaut kādā no jau esošajiem Kriminālprocesa likuma pantiem. Iespējamais pants strukturējams divās daļās, no kurām pirmajā noteikts situācijas tvērums, kad cietušā tiesību pārņēmēji īsteno

cietušā intereses. Savukārt panta otrajā daļā ietverts personu loks, kurš ir tiesīgs pārstāvēt cietušā intereses gadījumā, ja cietušais nav devis skaidru norādījumu par tiesību pārņēmēju.

Sekmējot *informēta cietušā* pieejas nostiprināšanu praksē, Kriminālprocesa likuma 96. panta otrajā daļā veicami grozījumi, nosakot procesa virzītājam pienākumu informēt personu par tiesībām izvēlēties un noteikt tiesību pārņēmēju kriminālprocesa ietvaros.

Kriminālprocesa likuma 96. pants būtu papildināms ar normu, kas paredzētu lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmēja atzīšanu/neatzīšanu par lietas dalībnieku pārsūdzības iespējas. Trāpīgi šajā sakarā ir izteikusies I. Kronberga, norādot, ka justīcijas iestāžu prioritāte ir nevis taisnīguma atjaunošana, bet likumpārkāpēju sodīšana, valsts galvenais klients – noziedzīgā nodarījumā cietušais – faktiski tiek atstāts otrajā plānā. Tādēļ kriminālās justīcijas sistēmā ir jābūt gan preventīviem un reaktīviem mehānismiem, lai pārtrauktu likumpārkāpumu un piemērotu sodu, gan arī atbalsta mehānismiem kā cietušajam, tā arī likumpārkāpējam. Ja kāda no šīm komponentēm ir vāja vai nedarbojas efektīvi, nav pamata uzskatīt, ka kriminālās justīcijas sistēma ir spējīga darboties atbilstoši tās mērķiem – uzturēt sabiedrisko kārtību un drošību un aizsargāt cilvēka tiesības uz pilnvērtīgu dzīvi sabiedrībā³⁹.

Arī Satversmes tiesa pievienojas nostādnei, ka Kriminālprocesa likums ir instruments, ar kura palīdzību tiek noregulētas krimināltiesiskās attiecības. Kriminālprocesa likuma 1. pantā nostiprināts šā likuma mērķis, proti, noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas pamattiesībās. Satversmes tiesa attiecībā uz kriminālprocesu ir atzinusi, ka šā procesa uzdevums ir ātri un pilnīgi atklāt noziedzīgus nodarījumus, noskaidrot vainīgos un nodrošināt likumu pareizu piemērošanu⁴⁰. Lai iepriekšminētos mērķus veiksmīgi sasniegtu nepieciešama elastīgāka pieeja cietušā interešu pārstāvēšanā, proti, paredzot tiesības pārsūdzēt lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmēja atzīšanu/neatzīšanu par lietas dalībnieku. Šāds ierosinājums ir pašsaprotams, jo „... krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums nav iespējams bez aizskarto cietušā tiesību atjaunošanas, cietušajam nodarītā kaitējuma

novēršanas. [...] kriminālprocesa uzdevums nav tikai noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā vainīgās personas saukšana pie likumā paredzētās atbildības”⁴¹. Būtisks kritērijs, ko nevar ignorēt, ir cietušā un apsūdzētā Kriminālprocesa likumā noteikto tiesību (procesuālo iespēju) samērīgs līdzsvars jeb balanss, jo tiesības uz taisnīgu tiesu piemīt ne tikai apsūdzētajam, bet arī cietušajam.

Vadoties no iepriekšminētā, un ņemot par pamatu Kriminālprocesa likumā noteikto kārtību, kādā tiek izskatītas sūdzības par izmeklēšanas tiesneša lēmumu (skat. Kriminālprocesa likuma 342. panta sesto prim daļu), izvirzāmi šādi priekšlikumi:

- 1) Kriminālprocesa likuma 96. panta ceturtajā daļā svītrojami vārdi „un tas nav pārsūdzams”, vienlaikus papildinot panta daļu ar vārdiem – „*Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams*”.
- 2) Kriminālprocesa likuma 96. panta piektā daļa nosakāma šādā redakcijā – „(5) *Ja cietušais miris pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, un tiesai ir pieteikts šā likuma 95.¹ pantā minētās personas lūgums, tiesa var atzīt šo personu par cietušo. Tiesas lēmumu ieraksta protokolā, šādā gadījumā iztiesāšanu nesāk no jauna, bet cietušajam pēc viņa pieteikuma ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un tiesas sēdes protokolu. Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams*”.

Atbilstoši pašreizējam kriminālprocesuālajam regulējumam, jēdziens “cietušais” saprotams divējādi – gan kā kriminālprocesā iesaistīta persona, ar Kriminālprocesa likumā skaidri noteiktām tiesībām un pienākumiem, gan kā personas, kura noziedzīga nodarījuma rezultātā ir saskārusies ar noteiktām kaitīgām sekām.

Praksē cietušais nereti tiek vispārīgā veidā informēts par viņa procesuālajām iespējām kriminālprocesa gaitā, tomēr šāda pieeja nebūt neveicina Kriminālprocesa likuma 1. pantā noteiktā mērķa – nodrošināt efektīvu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, sasniegšanu.

Ņemot vērā valstij uzlikto pienākumu nodrošināt indivīdam

pieeju taisnīgai tiesai (*due process*), likumā jānosaka iespēja personai pārsūdzēt tiesas lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmeņa atzīšanu/ neatzīšanu par lietas dalībnieku.

Priekšlikumi

Ņemot vērā rakstā identificētās problēmas, izvirzāmi šādi priekšlikumi:

1. Svītrot Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu, vienlaikus papildinot Kriminālprocesa likumu ar 95.¹ pantu „Cietušā tiesību pārņēmejs” šādā redakcijā –

„(1) Ja cietušais noziedzīga nodarījuma rezultātā vai kriminālprocesa norises laikā mirst, cietušā intereses kriminālprocesā pārstāv viens vai vairāki cietušā tiesību pārņēmeji.

(2) Par cietušā tiesību pārņēmeju kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, saderinātais, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tāda persona, par kuras iesaisti kriminālprocesā mirušais cietušais ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu”.

2. Izteikt Kriminālprocesa likuma 96. panta otro daļu šādā redakcijā –

„(2) Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām:

1) tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā;

2) paziņot par tās tiesību pārņēmeju kriminālprocesa ietvaros”.

3. Svītrot Kriminālprocesa likuma 96. panta ceturtajā daļā vārdus „un tas nav pārsūdzams”, vienlaikus papildinot panta daļu ar vārdiem –

„Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams”.

4. Izteikt Kriminālprocesa likuma 96. panta piekto daļu šādā redakcijā –

„(5) Ja cietušais miris pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, un tiesai ir pieteikts šā likuma 95.¹ pantā minētās personas lūgums, tiesa var atzīt šo personu par cietušo. Tiesas lēmumu

ieraksta protokolā, šādā gadījumā iztiesāšanu nesāk no jauna, bet cietušajam pēc viņa pieteikuma ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un tiesas sēdes protokolu. Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams”.

Atsauces

- ¹ Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Satversmes Sapulcē 15.02.1922. Spēkā no 07.11.1922., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 14.06.2016. “Latvijas Vēstnesis”, 43, 01.07.1993., “Ziņotājs”, 6, 31.03.1994., “Valdības Vēstnesis”, 141, 30.06.1922., “Diena”, 81, 29.04.1993.
Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> (aplūkots 27.10.2018.).
- ² Gratkovska I. Cietušā iespējas saņemt kaitējuma kompensāciju. PROVIDUS domnīca, raksts publicēts 30.07.2017. Pieejams: <http://providus.lv/article/cietusa-iespejas-sanemt-kaitejuma-kompensaciju> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³ Meikališa A., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 375.lpp.
- ⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 20. marta lēmums lietā SKK –31/2013 (Krimināllieta Nr. 11840003309). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁵ Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 21.04.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2009. Vēsturiskā redakcijā: 01.01.2009. – 30.06.2009., Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁶ Par to skat.: Likumprojekts „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2B26E9081FA5C037C225726E00291A38?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁷ Likumprojekts “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr.192/Lp9), nodots izskatīšanai otrajā lasījumā. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/BEEEA329E7610380C2257452001EBAE3?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁸ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 18.02.2016. Spēkā no 23.03.2016., “Latvijas Vēstnesis”, 48 (5620), 09.03.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/280784-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁹ Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 21.04.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 11.05.2015. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 27.10.2018.).

- ¹⁰ Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 21.04.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 11.05.2015. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹¹ Krimināllikuma 260. panta trešajā daļā paredz atbildību par Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu. Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 17.06.1998. Spēkā no 01.04.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2018. "Latvijas Vēstnesis", 199/200 (1260/1261), 08.07.1998., "Ziņotājs", 15, 04.08.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 12. februāra lēmums lietā Nr. SKK-18/2015 (Krimināllieta Nr. 11390017712). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3660 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013. gada 18. decembra lēmums lietā Nr. SKK-514/2013 (Krimināllieta Nr. 11370050809). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3786 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 12. februāra lēmums lietā Nr. SKK-18/2015 (Krimināllieta Nr. 11390017712). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3660 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 7. decembra lēmums lietā SKK-628/2012 (Krimināllieta Nr. 11120116706). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3826 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁶ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 18.02.2016. Spēkā no 23.03.2016., "Latvijas Vēstnesis", 48 (5620), 09.03.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/280784-grozijumi-kriminalprocesa-likuma>
- ¹⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/T. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?qid=1540720173580&uri=CELEX:32012L0029> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁸ Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), Nr. 90/TA-856 (2015). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/A2A8DD03D30A2D10C2257E580025A39E?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁹ Par to skat., piemēram, „Pirmslaulību mācību programma personām, kuras vēlas reģistrēt laulību dzimtsarakstu nodaļā – Laulības tiesiskie, psiholoģiskie, ētiskie un sadzīves aspekti”. Metodiskais materiāls programmas satura modulim „Laulības tiesiskie aspekti”. Pasūtītājs – LR Labklājības ministrija, sadarbībā ar Latvijas Republikas Tieslietu ministriju. Saturu izstrādāja: Mg. iur. Jānis Maulis. 5. lapa. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/11.../pirmslaulibu%20programma/2_modulis.pdf, (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁰ Atbilstoši Civilprocesa likuma regulējumam, sevišķās tiesāšanas kārtībā tiek

- izskatītas lietas par juridisku faktu konstatēšanu. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 288. panta trešo daļu tiesa konstatē arī citus faktus, kuriem ir juridiska nozīme, ja spēkā esošie normatīvie akti neparedz citādu kārtību to konstatēšanai.
- ²¹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 18.02.2016. Spēkā no 23.03.2016., “Latvijas Vēstnesis”, 48 (5620), 09.03.2016.
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/280784-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²² Izanalizējot Civillikumā paredzētās tiesiskās iespējas, autors secina, ka izteikt tiešu un nepārprotamu gribu, ka attiecīgā persona nodrošinās mirušā cietušā intereses kriminālprocesā, ir iespējams ar šādu juridisku instrumentu – testamentu (Atbilstoši Civillikuma 418. pantam, katru vienpusēju rīkojumu, ko kāds dod savas nāves gadījumam par [...] atsevišķām [...] tiesībām, sauc par testamentu).
- ²³ Jermacāne A. Prioritātes kriminālprocesā. PROVIDUS domnīca, raksts publicēts 08.06.2013. Pieejams: <http://providus.lv/article/kriminalprocesa-prioritates> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁴ Turpat.
- ²⁵ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Augstākajā padomē 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961. Zaudēja spēku 01.10.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90971> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁶ Meikališa A., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 355. lpp.
- ²⁷ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 13.1. punktu. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 27.2. punktu.
- ²⁸ Civillikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 28.01.1937. Spēkā no 01.09.1992., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2017. “Valdības Vēstnesis”, 41, 20.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008., 264. lpp.
- ³⁰ Civilprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.10.1998. Spēkā no 01.03.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 30.06.2018. “Latvijas Vēstnesis”, 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., “Ziņotājs”, 23, 03.12.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³¹ Civilprocesa likuma komentāri. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016., 279. lpp.
- ³² Administratīvā procesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 25.10.2001. Spēkā no 01.02.2004., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.03.2017. “Latvijas Vēstnesis”, 164 (2551), 14.11.2001., “Ziņotājs”, 23, 13.12.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³³ Administratīvā procesa likuma komentāri. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.

- jur. J. Briedes zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 398. lpp.
- ³⁴ Grozījumi Civilprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 22.06.2017. Spēkā no 01.08.2017., “Latvijas Vēstnesis”, 132 (5959), 05.07.2017. OP numurs: 2017/132.5. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292022-grozijumi-civilprocesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁵ Likumprojekts „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr.628/Lp12). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/8423E50F722490B3C22580DE004BB32F?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁶ Administratīvā procesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 25.10.2001. Spēkā no 01.02.2004., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.03.2017. “Latvijas Vēstnesis”, 164 (2551), 14.11.2001., “Ziņotājs”, 23, 13.12.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁷ Grozījumi Administratīvā procesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 02.02.2017. Spēkā no 01.03.2017. “Latvijas Vēstnesis”, 36 (5863), 16.02.2017. OP numurs: 2017/36.2. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/288732-grozijumi-administrativa-procesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁸ Skat., piemēram, Satversmes tiesas kolēģijas 2016. gada 23. marta lēmums par atteikšanos ierosināt lietu 7.1. punkts. Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 10. un 11. punkts. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 2. oktobra spriedums lietā „Hansen v. Norway”, pieteikums Nr. 15319/09, 71. punkts.
- ³⁹ Kronberga I. Tiesiskuma atjaunošana kriminālprocesā: kāda ir cietušā loma. Latvijas Vēstneša portāls „Par likumu un valsti”, publicēts: 19.08.2013. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=257270> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁴⁰ Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 21. punkts. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12.3. punkts.
- ⁴¹ Jermacāne A. Prioritātes kriminālprocesā. PROVIDUS domnīca, raksts publicēts 08.06.2013. Pieejams: <http://providus.lv/article/kriminalprocesa-prioritates> (aplūkots 27.10.2018.).

Аннотация

В статье рассматривается проблема статуса потерпевшего в уголовном процессе, автором высказаны предложения по совершенствованию норм Уголовно-процессуального закона.

Уголовно-процессуальный закон, в отличие от Уголовно-процессуального кодекса, определяет: быть потерпевшим – это право, а не обязанность, то есть потерпевший сам принимает решение об объёме использования своих прав и использовании средств правовой защиты. Автор высказывает в этой связи предложение о рассмотрении возможности включения в Уголовно-процессуальный закон нормы, согласно которой потерпевший сам определяет потенциального правопреемника прав или, напротив, сообщает о том, что не заинтересован быть представленным в уголовном процессе в случае возможной смерти. В случае, если информированный потерпевший воздержался от предоставления четких инструкций относительно передачи прав потерпевшего, предполагается, что потерпевший соглашается с тем, что в случае его возможной смерти один из преемников, определенных в Уголовно-процессуальном законе, может стать его преемником прав потерпевшего.

THE PUNITIVE DISTINCTION ON GROUNDS OF SEX IN THE PENAL CODE OF SPAIN AND THE ORGANIC LAW 1/2004 OF 28 DECEMBER ON INTEGRAL PROTECTION MEASURES AGAINST GENDER VIOLENCE

Dr. iur. José Antonio González-Costa, Spain

Abstract

The aim of this article is to examine the punitive differences after come into force of the law 1/2004 of 28 of december, (LVG) because this law protect only women and not men, studying the differences in the law enforcement, and what criminal consequences will have, in every single case, depending on the victim, if it's a woman or if it's a man.

In order to research the objective and fulfill tasks set the research project, the applied methods during the research progress are the following: analytical, inductive, logical, systemical. Also the method of the analysis of literature, the comparative legal method and theoretical method of research to investigate, analyse and summarize information of publications.

The methods chosen are very important in analysing the Spanish law, case law materials to opinions of legislator and law scientists.

Supported by the inductive and comparative method is used in order to make it able to analyse individual aspects of the law 1/2004 and the criminal laws its application and consequences in differents cases, from several theoretial conclusions.

The logical and analytical method was used in order to study content of the law, its protections to the victims and punishment and if with its application the society is better and secure for everyone, analyzing the effects in the citizens.

The overall object of this article "*The punitive distinction on grounds of sex in the penal code and the organic law 1/2004 of 28 december on integral protection measures against gender violence*" is a national human rights interests, however the direct object is national interests in the field of domestic violence and violence against the women, and the protection of the woman in the society and her freedom and development as a human being. Moreover the

the application of this law creates social conflicts, make deeper the differences between man and woman and it doesn't solve effectively the problem of the violence against the women.

The subject matter of this article is the Spanish Criminal law in connection with the violence against women and its effective application and using different methods to check if the principle of equality in the law and of sexes is applied in Spain in an egalitarian and fair way. The most common cases are the physical and psychic aggressions, threats and coercion, and this is what the law 1/2004 and the Spanish criminal code try to sorted out.

Also, this law is strong criticized by many sectors, and in this article it's defended the position that this law should be applied to both sexes, without distinction and so, to try to convert the society in a space of equality and justice.

The main conclusion shows that actually in Spain, the society is suffering a very unfair law, specially for men, and does not help really to women when they are assaulted.

It must to be changed this law, being applied to everyone without exceptions, that's means, without making differences between woman and man.

Keywords: gender violence, victim, integral protection measures against gender violence.

Introduction

Wondered if the organic law 1/2004 of 28 december on comprehensive protective measures against gender violence, violate rights and freedoms recognized in the Spanish Constitution (herein after SC), since often this issue has given rise to a variety of opinions, even this diversity of views to the highest constitutional sphere¹.

Rights and principles such as equality, presumption of innocence and guilt or that of penal proportionality, have been discussed to the point of having raised issues and resources of unconstitutionality, to be understood that the drafting of the organic law 1/2004 of 28 December on measures of integral protection against gender violence (in hereinafter LVG) and reforms coupled and that has meant his entry into force seriously injured these rights and that therefore such a law would be manifestly unconstitutional.

Without doubt, the reform that has attracted more controversy by its wording seemingly unconstitutional, is the operated in the Penal Code, in articles such as the art.148.4 or article 153.1 153.2, or the art.171 or the art.172. The drafting of the reformed article 148.4CP can contradict the arts.1.1, 9, 10, 14, 17, 24.2 and 25.1CE, since invading the sphere of the principle of equality, connected with the values of freedom, the dignity of the person and justice. You can be understood with this wording is discriminating adversely to men, since it is situated as aggressor only men, just because the simple fact of being a man and as a distinguishing criterion, strictly excluding women.

The LVG, only refers to women as victims, understanding them as such when it is exercised exclusively by the male, with a vis compulsive that it affects and impacts on the physical and/or mental health women and done as a manifestation of discrimination and/or the situation of inequality and the power relations of men over women, when you have had with them, a relationship of affection with or without cohabitation or they are or have been their spouses.

A priori it seems, makes what is punished with a bonus added to men by the simple fact of being a men and makes them aside and even deprives them are measures for the protection of this law, as if there were physical or psychological abuse or aggression by the woman to the man in the family or domestic level for example with or without cohabitation, which is exactly the same that regulates the LVG, but conversely, because only protects the woman, not a man as stated in article 1 of the act.

It's true that also in the assaults of this nature, statistically speaking the highest percentage corresponds to the women, being a small percentage men-victims of physical or psychic, assaulted by his wife or partner.

However this does not always reveal the true proportions of the problem, primarily for two reasons; First, the fear of ridicule is facing the man to report crimes of this nature, since we live in a still conservative society and in certain aspects even sexist, being in many cases, the woman herself, seeing such behavior, correct and up to fair, in which the role of the man is being a tough guy introverted in their feelings that, failing them, dominator of all situations with poise and denouncing you're a victim of abuse or discrimination by a woman would behave in the man-victim a glaring disgrace and a real

challenge to confront lodged the complaint and others throughout the process which should be rigged. The second, by the own drafting of the LVG, since as stated above only dispense exclusive protection to women at the expense of the man going in our opinion, contrary to the principles of effective judicial protection and principle of equality of the sexes, in addition to those mentioned above.

This is amazing and maybe paradoxical or even absurd, because it goes against what the own LVG defends², whereas gender equality between male and female, no preponderance of none on the other, since this law only be eligible women, discriminated against and away on one side the men. Therefore, we can say that the LVG as it stands, discriminates against men, violating the principles of equality and of innocence, by discriminating against men because of inequality, in relation to women.

There is a serious contradiction in which incurs the LVG, because when you try to help legislating, to soften the problem of inequality of sexes, advocating for a joint position in society, which it's happens is the opposite; it's protects the female sex to the detriment of the male. This clear and evident also goes against the principle of equality of sexes and the presumption of innocence, included in the SC and the men itself, since if the law attending both genders equally, certainly more men would dare to denounce the mistreatment in the family, domestic sphere or any other and this would no doubt help gender equality reflected in society.

I The reform of the Penal Code with the entry into force of the Organic Law 1/2004 of 28 December on measures of Integral Protection against gender-based violence

Spain signed the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) in 2014³. The main provisions were the States which ratify the Convention must criminalize several offences, including: psychological violence stalking; physical violence; sexual violence, including rape, explicitly covering all engagement in non-consensual acts of a sexual nature with a person, forced marriage; female genital mutilation, forced abortion and forced sterilization.

The Convention states, that sexual harassment must be subject to “criminal or other legal sanction”. However, Spain through the Law

1/2004, mentioned above, (pioneer in Europe, was the first one) and the Criminal regulation (Código Penal, herein after CP), it punished already almost all the offences from the Istanbul Convention of 2014, and it wasn't any new thing for the Spanish authorities. Despite, Spain usually sign all the Council and agreements in Europa's frame, inside its borders, this is another thing, because there are big differences between man and woman, how we have been explaining, because the Law 1/2004 (LVG) just gives protection to woman and not to the man, without any juridical acceptable reason, in about domestic violence.

The entry into force of the LVG, reflects the seriousness what we have been explaining, since we have a problem whose point of discord, is in the different feasibility procediment- criminal, because for the same facts, the existing legal procedures is different, searing physical or mental damage, shall apply to LVG with measures of protection that this is rigged in his case.

On the contrary if a woman assaulted a man that has been a relationship with or without cohabitation shall not apply the LVG, it will be processed as a crime or failure in your case, provided for and punished in the arts. 147 et seq. and art. 617 C.P. respectively.

This example shows the injustice of the LVG, resulting in practice the opposite of what it claims to, as recorded in his explanatory statement, one of the primary objectives is to fight for gender equality, in practice being an instrument made to the measure for the accusing parties and even the judge, because it gives them the possibility of that determine life frequently of several people or a family, learns summarily and that in the majority of cases does not come to resolve anything on the contrary, aggravates situations, causing unnecessary death and all this by gravity and the exaggeration of the measures to be taken and how it adopted, which tend to be in the majority of cases of summarily, as stated above, and that we will analyze properly in another section, which are the fair measure in the decision making by the judge of the order of protection and other measures associated with carrying. This happens frequently because the current LVG does not solve problems but rather the create, doing bigger the differences between sexes that nobody benefits from.

Therefore according to the LVG, the notion of victim only can correspond to a woman-victim that as you outlined, that suffer violence as an act of discrimination against the same and in addition

the law requires that there is a relationship of particular affection between the author of the acts of violence (necessarily a male, as already mentioned) and the woman, victim of the same. Specifically, it requires:

- that the woman had contracted marriage with the perpetrator of the crime, although the marriage had broken (case of marital separation, nullity of marriage or divorce) and regardless of the time elapsed since the marriage breakdown.
- that the woman had been united with the perpetrator of the crime by a relationship of affection similar to marriage, even in the case that there is no coexistence. That is, the domestic partners or the simple relationship of courtship in which there is no coexistence are included here. Here too, as in the case of marriage, it doesn't matter that there has been a breakdown in the relationship between the victim and the author of the offence nor the elapsed time.

It can also be understood that the drafting of article 148.4 CP in relation to the basic type of article 147 CP, violate the right to the presumption of innocence, connected with the principle of guilt, contained in article 24.2 CE, because it establishes a presumption "*iure et de iure*", and therefore no possibility of proof to the contrary, that the male violence towards women, linked by ties of affection, is a manifestation of discrimination, as it seems to be taken for granted in the LVG art.1.1 that all violence against women by part of their partners or ex-partners, is a manifestation of discrimination, the situation of inequality and the relations of power from men over women.

However the jurisprudence has interpreted, the mentioned LVG art.1, in relation to article 148.4 and 153 both CP, in the sense that not every injury can be considered as gender violence and therefore cannot be applied automatically compounded rate, as it has been applied not on few occasions, with little successful forensic phrase "every offense of injures becomes a crime", in reference to the application of LVG.

Thus, the jurisprudential line of the Provincials Courts, ratified by the Supreme Court, indicates that the general application of art. 153 CP, because to be applied as a crime of violent mistreatment in the family, it is necessary that the facts reported and committed by a man, start from a situation of domination or subjugation on the part

of the active-male subject on the passive subject or that occur in a context of domination of the active subject over the weak member of the family relationship. That is why the art. 153 CP in cases of mutually accepted quarrel as it is considered as crime. In addition, the jurisprudence indicates that the type contained in art. 153 CP must be applied restrictively in its application, so that the behavior described in the criminal type is a clear manifestation of two requirements that must be given simultaneously: the first domestic violence and the second gender violence.

The problem arises when it try to delimit each concept, i.e., to define what is meant by domestic violence and what is meant by gender-based violence, because actually it doesn't know exactly what means every concept, because these concepts are interrelated between them and most of the people think that are the same things, even by the judges, that they aren't able to understand the differences.

The jurisprudence has attempted to clarify it in several resolutions, defining each concept when applying art. 153 CP, because the concept of domestic violence is not expressly defined by the legislator in the way that day with the LVG is now defined and configured the concept of gender-based violence. Why has differentiated them dictating so textually *“It is a question of two heterogeneous concepts, although related both by their common relation with the domestic concept. The first one refers to the spatial and affective scope in which the relations of familiar coexistence are developed (with generality, like clause of closure in the legal enumeration, includes any relationship for the person integrated into the nucleus of familiar coexistence of the active subject) more intense and continuous as determined by law. The second refers to a peculiar form of violence produced within this scope, elevated to the category of sociological phenomenon clearly identified, and characterized by the situation of abuse or domination that develops one of the members or subjects of such family relations, on other subjects of the same”*.

Therefore, in the meaning of domestic violence the manifestations of a situation of abuse, domination or subjugation of a relative to another relative and by extension the same situations of abuse on the people that by their special vulnerability are put under custody or guarded in public or private centers.

Regarding to the concept of gender violence, the LVG's explanatory statement begins by stating that “gender violence is not

a problem that affects the private sphere. On the contrary, it manifests itself as the most brutal symbol of inequality in our society. It is a violence directed against women by the very fact of being, because they are considered, by their aggressors, lacking the minimum rights of freedom, respect and decision-making”.

We cannot forget that the purpose of the LVG is to “... *act against violence which, as a manifestation of discrimination, the situation of inequality and the power relations of men over women, is exercised over these by part of those who are or have been their spouses or of those who are or have been linked to them by similar relationships of affection, even without coexistence*”, as stated in Article 1.1 LVG.

In the art. 1.2 it is said that this law establishes measures of comprehensive protection against gender violence, whose purpose is, among other things, to sanction manifestations of this type of violence. And, in connection with this, in Title IV of the law, on “criminal tutelage” against gender violence, almost all articles that are related to gender violence are modified. Thus, art. 37 LVG changes the wording of art. 153 CP, under the heading “protection against ill-treatment”. And several articles of this Title IV of the Law repeatedly use the concept of gender violence and crimes related to gender violence and reform some articles of the COP that expressly use the concept of crimes related to violence of genre.

Consequently, once exposed the previous reasoning in relation to the mentioned art. 153 CP and its correct application, it is necessary to take into account as a basic principle the concepts of gender violence and gender violence. Thus the criminal conduct in art. 153.1 CP would be the manifestation of discrimination, the situation of inequality and power relations of men over women basic motive of the LVG and any mistreatment that meets these characteristics would constitute constituted offenses and punished in arts. 617 and 620 CP. Therefore, any maltreatment, even if the active subject is the male and the passive subject the woman, cannot be classified as gender violence and automatically apply art.153 CP if the facts reputed do not contain the characteristics of those we have been speaking, since the facts must carry a plus translated in discrimination or abuse on the part of the male towards the woman in situations of inequality.

In these terms has been pronounced, constitutional jurisprudence in sentences that delimit perfectly the application of art. 153 CP, helping to clarify the confusion that has occurred with the entry

into force of the LVG. Thus, it determines that “... the action must injure beyond physical integrity and must be an instrument of discrimination, domination or subjugation of any of the subjects that it comprises. In another case, the penal sanction should be limited to the lack of injuries, abuse or the threat defined by arts. 617 and 620 of the CP”.

II Study of jurisprudential and doctrinal lines

Once defined, the concepts of domestic violence and gender violence, in the previous section for the correct application of arts. 153 related to the 617 and 620 CP, arises the need to delve deeper into the problem, since although earlier we are responsible for explaining when it is possible to apply art. 153 CP and when not, it is now necessary to explain the wording of sections 1 and 2 of art. 153 CP because the differentiation it makes of the sexes has raised many questions of unconstitutionality for this same cause, by affecting the art. 10 EC for violation of the dignity of the person, the rights of equality art. 14 EC and the presumption of innocence art. 24.2 EC⁴.

This punitive differentiation established by the sexes is precisely the one that has raised issues of unconstitutionality by magistrates themselves, even to the point of not having unanimity in the Constitutional Court, reflected in the ruling and formally departing⁵ from it. However, currently the jurisprudence of the Constitutional Court (TC), is not exempt from controversies, there is a rich case law on the constitutionality or not of the articles that have been reformed by the LVG, interpreting how they should be understood, since from the entry into force of the LVG, have rained the appeals and issues of unconstitutionality.

Without going further, the difference existing in the wording of paragraphs 1 and 2 of art.153 C.P. can lead to think of its unconstitutionality, by affecting the aforementioned art. 14 EC, because it differentiates between the male aggressor, causes a psychic impairment, an injury or strikes or mistreats to whoever or has been his wife or has had a relationship of affectivity or that which does not and moves in which the paragraph 1, punishes with imprisonment from six months to one year or work for the benefit of the community between thirty and one to eighty days, always with the deprivation of the right of possession and possession of arms for a year and a

day to three years. On the other hand, paragraph 2 only punishes the same facts, but without offended persons being those indicated in the previous section, with a penalty of three months to one year or works for the benefit of the community between thirty and one eighty days and always deprivation of the right to possession and possession of weapons of one year and one day to three years.

The TC assumes that there are several ways of interpreting art. 153 CP and to understand it in purity, two relevant precisions must be made; the first is that the perpetrator of the crime does not necessarily have to be a male, but a female can also be a result of the different interpretations that this art can give. The second precision is that in the text of art. 153.1CP, another alternative passive subject is included, alluding as a particularly vulnerable person who lives with the author. Well, in the first precision it can be understood that the type “that” this is as part of the doctrine.

The TC, regarding the collision of art. 153.1 CP with the constitutional precepts infringed, that is, arts. 10, 14 and 24.2 CE, resolves it in a way not exempt from criticism, made by the doctrine and even by its own magistrates, reflected in their particular votes. The TC defends the constitutionality of art.153 CP, claiming that it does not violate art.14 SC, since it contains two differentiated principles, the principle of equality and prohibitions of discrimination, this means that all Spaniards are equal before the law and have a subjective right to obtain equal treatment, and the public authorities must respect it and must be citizens treated in exactly the same way in equal assumptions are treated identically in their legal consequences, and differentiation can be made only where there is sufficient, reasonable and sound justification and the consequences of which are not disproportionate.

Thus, the doctrine of the TC in relation to the principle of equality contained in art. 14 SC, has been requiring the legislator when it intends to introduce rules that establish a differentiation that may be called into question, the said principle of equality that these rules first show a discernible and legitimate aim, secondly that the rules must be articulated with logical consistency with that aim and thirdly not to incur disproportionate treatment when different rights and obligations, or any other subjective legal situations, are attributed to different groups and categories⁶.

In relation to the prohibition of discrimination of the text of

art. 14 SC, the TC, in general, in relation to the list of grounds of discrimination, which are strictly prohibited by Article 14 SC, has been declaring the constitutional illegitimacy of differentiated treatments in relation to those that operate or are not founded more than in the specific grounds of discrimination that said art. prohibits. Nevertheless the TC admits that the grounds of discrimination that the art. 14 SC prohibits can be used exceptionally as a criterion of legal differentiation, such as sex, although to judge the legitimacy of the dispute and the requirements of proportionality is much stricter, as is the burden of proving the justified character of differentiation. That is to say, that on the one hand the same motifs of which he speaks the text of art. 14 SC, as grounds of discrimination, they may be applied exceptionally, where the legislature considers it appropriate in a number of circumstances which are also exceptional, the latter having to provide a more rigorous proof of the reasons for the differentiation⁷.

That means, that on the one hand the same raisons of which he speaks the text of art. 14 SC, as grounds of discrimination, they may be applied exceptionally, if the legislature so decides in a number of exceptional circumstances, which must provide a more rigorous proof of the reasons for differentiation. “Finally, it is not imperative to recall that, according to the jurisprudence of this Court, when faced with equal or seemingly equal situations a challenge based on art. 14 corresponds to those who assume the defense of the challenged legality and therefore the defense of the inequality created by such legality, the burden of offering the foundation of that difference that covers the requirements of rationality and necessity in order to protect the purposes and values constitutionally worthy and, if appropriate, proposed by the legislator, to which we have referred previously. Thus, it is stated in the aforementioned judgment that *“... Finally, it is not imperative to recall that, according to the jurisprudence of this Court, when faced with equal or seemingly equal situations a challenge based on art. 14 corresponds to those who assume the defense of the challenged legality and therefore the defense of the inequality created by such legality, the burden of offering the foundation of that difference that covers the requirements of rationality and necessity in order to protect the purposes and values constitutionally worthy and, if appropriate, proposed by the legislator, to which we have referred earlier”*.

It is clear that there is a breach between equality before the law of the sexes and the prohibition of discrimination of art. 14 SC. Thus, the CT holds and defends, that the legislator has exclusive competence and is free to create laws, to enact certain behaviors that may be criminal and consequently punishable, establishing the penalties that bear those typical, unlawful behaviors within the limits of EC, following the principles of legality and proportionality. Therefore, it is the legislator who has to protect legal assets and can set rates, and may add a surcharge to prevent criminal behavior and to protect certain groups that require special protection.

Thus, it is incumbent upon the TC to analyze whether the legislator in its role of creating laws has adjusted to the limitations imposed by the SC with respect to the principle of equality and not to assess whether the penalties provided are excessive, fair or that they can comply better its teleological function.

Likewise in the TC in this question has been scrupulous in determining if the principle of equality is violated, demanding that the premises of the comparison be closely delimited that should be intrinsically linked to the regulation challenged, giving it an importance notorious for the choice of “*tertium comparationis*”.

It is noteworthy that the State Attorney General’s Office has been pronouncing in a manner consistent with the principle of gender equality as in the mentioned STC of November 22, 1983⁸, adding two concepts that are sometimes confused, since there is a difficult and fine delimitation, which are equality before the law and in the law, ie, it is not enough that the Law be applied universally and equally with respect to all those who find themselves in equal situations, but that the Law itself comes and to establish an equal treatment for all individuals, or groups, that are in the identity of situations⁹.

In other countries this problem has also arisen, for example in Switzerland¹⁰, and our TC has treated it almost identically as regards the distinction between “equality in law” and “equality before the law”, and influenced in its decisions in this case other countries like Germany or Italy.

Returning to Spain, the TC had followed this same line. Thus, in the STC (Sentence of Constitutional Court) of July 14, 1982, he maintained that “*the general rule of equality before the Law contained in art. 14 EC provides, first, equality in the treatment given by the Law or equality in the Act and constitutes, from this point of view, a limit placed on the exercise of legislative power, but*

is also equal in the application of the Law ...”.

In addition, there are many resolutions in which it is pronounced, such as the STC of 10 July 1981, which states that: “... the principle of equality contains a prohibition of discrimination, of in such a way that equal treatment must be given equal treatment “but does not suppose or” prohibits the legislator from contemplating the need or convenience of differentiating different situations and giving them a different treatment that may even be required, in a social and democratic State of law, for the effectiveness of the values that the Constitution enshrines with the character of superiors of the Order ... What prohibits the principle of legal equality is discrimination ... that is, that the inequality of legal treatment is unjustified because it is not reasonable” STC of November 12, 1981; Sentence that is reiterated in the STC of February 26, 1982 in which after remembering that “The said principle of equality ... binds to all the public powers because this is strongly affirmed by art. 53.1SC...”, again stresses the idea that” ... the aforementioned article 14 SC is that relating to the right of legal equality which prohibits discrimination or, in other words, that inequality of legal treatment is unjustified because it is not reasonable ... “.

Once delimited and explained the above we can enter into the possible unconstitutionality of art. 153.1 CP. The TC continues to defend the constitutionality of this art. to understand that its normative and punitive difference, which establishes the legislator is based on the desire to punish aggressions that he understands are more serious and more reprehensible from the social point of view, because they occur within the relationships of the couple fruit of the historically existing inequality, which makes the woman in a subordinate position in relation to the man. That is why the TC understands that this wording does not violate the principle of equality of art.14 SC, but according to the same jurisprudential doctrine of this art. “... the differentiated treatment of equal factual assumptions has an objective and reasonable justification and does not have disproportionate consequences in the differentiated situations in view of the purpose pursued by such differentiation”¹¹.

Well, the wording of art. 153 CP, amended by L. O. 1/2004, of December 28, is constitutional according to the TC itself. This law, commonly referred to as gender violence, states in its explanatory memorandum that the purpose of this law is to prevent aggressions

occurring in the context of the couple as a manifestation of the domination of men over women in such a context, that the basic assets of women, such as life, physical integrity, health, freedom and dignity, are not adequately protected and for this reason it does not hesitate to repress this type of violence with several measures, including criminal measures. Therefore, the difference of arts. 153.1 and 153.2 CP, in the opinion of the TC is legitimate and appropriate because it protects the woman in the relations of couple by the greater devalue and the greater gravity of the acts of violence that undermine their dignity of person and in addition that difference is functional, because it delimits the active and passive subjects of the type, attributing an exclusive penalty to the men as active subjects, being the women subjects passive.

Now, there are differences of the active subject, since not every aggression by the man towards the woman, will be punished with the application of automatic form according to the art. 153 CP, because such aggression must respond to a “manifestation of discrimination, inequality, and power relations between men and women” and as provided by the L.O. 1/2004 of 28 December. That is why, with the aggravation of the sentence, the legislator, in the opinion of the TC acts in a legitimate way, because it tries to avoid that this type of aggression continues in the area of couple relationships, because the legislator understands that these aggressions in this area they represent a greater damage when the man acts according to a cultural pattern influenced by the means, trying to avoid thus new aggressions to be greater punitive consequences for the active-man subject dissuading them from committing the same acts in the future. Thus, with legislative reform, women benefit by having more autonomy to decide, safeguarding their dignity as a person and making the principle of equality of the art.14 CE.

Therefore the TC understands that the legislator, when creating LO 1/2004 of December 28, complies with the EC and does not transgress it, because it believes that the highest penalty is not imposed by reason of the sex of the active subject, nor of the victim, but by the commission of more serious events that constitute a manifestation of violence and inequality.

Likewise, the TC understands that this legislative differentiation contained in LO 1/2004 of December 28, complies with the jurisprudential doctrine of the TC, when observing the requirements

of reasonableness, equality and proportionality, becoming unconstitutional in the case of in that said law would “appreciate a patent unreasonable and excessive unreasonable”¹².

As we have already indicated, the TC’s foundation of the constitutionality of the LVG and the precepts that have modified it, with its entry into force has not been free of criticism, the most important if there have been doubts have been those of the magistrates of the TC, who have been unmarked from the TC line with their particular votes.

Thus, Conde Martín de Hijas, is quite critical with STC 59/2008, part of the basis that the difference established between paragraph 1 of art. 153 CP and section 2, is neither correct nor constitutional, since it is based simply and simply on a differentiation made by the sexes, contrary to the principle of equality of art. 14 EC, because the conduct or aggression of art. 153.1 CP has greater devaluation and therefore more gravity than those of art. 153.2 CP, that is to say, the aggressions that occur in the realm of the couple when they are produced by the man towards the woman are punished with a greater punishment, than when in these relations of pair the aggression realizes the woman towards the man.

In addition, Conde Martín de Hijas believes that, because of the fact that human aggression against women is more frequent in this area, it is not sufficient reason to establish a greater penalty for man, since it would be purely based to the sex of the author and victim of the crime, thus transgressing the constitutional framework. For that reason, he thinks that although in the foundation of STC¹³, he endeavors to demonstrate and argue otherwise, it is simply the sex of the active and passive subjects a determining factor of differentiated treatments, which is totally incompatible with art. 14 EC. It also criticizes the TC of course that in today’s relationship there is a relationship of inequality and a subordinate position of women, as it was in a past tense.

Regarding the analysis of art. 153 CP from the point of view of the principle of equality, Conde Martín de Hijas believes that it does not meet the jurisprudential requirements that have been demanded. It would be enough in her judgment, not to establish in any case a typological differentiation by sex, but simply, could raise the same type contained in art. 153.2 CP, to an equal or greater degree, thus solving the problem of the greater devaluation in the aggressions of

the male to the woman in the realm of the couple. Therefore resolved in this way, it would not be necessary to establish punitive differences on the basis of sex, since, as is currently the case, paragraphs 1 and 2 of art. 153 CP, do not meet the requirements of reasonability or functionality.

Another important opinion is that of Rodríguez Zapata Pérez¹⁴, who criticizes that the wording of art.153.1CP has been left deliberately open by the legislator and creates legal insecurity for citizens, being contrary to the principle of legality of Article 25 EC, because its limits are not clear enough, which means that citizens do not know exactly what is prohibited for them to try to avoid the consequences of their actions, thus leading to legal uncertainty that is incompatible with the principle of certain law or imperative of taxativity.

All this is in my view, because of the poor approach and defense mechanisms against men and women, since there is often an “abuse” of measures often unjustified and most of the time excessive or disproportionate, which contributes to a covert rebellion of the punished, because of the condition that the LVG has operated in various regulations such as criminal or civil, leading to deaths not only women but also the family around them, many times. In addition statistically with the entry into force of the LVG, as we have said previously nothing has been solved and there has not been an evolution to leave this scourge behind. At the foot of the street is not understood the LVG nor the defense that is made, with the reasons defended in STC 59/2009 or in STC 45/2009, in the sense of punishing the aggressor man with the reformed art. 153.1 CP, when you attack a female who is or has been his partner, but not vice versa applying art. 147 CP, which includes the crime of injury or, if applicable, a fault recorded in 617 CP.

As Vázquez Sotelo¹⁵ has pointed out, in an inordinate effort to protect the female sex, an organic and economic effort has been made to create specialized courts only for battered women (sometimes allegedly assaulted, given the fraudulent use of the Law to prepare divorce petitions), which can only be attended by the battered woman, but not the cohabiting man if it turns out to be the one attacked or when the aggression has been mutual. Apart from what was previously explained, what has not contributed at all to the solution of the aggressions as a couple has been the massive and indiscriminate application of the precautionary measures that has

brought the application of the LVG.

For example we have normally, that after formalizing the complaint and at the time of decision by the Court, they dictate coupled measures precautionary way almost summary, such as distance, communication ban order, imposition or visitation restrictions and it is here where lies one of the problems that the LVG has not succeeded and consequently not been almost eradicated the problem of gender-based violence.

For example, we normally have, after the complaint has been formalized and at the time of issuing a decision by the court, precautionary measures are issued in a summary form, such as restraining order, prohibition of communication, imposition or restriction of visits and it is here that one of the problems resides that the LVG has not been successful and consequently the problem of gender violence has not been almost eradicated.

Therefore, in my opinion, the LVG suffers from two defects that makes it ineffective in reducing victims. The first defect is the punitive differentiation between the sexes, which in my opinion goes against art.14 SC, since it is not constitutional that different penalties are applied in different articles, depending only on the sex of the aggressor. In my opinion, if the same aggressions were penalized equally without regard to sex as a differentiating object, the LVG would be more effective, since the aggressors of both sexes would be punished equally and would be imposed in their case same precautionary measures, not being used as is often done in practice with a purpose other than mere protection in cases of aggression or situations of non-equality or abuse of power. The second of the defects is in my opinion, the massive, undue and indiscriminate application of precautionary measures, against the man who has been denounced, subsequently charged and finally convicted. The application of these measures, such as a restraining order, a ban on communication, the restriction of the visitation regime or the prohibition of residing in the family home, are measures of great juridical and social importance because they imply a difficult burden to cope with the scarcity of means that generally characterize aggressors.

In addition, there are often cases in which, as I have already explained, for example the alleged victim uses the LVG to obtain a way out of a controversial situation in his home, removing the alleged perpetrator from the environment, establishing measures

that we talked about earlier such as the prohibition of the use of the common family home or the imposition of a regime of visits in a very short time, or being used for an express divorce. One can thus see how far the question is posed from the theme of the principle of equality conceived in its deepest ethical sense in the function of eliminating arbitrary discriminations that postpone a person by reason of a personal or social condition that does not legitimize such discrimination. Another problem of the LVG is when the complaint is false or when the conduct denounced, does not enjoy criminal reproach and the accused is acquitted or the case is overturned after reported the allegedly unlawful acts, which, in any case, will be studied in another section.

Conclusions

The organic law 1/2004 of 28 December, discriminates against the male by the mere fact of being so, favoring and overprotected absurdly to women against the man.

This goes against the fundamental rights enshrined in the Spanish Constitution, and seriously violate principles such as the equality of the sexes, or the principle of equality in the law or the principle of innocence.

The violence against Women Act, establishes, as a differentiating factor, sex, to legislate unfairly, not fair nor effective, so that the sex of a person, in this case man becomes criteria determinative, when it is punished behaviors. Thus, exactly the same acts committed by a man or by a woman, who live together or have had a relationship of affection, will have a different penal treatment, i.e., if it is man will apply the law 1/2004, but on the other hand, if you are a woman It will be applied with other articles of the Criminal Code, of course more benevolent and without having rigged measures precautionary as severe as those that are in the law and disproportionate.

For example, if a man hits a woman that has lived or had a relationship slightly, applies it the law of gender violence with its restrictive measures, for example, the restriction approach, communicate and of course live together in appropriate, however if the woman that hits slightly to a man that has lived or had a romantic relationship, are only fined and if it must compensate economically man injury if any Needless to make more comments, in relation to

the difference in legal treatment.

This law is without doubt, a law unfair because it is not equity between both sexes and also contradicts itself because in its preamble that its reason or motive primary, is to advocate for gender equality in society between men and women and in the law. However it does the opposite, discriminates against the man by his condition of man and delves into the social and legal inequality of sexes.

The law of gender violence has not come to solve the existing problems, the contrary has aggravated these problems resulting in currently a clear in society division, there is a clear legal inequality and a law unjust and ineffective, that does not help to solve any problem.

As for the courts, have been raised numerous appeal of unconstitutionality even by judges, who see unfair and attempted against the man, resolving ultimately the Constitutional Court that the law of gender violence not contradicts any precept or principle of the Constitution, but in a situation of inequality and preponderance of man tries to apply also unequal measures to fight such inequality, which has historically benefited men what is certainly something antijuridic, not equitable, and ineffective, as it is being seen today after the entry into force of this Act, she has not been solved nothing, on the contrary, the problem has worsened.

References

- ¹ There were numerous discrepancies in SSTC, reflected in votes in particular carried out by judges, acting against the jurisprudential TC line and away from decisions on this subject, about the collision of fundamental rights and the aforementioned LVG.
- ² See in Exposition of Motives of the Law Organic 1/2004 of 28 de December.
- ³ The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) is a Council of Europe convention against violence against women and domestic violence which was opened for signature on 11 May 2011, in Istanbul, Turkey.
- ⁴ See Article 10 EC 1, and Art. 14 CE.
- ⁵ See the discrepancy between the judges of the TC, on the constitutionality of the LVG, reflecting its position in particular votes in STCs as important as the 59/2008 or 45/2009.
- ⁶ See STC 222/1992 of December 11 or STC 155/1998 of 13 July.
- ⁷ See STC 103/1983 of 22 November, STC 128/1987 of 26 July or STC 126 / 1997 of 3 July.
- ⁸ See art. 14 SC.

- ⁹ See note 12.
- ¹⁰ Judgment of the Swiss Federal Court of February 14, 1982.
- ¹¹ See STC 222/1992, of 11 de December.
- ¹² See STC 55/1996, of 28 de March and STC 136/1999, of 20 de July.
- ¹³ See STC 59/2008 y STC 45/ 2009.
- ¹⁴ See STC 59/2008 y STC 45/2009.
- ¹⁵ Vázquez Sotelo, J.L. Prologue to the work of Prof. Vallespín “The connection in the criminal process”, Cims Editorial, Barcelona, 2007, p. 15. In the same direction of thought Sánchez, C. Prologue to the work of Professor Del Pozo Pérez “Domestic Violence and Misdemeanor Trial”, Atelier, Barcelona, 2006, p. 17.

Anotācija

Raksta mērķis ir noskaidrot atsevišķas atšķirības un nekonsekvences, kas radās sakarā ar 2004. gada 28. decembra likuma Nr.1 stāšanos spēkā, jo minētais likums, autoraprāt, aizstāv vienīgi sieviešu tiesības, atstājot neregulētas vīriešu tiesības, noskaidrot likuma piemērošanas aspektus un kādas konsekvences vai nekonsekvences katrā konkrētā gadījumā rodas atkarībā no tā, vai cietusī persona ir sieviete vai vīrietis.

Lai atbilstoši pētījuma mērķim padziļināti izanalizētu pētāmo objektu, tika lietotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: analītiskā, induktīvā un deduktīvā, loģiskā, sistēmiskā un salīdzinošā.

Raksta galvenie secinājumi saistāmi ar to, ka spēkā esošie likumi, autoraprāt, ir netaisnīgi, tie vienlīdz neaizstāv vīriešu tiesības, kā arī negarantē sieviešu tiesību aizstāvību gadījumos, kad tās tiek pakļautas seksuālai vardarbībai. Autors iestājas par likumu grozījumu nepieciešamību, kuru pieņemšanas gadījumā tiktu vienlīdz nodrošināta jebkura dzimuma aizsardzība pret seksuālo vardarbību.

CIVILTIESĪBU APAKŠNOZARE

FIZISKĀS PERSONAS MAKSĀTNESPĒJA KĀ MAKSĀTSPĒJAS ATJAUNOŠANAS VEIDS UN ĀRPUSTIESAS PARĀDU RESTRUKTURIZĀCIJA

Mg. iur. Inga Eglīte,

zvērināta advokāte, RSU doktora studiju programmas "Juridiskās zinātnes" doktorante, Latvija

Abstract

Existing problems in process of insolvency proceedings of a natural person, which are not exactly defined in law regulation, make specification for each insolvency process. Which often make wrong notions about process of the natural person insolvency proceeding. And what should be taken into account, for renewing the natural person solvency in the way that the natural person obligations must be extinguishing.

Keywords: insolvency proceedings of a natural person, restoring solvency, claims of creditors, legal protection proceeding.

Ievads

Maksātnespējas procesa ietvaros administratora ekskluzīvā kompetence ietver iespēju apstrīdēt iepriekš noslēgtus maksātnespējīgās fiziskās personas slēgtos darījumus, tādējādi sasniedzot vienu no Maksātnespējas likuma¹ mērķiem – pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus.

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 5. panta pirmo daļu – fiziskās personas maksātnespējas process ir tiesiska rakstura pasākumu kopums, kura mērķis ir pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus no parādnieka mantas un dot iespēju parādniekam, kura manta un ienākumi nav pietiekami visu saistību segšanai, tikt atbrīvotam no neizpildītajām saistībām un atjaunot maksāspēju. No minētās normas attiecīgi izriet gan kreditoru prasījumu maksimāla apmierināšana, gan arī iespēja tikt atbrīvotam no atlikušajām parādsaistībām. Kreditoru prasījumu maksimāla apmierināšana

iespējama gan no parādnieka mantas, gan no parādnieka ienākumiem maksātnespējas procesa laikā, turklāt pēdējais no tiem (kā pienākums novirzīt daļu no saviem ienākumiem kreditoru prasījumu apmierināšanai) saglabājas arī tajā gadījumā, kad parādnieka īpašumā nav mantas.

Tiesību zinātnieki ir atzinuši, ka maksātnespēja ir labākais veids, kā finansiālās grūtībās nonākušai fiziskai personai dot iespēju atjaunot tās maksātnespēju un pilntiesīgi atgriezties civiltiesiskajā apritē².

Publikācijas mērķis ir izpētīt fizisko personu maksātnespējas un ārpus tiesas parādu restrukturizācijas tiesiskā regulējuma problēmu būtību. Raksta uzdevumi ir analizēt *atšķirības starp ārpus tiesas parādu restrukturizāciju un likumā noteikto maksātnespējas procedūru* un tās ietekmi ekonomiskās drošības komercdarījumu kontekstā, noskaidrot fizisko personu maksātnespējas un ārpus tiesas parādu restrukturizācijas normatīvo regulējumu, analizēt fiziskās personas maksātnespējas definīciju, analizēt normatīvo aktu vēsturiskās kopsakarības.

Pētījuma objekts ir fizisko personu maksātnespēja kā ekonomiskās drošības apdraudējums komercdarījumu kontekstā. Pētījuma priekšmets ir fiziskās personas maksātnespējas tiesiskais regulējums Latvijā.

Pētījuma izstrādē pielietotas šādas metodes: literatūras analīzes metode, vēsturiskā metode, socioloģiskā novērošanas metode, indukcijas metode.

Fiziskās personas maksātnespējas tiesiskais regulējums un ar to saistītās definīcijas

Nelabvēlīgas ārējās vides faktoru ietekme, risku izvērtēšanas trūkumi vai nepilnības, kā arī kļūdas pieņemtajos lēmumos var izraisīt tādu fiziskās personas finansiālo stāvokli, kad fiziskai personai rodas grūtības segt savas finansiālās saistības un sekmīgi dzīvot tālāk, neslīgstot parādu slogos, jeb nonākt maksātnespējas situācijā.

Publikācijās sastopamas vairākas definīcijas, kas attiecināmas uz stāvokli, kad fiziskā persona piedzīvo maksātnespējas problēmas. Tālāk minētas dažas no tām.

- ANO Starptautiskās tirdzniecības komisijas izstrādātā Maksātnespējas tiesību aktu rokasgrāmata UNICITRAL

definē maksātnespēju kā situāciju, ja parādnieks vispār nav spējīgs samaksāt savus parādus, kad pienāk to dzēšanas termiņš, vai ja tā pasīvu vērtība pārsniedz tā aktīvu vērtību³.

- Maksātnespēja – nespēja segt savus parādus⁴.

Atsevišķos literatūras avotos maksātnespēju kā finansiālu situāciju raksturojošu stāvokli atkarībā no tā pazīmēm iedala:

- Naudas plūsmu maksātnespēja (*Cash-flow insolvency*) vai tehniskā maksātnespēja – stāvoklis, kurā fiziskai vai juridiskai personai ir pietiekami aktīvu, kas pārsniedz saistības, taču tai nav likvīdu aktīvu, ar ko veikt šo maksājumu un segt saistības. Tā ir saistīta ar aktīvu trūkumu samaksāt parādus, kuriem iestājies samaksas termiņš. Šāda maksātnespēja parasti var tikt atrisināta vienojoties ar kreditoriem⁵.
- Bilances maksātnespēja (*Balance-sheet insolvency*) stāvoklis, kad fiziskai vai juridiskai personai nav pietiekami daudz aktīvu, lai samaksātu visus savus parādus. Persona var uzsākt maksātnespējas procesu, bet tas nav obligāti. Ja zaudējumus akceptē visas puses, situāciju var atrisināt arī bez maksātnespējas. Persona, kurai piemīt bilances maksātnespējas pazīmes, var joprojām segt savas saistības kreditoriem⁶.

Visas šīs definīcijas tiek attiecinātas uz tādu juridisku personu vai fizisku personu finansiālo stāvokli, kad steidzami ir nepieciešams pieņemt lēmumu par tālākās darbības stratēģiju.

Šajā posmā ir iespējams veikt dažādus pasākumus, kas vērsti uz finanšu situācijas nostabilizēšanu un izeju no krīzes. Šajā stadijā, atkarībā no situācijas nopietnības un krīzes dziļuma, ir iespējams ārpus tiesas procedūru ietvaros vienojties ar juridiskās personas vai fiziskās personas kreditoriem par finansiālās situācijas normalizēšanu un tālāko darbības stratēģiju.

Latvijā 2009. gadā Maksātnespējas konsultatīvajā padomē tika apstiprinātas „Ārpustiesas parādu restrukturizācijas Latvija”⁷ vadlīnijas. Šo vadlīniju mērķis, balstoties uz labākās starptautiskās prakses piemēriem, sniegt Latvijas uzņēmumiem kā arī fiziskām personām, kreditoriem un attiecīgajām valsts iestādēm informāciju par principiem un vadlīnijām attiecībā uz ārpustiesas parādu restrukturizāciju.

Aplūkojot būtiskākās atšķirības starp ārpustiesas parādu

restrukturizāciju un likumā noteikto maksātnespējas procedūru, varam secināt, ka tās ir šādas:

- ārpusstiesas parādu restrukturizācijā nevar mainīt kreditoru tiesības vai noteikt tādas saistības kreditoriem, kurām tie nepiekrīt,
- ārpusstiesas parādu restrukturizācijas pamatā ir vienošanās un tā neapdraud vai negatīvi neietekmē parādnieku un kreditoru tiesības,
- ārpusstiesas parādu restrukturizācija nav piemērota visiem parādniekiem, proti, ja parādnieks pēc parādu restrukturizācijas nevar atrisināt savas finanšu problēmas, tad tas nekavējoties ir jāatzīst par maksātnespējīgu vai uzņēmums jālikvidē,
- ārpusstiesas parādu restrukturizācijā procesi un veiktie pasākumi, kas saskaņoti starp parādnieku un kreditoriem, ir elastīgi⁸.

Ārpusstiesas parādu restrukturizācijas rezultāts parasti ir parādnieka un attiecīgo kreditoru saskaņots parādu restrukturizācijas plāns, kas dod parādniekam iespēju turpināt saimniecisko darbību bez pārtraukumiem. Vadlīnijas paredz, ka ārpusstiesas parādu restrukturizāciju var iedalīt divos veidos:

- divpusējās pārrunas starp parādnieku un kreditoru, lai vienotos par maksājumu grafika pārskatīšanu un/vai parāda atlaišanu, samazinot parāda summu un vai pagarinot samaksas termiņus;
- daudzpusējas pārrunas starp parādnieku un kreditoru, lai vienotos par maksājumu grafika pārskatīšanu un/vai parāda atlaišanu, samazinot parāda summu un/vai pagarinot samaksas termiņus.

Fizisko personu maksātnespējas procesa piemērošanas nepieļaujamība

Latvijā pastāv juridisks instruments parādnieka maksātnespējas kā finansiālā stāvokļa risināšanai. Maksātnespējas likuma VIII nodaļā⁹ ir paredzēta iespēja parādniekam izstrādāt Ārpusstiesas tiesiskās aizsardzības plānu (turpmāk tekstā – ĀTAP), kurš ir jāaskaņo ar kreditoriem un paredzēts parādnieka finansiālās situācijas stabilizēšanai.

Diemžēl jānorāda, ka šāds ĀTAP process Maksātnespējas likumā nav paredzēts grūtībās nonākušu fizisku personu situāciju risinājumam, taču šādu risinājumu fiziskā persona var atrast pati patstāvīgi vai, izmantojot kādu juridiskās palīdzības sniedzēju, pielietojot jau minētās Vadlīnijas, taču šobrīd tas joprojām nav populāri. Bieži ar maksātnespēju saskārušās personas ir samērā kūtras, lai bez iedrošināšanas mēģinātu risināt sasāpējušu parādu sloga situāciju pirms tiek pieņemts lēmums par maksātnespējas pasludināšanu.

Iepriekš minētās finansiālās grūtībās nonākušās fiziskās personas, protams, var rast visdažādākos risinājumus, bet to pamatā ir jābūt **labai ticībai**, proti, – „*Pārrunas starp parādnieku un attiecīgajiem kreditoriem, kā arī starp pašiem kreditoriem notiek labā ticībā, lai rastu konstruktīvu risinājumu*”¹⁰.

Tomēr, ne visām fiziskām personām, kuras nonākušas finansiālās grūtībās un tādējādi nespēj izpildīt saistības, jau sākotnēji var piemērot maksātnespējas procesu, un vēlāk maksātnespējas procesa ietvaros arī saistību dzēšanas procedūru. Saistību dzēšanas procedūru fiziskai personai nevar piemērot, bet, ja tā uzsākta, tad tā ir jāpārtrauc šādos gadījumos:

1. ja fiziskā persona ir iesaistījies darījumos, kuru rezultātā kļuvusi maksātnespējīga;
2. vai fiziskā persona iesaistījies darījumos, kuru rezultātā radījusi zaudējumus kreditoriem;
3. tostarp, maksātnespējīgā fiziskā persona apzinājās vai tai vajadzēja apzināties, ka iesaistīšanās šādos darījumos var izraisīt maksātnespēju vai zaudējumu radīšanu kreditoriem.

Tādējādi, fiziskās personas maksātnespējas procesa laikā maksātnespējas administratoram ir jāizvērtē fiziskās personas veiktie darījumi un nepieciešamības gadījumā jāceļ tiesā attiecīga prasība. Par tādiem darījumiem uzskatāmi Maksātnespējas likuma 96.–100. pantā ietvertie darījumu veidi, proti, darījumu atzīšana par spēkā neesošiem; bezatlīdzības darījumu apstrīdēšana un ķīlas līgumu atzīšana par spēkā neesošiem. Vienlaikus jānorāda, ka, lai gan minētās tiesību normas iekļautas sadaļā, kas regulē juridiskās personas maksātnespējas procesu, tomēr, saskaņā ar Maksātnespējas likuma 128. panta pirmo daļu – arī fiziskās personas maksātnespējas procesam tiek piemēroti juridiskās personas maksātnespējas procesa noteikumi, vienlaikus ievērojot speciālās normas, kas regulē

tieši fiziskās personas maksātnespējas procesu, tāpēc darījumu apstrīdēšanas noteikumi ir attiecināmi arī uz fiziskās personas maksātnespējas procesu.

Maksātnespējas likuma 144. pants noteic, ka parādnieka noslēgtie darījumi ir apstrīdami šā likuma XVII nodaļā noteiktajā kārtībā, ja bankrota procedūras laikā tiek konstatēti šā likuma 153. pantā noteiktie saistību dzēšanas ierobežojumi.

Saistību dzēšanas procedūru nepiemēro vai to pārtrauc šādos gadījumos:

- 1) parādnieks pēdējo triju gadu laikā pirms fiziskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas vai maksātnespējas procesa laikā ir slēdzis darījumus, kuru rezultātā kļuvusi maksātnespējīga vai radījis zaudējumus kreditoriem, turklāt viņš apzinājās vai viņam vajadzēja apzināties, ka šādu darījumu slēgšana var novest līdz maksātnespējai vai zaudējumu radīšanai kreditoriem;
- 2) parādnieks ir sniedzis apzināti nepatiesu informāciju par savu mantisko stāvokli un slēpis savus patiesos ienākumus;
- 3) parādnieks nepilda bankrota vai saistību dzēšanas procedūrā paredzētos pienākumus, būtiski apgrūtinot maksātnespējas procesa efektīvu norisi¹¹.

Saskaņā ar Civillikuma 1403. pantu¹² – tiesisks darījums ir atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai, pārgrozīšanai vai izbeigšanai.

Tiesu praksē ir secināts, ka, lai arī starp Maksātnespējas likumā ietvertajām normām, kas regulē darījuma apstrīdēšanu, ir konstatējamas atšķirības, tomēr var saskatīt šādus vienojošus kritērijus:

- 1) darījums ir noslēgts pēc maksātnespējas procesa uzsākšanas vai noteiktu laika periodu pirms tam;
- 2) ar darījumu nodarīti zaudējumi parādniekam un/vai kreditoriem;
- 3) ja darījums ir noticis ilgāku laika posmu pirms maksātnespējas, darījums ir apstrīdams;
- 4) ja darījuma puses ir zinājušas vai tām bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu. Ja darījums slēgts ar saistīto personu, tiek prezumēts, ka darījuma otra puse zināja par zaudējumu nodarīšanu, ja vien nepierāda pretējo¹³.

Tiesai, kas attiecīgi izvērtē administratora apstrīdēto darījumu

ir jākonstatē, vai ir noslēgts darījums, vai darījums ir noslēgts likumā noteiktajā laika posmā, vai ar darījumu ir nodarīti zaudējumi kreditoriem un/vai parādniekam – fiziskai personai, kurai pasludināts maksātnespējas process, kā arī vai darījuma puses ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu/darījums ir slēgts ar ieinteresēto personu.

Gadījumā, ja administrators izlemj celt tiesā prasību par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu vai tā atcelšanu, tad gan administrators, gan tiesa var konstatēt konkrētus faktus:

- pirmkārt, vai darījums ir ticis noslēgts;
- otrkārt, vai darījums ir ticis noslēgts t. s. “aizdomu periodā”¹⁴.

Vienlaikus jānorāda, ka pati būtiskākā darījumu apstrīdēšanas sastāvdaļa ir zaudējumu nodarīšanas fakts, nevis formāla darījumu apstrīdēšana, maksātnespējas procesa novilcināšanai.

Zaudējumi kreditoriem bieži vien tiek nodarīti nevis ar atsevišķa darījuma (līguma) noslēgšanu, bet ar vairākām savstarpēji saistītām darbībām, no kurām dažas var arī nebūt atzīstamas par darījumu Civillikuma 1403. panta izpratnē. Piemērojot darījumu apstrīdēšanas regulējumu, tiesas ir saskārušās ar paplašinātas interpretācijas problēmām, proti, cik plaši ir tulkojams apstrīdama darījuma jēdziens maksātnespējas likumu izpratnē.

Darījumu izvērtēšana kopsakarībā ar fizisko personu maksātnespējas procesu

Tiesu praksē atzīts, ka zaudējumus radoši darījumi ir tādi, kuru noteikumi ir neizdevīgi parādniekam – fiziskai personai, kurai pasludināts maksātnespējas process, vai kuru izpilde ir zaudējumus radoša¹⁵.

Parādniekam – fiziskai personai, kurai pasludināts maksātnespējas process (turpmāk tekstā – parādnieks), neizdevīgi darījumi ir tādi darījumi, kuros manta tiek atsavināta bez atlīdzības vai par neadekvāti zemu cenu. Savukārt darījumi, kuru izpilde ir zaudējumus radoša, ir tādi darījumi, kas ir atbilstoši tirgus cenai, bet tiek veiktas darbības, lai pielīgtā maksa faktiski nenonāktu parādnieka rīcībā un netiktu izlietota kreditoru prasījumu segšanai. Tiesu praksē zaudējumu nodarīšanas fakts ir paplašināts līdz izpratnei, ka tiesai (administratoram) būtu jāizvērtē, vai kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgais

darījums nebūtu noslēgts un neiestātos no tā izrietošās tiesiskās sekas – mantas aktīvu masas samazinājums vai mantas pasīvu palielinājums¹⁶. Vēl jo vairāk – ja fiziskās personas maksātspēja iestājusies darījuma rezultātā.

Praksē bieži vien fiziskās personas pirms pieteikuma par maksātspējas procesa pasludināšanu iesniegšanas tiesā slēdz dažādus tiesiskus darījumus, piemēram, atsavina nekustamo īpašumu, tādējādi mēģinot izvairīties no kreditora prasījuma apmierināšanas turpmāka maksātspējas procesa ietvaros. Saņemtie finanšu līdzekļi netiek virzīti kreditoru prasījumu apmierināšanai, bet izlietoti atbilstoši subjektīviem ieskaņiem. Tāpat negatīva ietekme var būt arī nevienlīdzīgai attieksmei pret vienā prioritātes rangā esošiem kreditoriem, piemēram, maksājot vai sniedzot nodrošinājumu vienam nenodrošinātajam kreditoram, vienlaikus neveicot maksājumus citiem¹⁷. Daudzi darījumi, kas kvalificējami kā apstrīdami maksātspējas tiesību izpratnē, ārpus maksātspējas konteksta būtu pilnīgi normāli un akceptējami, un kļūst apstrīdami tikai tad, ja tiek slēgti tuvojoties parādnieka maksātspējai¹⁸. Līdz ar to šādos gadījumos jāsecina, ka fiziskā persona, kura iesniedz tiesā pieteikumu par maksātspējas procesa pasludināšanu, rīkojas negodprātīgi un pretēji likumiem un labiem tikumiem. Šādi darījumi ir apstrīdami un atzīstami par spēkā neesošiem, saskaņā ar sekojošajiem normatīvajiem aktiem:

- līdz 2008. gada 1. janvārim bija spēkā 1996. gada 12. septembra likums „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātspēju”. Šis likums tiek piemērots maksātspējas procesiem, kas uzsākti līdz 2007. gada 31. decembrim¹⁹;
- 2007. gada 22. janvārī tika pieņemts Maksātspējas likums, kas stājās spēkā 2008. gada 1. janvārī. Šis likums ir piemērojams maksātspējas procesiem, kas ir uzsākti laika posmā no 2008. gada 1. janvāra līdz 2010. gada 31. oktobrim²⁰;
- 2010. gada 1. novembrī stājās spēkā 2010. gada 26. jūlija Maksātspējas likums, kura normas ir piemērojamas maksātspējas procesiem, kas ir uzsākti, sākot ar 2010. gada 1. novembri.

Fiziskās personas apzināta sistēmiska darbība, lai izvairītos no kreditoru prasījumu apmierināšanas, tostarp atbrīvotos no parādsaistībām maksātspējas procesa ietvaros saistību dzēšanas

procedūrā, nav viegli konstatējama. Kā jau iepriekš rakstā minēts – ir jākonstatē gan tiesiskā darījuma esamība (notikums), gan darījuma radītie zaudējumi.

Kopsavilkums

Kopumā, vērtējot fizisko personu maksātspējas procesa problemātiku, secināms galvenais, proti, gan parādniekam – fiziskai personai, kurai ir pasludināts maksātspējas process, gan arī maksātspējas administratoram, kurš vada/uzrauga maksātspējas procesu, visās darbībās ir jārīkojas **labā ticībā**.

Maksātspējas procesa kvalitatīva vadīšana un personas attieksme ir svarīgs biznesa vidi regulējošs instruments. Kreditoriem, administratoram un parādniekam piešķirto pilnvaru apjoms procesā ir jāpielāgo konkrētai ekonomiskajai situācijai un konkrētiem uzņēmējdarbības vides apstākļiem valstī. Minētie faktori ietekmē savstarpējo uzticēšanos un nosaka sadarbības partneru riska novērtēšanas procedūru stingrības pakāpi.

Latvijā ārpus tiesas aizsardzības procesu var izmantot juridisko personu uzņēmumi, un tikai pastarpināti finansiālās grūtībās nonākušas fiziskās personas, kuras saskaņā ar „Ārpustiesas parādu restrukturizācijas Latvijā” vadlīnijām spēj vienoties ar kreditoru vairākumu.

Atsauces

- ¹ Maksātspējas likums. 26.07.2010. likums/LV, 124 (4316), 06.08.2010.
- ² Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011. 65. lpp.
- ³ Maksātspējas tiesību aktu rokasgrāmata, UNICITRAL, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskās tirdzniecības tiesību komisija, Ņujorka, 2005. 16. lpp.
- ⁴ Moneyterms: investment & finance explained. <http://moneyterms.co.uk/insolvency/>
- ⁵ Šneidere R. Finanšu analīzes metodes uzņēmuma maksātspējas prognozēšanai. Lietišķās informācijas dienests, Rīga, 2009., 12. lpp.
- ⁶ Downes, John, and Jordan Elliot. Goodman. Dictionary of Finance and Investment Terms. Hauppauge, NY: Barron's Educational Series, 2003.
- ⁷ Ārpustiesas parādu restrukturizācija Latvijā. Vadlīnijas, apstiprinātas Maksātspējas jautājumu konsultatīvajā padomē 2009. gada 6. augustā. Pieejams: http://www.mna.gov.lv/lv/normat_akti/pol_planosana/, skatīts: 19.04.2018.

- ⁸ Turpat.
- ⁹ Maksātnespējas likums. 26.07.2010. likums/LV, 124 (4316), 06.08.2010.
- ¹⁰ Ārpustiesas parādu restrukturizācija Latvijā. Vadlīnijas, apstiprinātas Maksātnespējas jautājumu konsultatīvajā padomē 2009. gada 6. augustā. Pieejams:
http://www.mna.gov.lv/lv/normat_akti/pol_planosana/, skatīts: 19.04.2018.
- ¹¹ Maksātnespējas likums. 26.07.2010. likums/LV, 124 (4316), 06.08.2010.
- ¹² Civillikums: Latvijas Republikas likums. Valdības Vēstnesis, 1937. g., 20. februāris, Nr.41.
- ¹³ Maksātnespējas administrācijas skaidrojumi un atziņas 2015.-2016.05., 60. lpp. Pieejams: file:///C:/Users/pele/Downloads/maksatnespejas_administracijas_skaidrojumi_un_atzinas_2015__2016.05..pdf
- ¹⁴ Skat. "Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros". Pieejams:
http://at.gov.lv/judikatura/tiesu-prakses_apkopojumi/civiltiesibas/
- ¹⁵ Maksātnespējas administrācijas skaidrojumi un atziņas 2015.-2016.05., 61. lpp. Pieejams: file:///C:/Users/pele/Downloads/maksatnespejas_administracijas_skaidrojumi_un_atzinas_2015__2016.05..pdf
- ¹⁶ Turpat.
- ¹⁷ Directorate for Internal Policies, Policy Department: Harmonisation of insolvency law. at EU level: Note, 2011, p. 11.
- ¹⁸ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004 para 153, p. 136.
- ¹⁹ 2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likuma Pārejas noteikumu 1. punkts.
- ²⁰ 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma Pārejas noteikumu 5. punkts.

Аннотация

Правовые особенности в процессе неплатежеспособности физических лиц проявляются в случаях, когда администратор процесса неплатежеспособности констатирует ограничения применения процесса неплатежеспособности в соответствии с регулированием Закона о неплатежеспособности.

Администратор в процессах неплатежеспособности физических лиц, анализируя соблюдение должником принципа добросовестности, должен оценить, использовал ли должник/ неплатежеспособное лицо свои права, соблюдая принцип добросовестности, и не затронул ли своими действиями (сделками) интересы кредиторов.

VALSTS TIESĪBU APAKŠNOZARE

ATBILDĪBAS BŪVNICĪBĀ JĒDZIENS UN VEIDI

*Mg. iur., Mg. sc. ing. Ināra Ziemele,
Biznesa augstskolas Turība studiju programmas “Juridiskā
zinātne” doktorante, Latvija*

Abstract

The new Construction Law and others Construction Regulations come into force more than four years ago, but there is still actual process of definition of responsibility in construction.

The aim of paper is to summarize and analyse information about how responsibility in construction has changed and are going to change to define it distinctly.

There are used methods of historical, teleological, systematic text condensation, analysis and comparative analysis for research, analyse and summarize information about how responsibility in construction has changed and are going to change to define it in normative acts.

The main conclusion shows that now there is not clearness about responsibility of every person in construction, but there are made legislative amendments of Construction Law and General Construction Regulations to define responsibility more distinctly. From 01.01.2020. there will be in force new Law of administrative responsibility what will allow to inflict penalty for longer time.

Keywords: responsibility in construction, criminal liability, administrative responsibility, professional (civil) liability, legislative amendments.

Ievads

No 2014. gada 1. oktobra spēkā ir jaunais Būvniecības likums¹, kura mērķis ir definēt būvniecības speciālistu un būvvaldes atbildību². Ministru kabineta 2014. gada 19. augusta noteikumos Nr. 500 „Vispārīgie būvnoteikumi” (turpmāk – Vispārīgie būvnoteikumi) noteiktas būvniecības procesā iesaistīto personu tiesības un

pienākumi³ un būvspeciālistu atbildība⁴. Latvijas tiesās sākotnēji celtas 213 prasības civillietās saistībā ar Zolitūdes traģēdiju, jau izbeigtas tiesvedības 148 lietās, bet aktuāla tiesvedība ir 65 lietās. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesā tiek skatīta Zolitūdes traģēdijas krimināllieta. Zolitūdes traģēdijas krimināllietā ir notikušas 147 tiesas sēdes. Līdz 2018. gada novembra vidum ir nopratinātas 438 personas. No tām 254 cietušās personas, 158 liecinieki, 12 eksperti, 9 apsūdzētās personas un 5 juridiskās personas. Prokurors neizpauž, kādu soda mēru valsts apsūdzība pieprasīs katram no apsūdzētajiem, jo tas tiks mainīts⁵. Kopš Zolitūdes traģēdijas ir pagājuši pieci gadi, bet kopš jauno būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu spēkā stāšanās ir pagājuši vairāk kā četri gadi un atbildības definēšana būvniecībā joprojām ir nozīmīgs jautājums.

Šobrīd Vispārīgajos būvnoteikumos joprojām nav konkrēti noteikts, kāda atbildība ir būvspeciālistam un juridiskai personai, kas nodarbina konkrēto būvspeciālistu, par Vispārīgajos būvnoteikumos noteikto pienākumu nepildīšanu. Ir izstrādāts jauns Vispārīgo būvnoteikumu redakcijas projekts (VSS-353)⁶, kuros tiks norādīts, kādi profesionālie pienākumi ir būvspeciālistiem – būvprojekta vadītājam, būvprojekta daļas vadītājam, atbildīgajam būvdarbu vadītājam, būvuzraugam. Tiks noteikti arī pienākumi ieceres un būvprojekta izstrādātājam, galvenajam būvdarbu veicējam, būvuzraudzības veicējam⁷. Atbildības būvniecībā definēšana ir aktuāls process.

Darba mērķis ir juridiskajā literatūrā definētās atbildības jēdziena un šī termina izpratnes formulējuma apkopošana kopsakarā ar būvniecību reglamentējošajos normatīvajos aktos noteikto atbildību būvniecībā.

Darbā izmantota vēsturiskā un teleoloģiskā metode, apskatot, pieņemtos un plānotos grozījumus darbā apskatītajos normatīvajos aktos, sistēmiskā, analītiskā un salīdzinošā metode, izpētot, analizējot un apkopojot publikācijas par darbā apskatītajiem jautājumiem un normatīvajos aktos reglamentēto atbildību būvniecībā un plānotajām izmaiņām tās noteikšanai.

Izvirzīto mērķu sasniegšanai darbā apskatīti pētāmo jautājumu reglamentējošie un spēkā esošie normatīvie akti, publicētajos avotos un interneta resursos pieejamā informācija, kas publicēta līdz 2018. gada 21. novembrim. Darbā veikta izpētītās informācijas apkopošana, analīze un secinājumu izvirzīšana.

Atbildības jēdziens un atbildība būvniecībā

Atbildības jēdziens. Par atbildības jēdzienu ir diskutējis jau Aristotelis, sakot, ka atbildība ir labprātīgas izvēles brīvība rīkoties tā, nevis citādāk, apzinoties, ka izvēle rada sekas. Vienīgi tad, ja rīcība ir brīvprātīga, var runāt par atbildību. Ja darbība neparedz rīcības izvēli, tā neparedz atbildību⁸. Atbildot uz jautājumu, kur beidzas cilvēka brīvība un par ko viņš ir atbildīgs sabiedrības priekšā, piemēram, A. Šopenhauers (*Arthur Schopenhauer*) savulaik ir norādījis, ka cilvēka brīvība beidzas tad, kad ir sasniegts ētiskas rīcības minimums. Citi atbildību skaidro gan vienkārši – kā cilvēka spēju apzināties savas darbības sekas, gan daudz precīzāk, raksturojot šā institūta pazīmes. Piemēram, atbildība ir ētikas un tiesību kategorija (jēdziens), kas atspoguļo personības īpašu sociālu un morāli tiesisku attieksmi pret sabiedrību (cilvēci visumā), attieksmi, kuru raksturo cilvēka morālā pienākuma izpildīšana un tiesisko normu ievērošana. Atbildības kategorija aptver filosofijas un socioloģijas problēmu – kādā mērā cilvēks spēj un var būt savas darbības subjekts, kā arī cilvēka spējas apzināti (ar nolūku, labprātīgi) izpildīt noteiktas prasības un veikt viņam noteiktus uzdevumus, izdarīt pareizu izvēli, panākt noteiktu rezultātu, kā arī izlemt ar to saistītos jautājumus, vai cilvēkam ir taisnība vai ne, vai viņa rīcība atzīstama par pareizu vai nosodāmu, vai viņš pelnījis pateicību vai sodu. No minētā izriet, ka atbildību var apskatīt divos aspektos – pozitīvā vai negatīvā. Pozitīvā aspektā atbildību raksturo pozitīva indivīda attieksme pret veiktajām darbībām, kad viņš, pildot sociālo lomu, izrāda pašiniciatīvu, no viņa atkarīgās darbības cenšas izpildīt pēc iespējas ātrāk un kvalitatīvāk. Tiesiskajā jomā pozitīvais atbildības aspekts saistās ar sociāli tiesisko aktivitāti, izrādot iniciatīvu. Negatīvais atbildības aspekts jēdzienu atbildība aplūko nevis attiecībā uz veicamajām darbībām, bet attiecībā uz to, kas jau paveikts un kas satur negatīvu padarītā novērtējumu. Atbildība var būt individuāla vai sociāla, kā arī juridiskā atbildība. Juridiskā atbildība ir valsts piespiedu līdzekļu piemērošana tiesību pārkāpējiem par tiesību normā minēto izdarīto tiesību pārkāpumu, kam var būt personisks, mantisks vai organizatorisks raksturs un kas paredzēts tiesību normās. Ir četri juridiskās atbildības veidi: kriminālatbildība, civiltiesiska atbildība, administratīvā atbildība un disciplināratbildība⁹. Turpmāk apskatīsim kriminālatbildību, administratīvo un civiltiesisko atbildību būvniecībā saistībā ar to, kādas

izmaiņas skārušas atbildību būvniecībā un kā plānots pilnveidot tās definējumu. Disciplināratbildība būvniecību reglamentējošajos normatīvajos aktos nav noteikta.

Kriminālatbildība. Amerikāņu tiesībpētnieks L. Fullers (*Lon Luvois Fuller*) uzsvēra, cik svarīgi pašam likumdevējam ir atbildīgi izturēties pret savu likumdošanas darbību. L. Fullers prasību pēc noteiktuma, organizētības un precizitātes izpildē saistījis ar noteiktām morāles vērtībām (taisnīgums, godīgums u. tml.), nosaucot šos kritērijus par tiesību iekšējo morāli vai morāli, kas padara iespējamus tiesības. Morāles principi, kurus L. Fullers izcēlis kā nepieciešamus ikvienai tiesību sistēmai, saturiski ir efektivitātes kritēriji, jeb procesuālās dabiskās tiesības: 1) vispārējība; 2) atklātība; 3) juridiskās rīcības prognozējamība; 4) likuma skaidrība un saprotamība; 5) pretrunu nepieļaujamība; 6) neizpildāmu prasību nepieļaujamība; 7) nemainība laikā (biežu izmaiņu nepieļaujamība); 8) oficiālo darbību atbilstība deklarētajiem noteikumiem. Procesuālās dabiskās tiesības spējušas radīt diskusiju par tādu jaunu vispārējo tiesību principu attīstīšanos, kuru pamatā ir nevis morāle, taisnīgums vai kāda cita metafiziska ideja, bet gan reālas izpildes korektums. Latvijas pirmskara tiesību zinātnieks Lotārs Šulcs novēroja, ka dabiskās tiesības izpaužas likumdošanas laukā (neviens likums nevar būt labs, ja to nepavada dabisko tiesību ideja, piemērs – Civillikuma pirmie panti), kā arī tiesību piemērošanas laukā (esot visumā maz gadījumu, kad likuma teksts ir skaidrs). Tādējādi jau aptuveni pirms gadsimta Latvijā tika doktrināli nostiprināta dabisko tiesību loma ne tikai filosofiskā līmenī, bet praktiskajā likumdošanas un tiesvedības darbā. Dabisko tiesību mūsdienu versijā tiek ņemts vērā tas, vai likumi tiek vai netiek iedzīvināti dzīvē¹⁰. Valstij ir pienākums ieviest nepieciešamos normatīvos aktus un veikt nepieciešamos administratīvos pasākumus, lai pēc iespējas novērstu draudus personas dzīvībai un nodrošinātu personu drošu atrašanos publiskās vietās. Tieši Zolitūdes traģēdija aktualizēja jautājumu par valsts atbildību būvniecības jomā, it sevišķi tas attiecas uz būvniecības procesa uzraudzību. Traģēdijas kontekstā vairāki būvniecības jomas eksperti norādīja, ka tieši ar Valsts būvinspekcijas likvidāciju notikusī valsts atteikšanās no būvniecības uzraudzības to ir būtiski samazinājusi, jo ar pašvaldību īstenoto kontroli vien nepietika¹¹. Turklāt, īsi pirms Zolitūdes traģēdijas, līdztekus būvniecības uzraudzības sistēmas vājināšanai, valstī

būtiski tika samazināta arī būvniecības procesā iesaistīto atbildība. Ar 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikuma 239. panta otrajā daļā ietvertajam nodarījumam (būvniecības noteikumu pārkāpšana, kā rezultātā iestājušās smagas sekas) tika samazināta brīvības atņemšanas soda maksimālā robeža, no astoņiem uz četriem gadiem¹². Krimināllikuma 239. panta vēsturiskā redakcija, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2014. gada 2. aprīlim noteica, ka par būvniecības noteikumu pārkāpšanu: (1) Par celtni, tiltu, ceļu pārvadu un citu būvju celtniecības normu vai noteikumu pārkāpšanu, ja tā rezultātā sabrukusi būve vai tās daļa, soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu. (2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izraisījušas smagas sekas, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu¹³. Jāatzīmē, ka laika gaitā mīkstināts sods arī par Krimināllikuma 239. panta pirmajā daļā noteikto pārkāpumu, kas pamata redakcijā no 1999. gada 1. aprīļa bija – brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem vai arests, vai naudas sods līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām. Ar 2004. gada 12. februāra likumu, kas stājas spēkā 2005. gada 1. janvārī, tika noteikts sods – arests vai piespiedu darbs, vai naudas sods līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām, bet ar grozījumiem, kas izdarīti ar 2012. gada 13. decembra likumu, kas stājas spēkā 2013. gada 1. aprīlī, – īslaicīga brīvības atņemšana, piespiedu darbs, vai naudas sods.

2004. gada 12. februāra grozījumi Krimināllikumā pamatoti ar to, ka atsevišķās sankcijās tiek izslēgts soda veids – brīvības atņemšana, jo pantā paredzētais nodarījums nav tik smags, lai par tā izdarīšanu personai tiktu piemērota brīvības atņemšana¹⁴. Savukārt 2012. gada 13. decembra grozījumu anotācijā norādīts, ka krimināltiesībās nepieciešams noteikt tiešu analogijas pielietojuma aizliegumu, nosakot, ka nodarījums nevar tikt atzīts par noziedzīgu, pamatojoties uz likuma piemērošanu pēc analogijas, kā arī šā likumprojekta mērķis, mazinot brīvības atņemšanas sodu termiņus, nav panākt noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas maiņu, bet nodrošināt to, lai sods atbilstu noziedzīga nodarījuma bīstamībai un kaitīgumam¹⁵. Jāsecina, ka būvniecības noteikumu pārkāpumi, ja noteikumu pārkāpšanas rezultātā sabrukusi būve vai tās daļa, laika posmā no Krimināllikuma spēkā stāšanās līdz 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikumā netika uzskatīti par tik smagiem, lai

par to izdarīšanu piemērotu brīvības atņemšanu, tā vietā noteikts arests vai īslaicīga brīvības atņemšana, vai citi soda veidi – piespiedu darbs vai naudas sods. Savukārt, ja noteikumu pārkāpšanas rezultātā sabrukusi būve vai tās daļa un tā rezultātā izraisītas smagas sekas, ar 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikumā 239. panta otrajā daļā ietvertajam nodarījumam tika samazināta brīvības atņemšanas maksimālā robeža, no astoņiem uz četriem gadiem.

Zolitūdes traģēdijas krimināllietā būveksperti secinājuši, ka traģēdija notika, jo bija nepareizi aprēķinātas jumta konstrukciju slodzes, tādēļ tas ieguva. Prokuratūra deviņām personām apsūdzības uzrādījusi par būvniecības noteikumu pārkāpšanu, valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu, nonāvēšanu aiz neuzmanības un darba aizsardzības noteikumu pārkāpšanu. Apsūdzības par būvniecības noteikumu pārkāpšanu, kā rezultātā sabruka ēkas daļa, kas izraisīja smagas sekas, izvirzītas piecām personām: ēkas būvinženierim, veikala projekta būvekspertīzes veicējam, būvuzraugam, lielveikala projekta autoram un būvdarbu vadītājam. Prokuratūra minētajām personām apsūdzības uzrādījusi arī par nonāvēšanu aiz neuzmanības. Savukārt trīs Rīgas pilsētas būvvaldes darbiniekiem izvirzītas apsūdzības par valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu, kas izraisījusi smagas sekas. Valsts apsūdzības uzturētājiem, pabeidzot lasīt apsūdzību, neviena no deviņām apsūdzētajām personām savu vainu inkriminētajos noziegumos neatzina¹⁶. Kaut Krimināllikuma 1. panta ceturtajā daļā noteikts, ka nodarījumu nevar atzīt par noziedzīgu, likumu piemērojot pēc analogijas¹⁷, krimināllietā par būvniecības noteikumu pārkāpšanu izvirzītas apsūdzības arī par citiem Krimināllikumā noteiktajiem nodarījumiem (nonāvēšanu aiz neuzmanības un valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu, kas izraisījusi smagas sekas).

Pēc Zolitūdes traģēdijas, 2014. gada 25. septembrī, pieņemti grozījumi Krimināllikumā, pamatojot, ka tie izstrādāti, lai nodrošinātu iespēju piemērot taisnīgu un samērīgu kriminālsodu, jo pašreizējā situācijā atsevišķu Krimināllikuma pantu sankcijas, kas paredz atbildību par nodarījumiem ar smagām sekām, nenodrošina iespēju piemērot taisnīgu un samērīgu sodu par noziegumiem, kuru rezultātā ir iestājusies vairāku cilvēku nāve¹⁸. Krimināllikuma 239. panta jaunā redakcija stājās spēkā 2014. gada 29. oktobrī un līdz šim nav grozīta, tā nosaka, ka

(1) Par būvdarbu veikšanu laikā, kad tie ir apturēti, trešās grupas

- būvē vai daudzdzīvokļu ēkā, ja būvdarbi apturēti sakarā ar to veikšanu bez būvatļaujas vai sakarā ar būvdarbu uzsākšanu pirms būvatļaujas nosacījumu izpildes, soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
- (2) Par celtņu, tiltu, ceļu pārvadu un citu būvju celtniecības normu vai noteikumu pārkāpšanu, ja tās rezultātā sabrukusi būve vai tās daļa, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz pieciem gadiem.
- (3) Par šā panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izraisījušas smagas sekas, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz septiņiem gadiem.
- (4) Par šā panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izraisījušas divu vai vairāku cilvēku nāvi, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz desmit gadiem¹⁹. Nodarījuma noziedzīgumu un sodāmību nosaka likums, kas bijis spēkā šā nodarījuma izdarīšanas laikā, un likumam, kas atzīst nodarījumu par sodāmu, pastiprina sodu vai ir citādi nelabvēlīgs personai, atpakaļejoša spēka nav²⁰. Krimināllikuma 239. panta jauno redakciju var piemērot tikai tiem nodarījumiem, kas izdarīti 2014. gada 29. oktobrī vai pēc tam.

Amatpersonas kompetence profesora K. Dišlera skatījumā ir tiesība uz savu dienesta stāvokli, ko attiecībā uz amatpersonām var apzīmēt par tiesību uz kompetenci jeb amata varu. Tomēr kompetence jeb amata vara nesastāv tikai no tiesībām vien, bet arī no pienākumiem: ko amatpersonai ir tiesība darīt savas kompetences robežās, realizējot savu dienesta tiesību, to viņai ļoti bieži arī vajag darīt kā savu dienesta pienākumu²¹. Krimināllikuma 319. pants paredz saukt pie kriminālatbildības par valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu. Par valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu, ja ar to izraisītas smagas sekas, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, atņemot tiesības ieņemt noteiktu amatu

uz laiku līdz pieciem gadiem²². Savukārt iepriekš minētajos 2012. gada 13. decembra grozījumos Krimināllikuma 239. panta otrajā daļā ietvertajam nodarījumam par būvniecības noteikumu pārkāpšanu samazināta brīvības atņemšanas maksimālā robeža uz četriem gadiem, kā arī paredzēta īslaicīga brīvības atņemšana, vai piespiedu darbs, vai naudas sods. Krimināllikuma 239. panta otrajā daļā un 319. panta trešajā daļā brīvības atņemšana maksimālā robeža atšķiras, un par valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu, kas izraisījusi smagas sekas, ir noteikts smagāks sods, kā arī vienlaikus var tikt atņemtas tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz pieciem gadiem. Iepriekš minētais attiecas uz kriminālatbildību.

Turpinājumā apskatīsim likumdevēja paveikto, lai normatīvajos aktos konkrētāk noteiktu administratīvo un civiltiesisko (profesionālo) atbildību būvniecībā.

Administratīvā atbildība. Rakstā „Būvniecības likumā reglamentētā atbildība” jau noskaidrots, ka likumprojektā „Administratīvo pārkāpumu procesa likums”, kura nosaukums precizēts – „Administratīvās atbildības likums”, kas iesniegts izskatīšanai Saeimā un pieņemts pirmajā lasījumā 2014. gada 13. novembrī, bija paredzēts, ka administratīvā pārkāpuma procesu būvniecības jomā varēs uzsākt ne vēlāk kā divu gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas. Salīdzinot ar esošo Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk – LAPK) redakciju, tas palielinātu iespēju saukt pie atbildības par administratīvajiem pārkāpumiem būvniecībā, kā arī piemērot noteikto naudas sodu ilgāku laika periodu, kas ilgtermiņā veicinātu patvaļīgas būvniecības un citu būvniecības noteikumu pārkāpumu skaita samazināšanos, jo būtu mazāka iespēja izvairīties no atbildības īsā noilguma termiņa dēļ²³. Saeima 2018. gada 25. oktobrī atbalstīja Administratīvās atbildības likuma projektu, kas paredz būtiskas izmaiņas administratīvo pārkāpumu izskatīšanā. Spēkā esošais LAPK ir padomju laika mantojums un grozīts vairāk nekā 150 reizes. Administratīvos pārkāpumus, par tiem piemērojamos sodus un amatpersonu kompetenci administratīvo pārkāpumu procesā noteiks attiecīgo nozaru likumos vai pašvaldību saistošajos noteikumos. Nozares regulējošajos likumos varēs noteikt arī iestāžu pakalpojumu saņemšanas un citus ierobežojumus administratīvi sodītajām personām, kuras izvairās no soda. Jaunais administratīvās atbildības regulējums paredz būtiskas izmaiņas administratīvo sodu sistēmā.

Turpmāk naudas sods un aizrādījums būs vienīgie pamatsodi, kā papildsodu varēs piemērot tiesību atņemšanu un tiesību izmantošanas aizliegumu. Atcelts tāds soda veids kā administratīvais arests. Likuma grozījumi uzlabos naudas sodu piespiedu izpildes procesu, jo patlaban liela daļa lēmumu par administratīvo sodu uzlikšanu netiek izpildīti un nesamaksāto sodu apmērs sasniedz vairākus desmitus miljonu eiro. Kā viens no risinājumiem naudas soda efektīvākai iekasēšanai būs liegums sodu nemaksātājiem saņemt konkrētus pakalpojumus. Jaunais likums stāsies spēkā 2020. gada 1. janvārī²⁴. Saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 118. panta trešo daļu administratīvā pārkāpuma procesu varēs uzsākt ne vēlāk kā triju gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas, ja pārkāpums izdarīts būvniecības jomā²⁵. Ņemot vērā minēto, administratīvā pārkāpuma procesu būvniecības jomā varēs uzsākt pat trīs gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas, tas vēl vairāk palielinās iespēju saukt pie atbildības par administratīvajiem pārkāpumiem būvniecībā, kā arī piemērot noteikto naudas sodu ilgāku laika periodu.

Civiltiesiskā (profesionālā) atbildība. Zolitūdes traģēdijas parlamentārās izmeklēšanas komisija, pievienojoties vairāku pašvaldību paustajam viedoklim, ka drošu būvniecību nenodrošinās visaptveroša valsts un pašvaldību kontrole katrā būvniecības procesa stadijā, bet gan saprātīgs līdzsvars starp valsts un pašvaldību būvniecības kontroli un katra būvniecības procesa dalībnieka atbildību un kompetenci. Komisija vienprātīgi uzskatīja, ka pastāvošās sistēmas ietvaros ir jāstiprina pašvaldību būvvalžu kapacitāte un pilnvaras, tajā pašā laikā cenšoties nepaplašināt būvvalžu funkcijas. Līdztekus tam jādomā par būvniecības procesa dalībnieku atbildības un kompetences stiprināšanu²⁶. Jaunajā Vispārīgo būvnoteikumu redakcijas projektā (VSS-353; turpmāk – VSS-353)²⁷ paredzēts konkrētāk norādīt, kādi profesionālie pienākumi ir būvspeciālistiem²⁸. Salīdzinot VSS-353 ar spēkā esošajos Vispārīgajos būvnoteikumos (salīdzinājumā –VB) noteikto saistībā ar atbildību būvniecībā, konstatēts sekojošais:

1. VB 12.¹ punktā noteikts, ka juridiskā persona *atbild* par būvspeciālista sniegto vērtējumu, bet VSS-353 12. punktā paredzēts, ka juridiskā persona *civiltiesiski atbild* par būvspeciālista darbību vai bezdarbību.
2. VB 27. punktā noteikts, ka būvniecības ierosinātājs ir *atbildīgs par atbilstoša projektēšanas uzdevuma izstrādi*, bet VSS-353

30. punktā paredzēts, ka pasūtītājam ir *pienākums* būvniecības ieceres realizācijai *sagatavot* projektēšanas uzdevumu.
3. VB 29. punktā noteikts, ka *atbildību* par personas, kura nav tiesīga patstāvīgi izstrādāt būvniecības ieceres realizācijai nepieciešamos dokumentus, izstrādātajiem dokumentiem uzņemas būvspeciālists, kura vadībā tā ir izstrādāta. VSS-353 32. punktā paredzēts, ka minētajā gadījumā būvspeciālists uzņemas *profesionālo atbildību*.
 4. VB būvspeciālistiem noteiktos *pienākumus* VSS-353 paredzēts noteikt kā *profesionālos pienākumus*.
 5. VSS-353 99. punktā nav paredzēts noteikt, ka atsevišķo būvdarbu vadītājam jānodrošina konkrētā darba kvalitāte atbilstoši būvprojektam, kā arī jāievēro citus būvniecību reglamentējošos normatīvos aktus un būvizstrādājumu izmantošanai noteiktās tehnoloģijas, kā tas noteikt VB 95. punktā. VSS-353 97.7. punkts paredz noteikt, ka galvenā būvdarbu veicēja pienākums ir iesaistīt būvniecības procesā tikai atbilstošas kvalifikācijas būvdarbu izpildītājus. Saskaņā ar VSS-353 2.22. apakšpunktu kvalificēts būvdarbu izpildītājs ir fiziska persona, kas ieguvusi valsts atzītu profesionālo izglītību un vismaz 2. kvalifikācijas līmeni būvniecības vai saistītā profesijā, vai Latvijas Amatniecības kameras piešķirto amatnieka kvalifikāciju, vai atbilstoša profesionālās kvalifikācijas apliecība.
 6. VSS-353 neparedz noteikt, ka atbildīgajam būvdarbu vadītājam ir pienākums nepieļaut patvaļīgu būvniecību, kā arī objekta patvaļīgu ekspluatāciju, kā to šobrīd nosaka VB 100.1.¹ apakšpunkts. VSS-353 paredz noteikt, ka autoruzraugam (VSS-353 117.6. apakšpunkts) ir profesionāls pienākums informēt, bet būvuzraugam ziņot (VSS-353 133.15. apakšpunkts) būvvaldei par būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu pārkāpumiem.
 7. VSS-353 103.10. apakšpunktā paredzēts noteikt profesionālo pienākumu atbildīgajam būvdarbu vadītājam informēt būvspeciālista sertificēšanas institūciju, ja būvdarbu laikā cits būvspeciālists neveic tam noteiktos pienākumus. VSS-353 133.19. apakšpunktā paredzēts noteikt profesionālo pienākumu atbildīgajam būvuzraugam informēt sertificēšanas institūciju par atbildīgā būvdarbu vadītāja, kā arī atsevišķo darbu

būvdarbu vadītāju pārkāpumiem, ja būvdarbos atkārtoti tiek pieļautas profesionālas kļūdas vai normatīvo aktu pārkāpumi. VSS-353 117.7. apakšpunktā paredzēts noteikt autoruzraugam profesionālo pienākumu ierosināt institūcijai, kura izdevusi atbildīgā būvdarbu vadītāja būvprakses sertifikātu, tā anulēšanu vai apturēšanu, ja autoruzrauga norādījumi par konstatēto atkāpju un pārkāpumu novēršanu nav izpildīti noteiktajos termiņos. VB attiecīgajiem atbildīgajiem būvspeciālistiem noteiktas tiesības ierosināt citu būvspeciālistu būvprakses sertifikāta apturēšanu vai anulēšanu.

8. VSS-353 104. punktā paredzēts noteikt ierobežojumu atbildīgā būvdarbu vadītāja pienākumu veikšanai – būvspeciālists ir tiesīgs piedalīties kā atbildīgais būvdarbu vadītājs ne vairāk kā trīs objektu īstenošanā vienlaicīgi.
9. VSS-353 122. punktā paredzēts būtiski samazināt būvuzraudzības mērķi – nodrošināt pasūtītāja tiesības un intereses būvdarbu veikšanas procesā. Savukārt VB šobrīd nosaka, ka būvuzraudzības mērķis ir nodrošināt būvniecības ierosinātāja tiesības un intereses būvdarbu veikšanas procesā, kā arī nepieļaut būvniecības dalībnieku patvaļīgas atkāpes no būvprojekta, būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu pārkāpumus un atkāpes no būvprojektā un darbu veikšanas projektā noteiktajām un citām darbu veikšanas tehnoloģijām (VB 117. punkts).
10. VSS-353 91. punkts paredz noteikt, ka pēc būvprojektēšanas nosacījumu izpildes un būvdarbu laikā papildus būvprojekta detalizētos risinājumus ir tiesīgs izstrādāt būvspeciālists atbilstošajā projektēšanas sfērā. Būvspeciālistam ir pienākums ievērot būvprojektā dotās slodzes un slodžu shēmas. Izmaiņu izdarītājs ir atbildīgs par detalizēto risinājumu atbilstību normatīvo aktu prasībām, kā arī tādu risinājumu izvēli, lai būve pēc tās nodošanas ekspluatācijā atbilstu normatīvajos aktos noteiktajām būtiskajām prasībām. Šādas normas VB šobrīd nav.

Iepriekš secināts, ka būvuzraugam, salīdzinot ar citiem būvniecības dalībniekiem, šobrīd ir visplašākā atbildība, sākot no būvdarbu sagatavošanas līdz ēkas pieņemšanai ekspluatācijā. Būvuzraugs ir atbildīgs par būvdarbu atbilstību normatīvo aktu prasībām un būvprojektam. Tomēr būvdarbu veicējs ir atbildīgs par

būvdarbu kvalitāti arī tad, ja ir veikta būvuzraudzība²⁹. Savukārt VSS-353 paredz būtiski samazināt būvuzraudzības mērķi, nosakot, ka tas ir nodrošināt pasūtītāja tiesības un intereses būvdarbu veikšanas procesā. Salīdzinot VSS-353 un VB, varam konstatēt, ka plānots būtiski palielināt atbildīgā būvdarbu vadītāja atbildību, jo atbildīgais būvdarbu vadītājs būs atbildīgs arī par atsevišķo būvdarbu vadītāju veikto darbu kvalitāti. Autoruzraugam un atbildīgajam būvuzraugam būs profesionāls pienākums ierosināt institūcijai, kura izdevusi atbildīgā būvdarbu vadītāja būvprakses sertifikātu, tā anulēšanu vai apturēšanu par profesionālās darbības pārkāpumiem. Turklāt paredzēts noteikt ierobežojumu atbildīgā būvdarbu vadītāja pienākumu veikšanai – ne vairāk kā trīs objektu īstenošanā vienlaicīgi.

Ne VB, ne VSS-353 nenosaka sankcijas par noteikto pienākumu nepildīšanu, piemēram, ja neviens no atbildīgajiem būvspeciālistiem nepilda savus pienākumus un neinformē būvvaldi par pārkāpumiem būvobjektā vai neierosina cita būvspeciālista būvprakses sertifikāta anulēšanu vai apturēšanu par profesionālās darbības pārkāpumiem. Daudzos gadījumos likumos nav noteiktas sankcijas par tiesību normu neievērošanu. Rezultātā cieš tiesību sistēmas efektivitāte, jo trūkst atbildības mehānisma³⁰. Šo atziņu var uzskatīt par mūsdienu demokrātiskai valstij neatbilstošu, jo arvien vairāk ir jācenšas pilnveidot tiesisko apziņu un pilsoniskas sabiedrības veidošanos, kurā tiesību efektivitāte nav tieši proporcionāli saistīta ar atbilstošu valsts sankciju un draudu esamību. Ne vienmēr paklausību valsts likumiem var panākt ar sankcijām un draudiem. Tāda pieeja bija raksturīga padomju tiesībām, taču tā nav dominējošā tiesiskā, demokrātiskā valstī. Mūsdienās mēģinām uzsvērt tiesību autoritāti, kas bieži nav atkarīga no sankcijām un to sekām. Tas gan var notikt tikai sabiedrībā, kurā ir augsta pilsoniskā un tiesiskā apziņa³¹. Likumprojektā „Grozījumi Būvniecības likumā” (VSS-698) paredzēts noteikt, ka atbildība būvniecībā ietver būvniecības procesa dalībnieku pienākumus un būvspeciālistu profesionālos pienākumus būvniecības procesā, kā arī atbildības iestāšanos par attiecīgo pienākumu nepienācīgu pildīšanu vai nepildīšanu. Būvniecības procesa dalībnieki un būvspeciālisti paļaujas, ka citi būvniecības procesa dalībnieki un būvspeciālisti pilda viņam noteiktos pienākumus, un rīkojas tā, lai netiktu nodarīts kaitējums personu dzīvībai, veselībai, īpašumam vai videi. Būvniecības procesa dalībnieku būvniecības procesa ietvaros

sniegtie saskaņojumi neatbrīvo citus būvniecības procesa dalībniekus no tiem normatīvajos aktos noteiktās atbildības³². Minētajā likumprojektā arī paredzēts noteikt, ka būvspeciālistam par viņam noteikto profesionālo pienākumu nepildīšanu piemēro atbildību kā fiziskajai personai, izņemot jebkādu civiltiesisko atbildību, ja būvspeciālists savus pienākumus ir pildījis juridiskas personas vārdā. Šādā gadījumā civiltiesiskā atbildība iestājas juridiskajai personai³³. Esošais Būvniecības likuma regulējums joprojām nav pilnīgs, turklāt tikai tā praktiskā piemērošana un jo īpaši administratīvo tiesu interpretācija parādīs tā juridiskās nianšes un īsto ietekmi uz būvniecības procesa dalībnieku tiesību un pienākumu apjomu³⁴, kā arī VSS-353 un likumprojekta „Grozījumi Būvniecības likumā” (VSS-698) pieņemšana skaidrāk noteiktu būvniecības procesa dalībnieku atbildību un definētu atbildību būvniecībā, nosakot, ka atbildība būvniecībā ietver būvniecības procesa dalībnieku pienākumus un būvspeciālistu profesionālos pienākumus būvniecības procesā, kā arī atbildību par attiecīgo pienākumu nepienācīgu pildīšanu vai nepildīšanu.

Secinājumi

Kopš Zolitūdes traģēdijas ir pagājuši pieci gadi. Pēc tās pieņemto būvniecību reglamentējošo jauno normatīvo aktu spēkā stāšanās ir pagājuši vairāk kā četri gadi, bet atbildības pilnveide būvniecībā joprojām ir nozīmīgs jautājums.

Zolitūdes traģēdija aktualizēja jautājumu par valsts atbildību būvniecības jomā, it sevišķi būvniecības procesa uzraudzību. Ar 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikuma 239. panta otrajā daļā, kur noteikta atbildība par būvniecības noteikumu pārkāpšanu, kā rezultātā iestājušās smagas sekas, tika samazināta brīvības atņemšanas maksimālā robeža, no astoņiem uz četriem gadiem. 2014. gada 25. septembrī pieņemtie grozījumi Krimināllikumā, lai nodrošinātu iespēju piemērot taisnīgu un samērīgu kriminālsodu par nodarījumiem, kas izraisījuši vairāku cilvēku nāvi, noteica, ka par minēto nodarījumu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz septiņiem gadiem.

Latvijas Republikas Saeima 2018. gada 25. oktobrī atbalstīja

Administratīvās atbildības likuma projektu, kas paredz būtiskas izmaiņas administratīvo pārkāpumu izskatīšanā. Saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 118. panta trešo daļu, ja pārkāpums izdarīts būvniecības jomā, administratīvā pārkāpuma procesu varēs uzsākt ne vēlāk kā triju gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas. Tas vēl vairāk palielinās iespēju saukt pie atbildības par administratīvajiem pārkāpumiem būvniecībā, kā arī piemērot noteikto naudas sodu ilgāku laika periodu.

Vienlaikus var atzīmēt, ka ir jāstiprina pašvaldību būvvalžu kapacitāte un pilnvaras, tajā pašā laikā cenšoties nepaplašināt būvvalžu funkcijas. Līdztekus tam jādomā par būvniecības procesa dalībnieku atbildības un kompetences stiprināšanu. Jaunajā Vispārīgo būvnoteikumu redakcijas projektā (VSS-353) paredzēts konkrētāk norādīt būvspeciālistu profesionālos pienākumus. Šobrīd būvuzraugam, salīdzinot ar citiem būvniecības dalībniekiem, ir visplašākā atbildība, sākot no būvdarbu sagatavošanas līdz ēkas pieņemšanai ekspluatācijā. Būvuzraugs ir atbildīgs par būvdarbu atbilstību normatīvo aktu prasībām un būvprojektam. Tomēr arī būvdarbu veicējs ir atbildīgs par būvdarbu kvalitāti arī tad, ja ir veikta būvuzraudzība. VSS-353 būtiski sašaurina būvuzraudzības mērķi, nosakot, ka tai jānodrošina pasūtītāja tiesības un intereses būvdarbu veikšanas procesā. Plānots, ka atbildīgais būvdarbu vadītājs būs atbildīgs arī par atsevišķo būvdarbu vadītāju veikto darbu kvalitāti, turklāt nosakot ierobežojumu atbildīgā būvdarbu vadītāja pienākumu veikšanai ne vairāk kā trīs objektu īstenošanā vienlaicīgi.

Autoruzraugam un atbildīgajam būvuzraugam būs profesionāls pienākums ierosināt institūcijai, kura izdevusi atbildīgā būvdarbu vadītāja būvprakses sertifikātu, tā anulēšanu vai apturēšanu par profesionālās darbības pārkāpumiem. Tomēr, normatīvajos aktos nav noteiktas un nav paredzētas sankcijas par noteikto pienākumu nepildīšanu, piemēram, ja neviens no atbildīgajiem būvspeciālistiem nepilda savus pienākumus un neinformē par pārkāpumiem būvobjektā būvvaldi vai neierosina cita būvspeciālista būvprakses sertifikāta anulēšanu vai apturēšanu par profesionālās darbības pārkāpumiem.

Likumprojektā „Grozījumi Būvniecības likumā” (VSS-698) noteikts, ka atbildība būvniecībā ietver būvniecības procesa dalībnieku pienākumus un būvspeciālistu profesionālos pienākumus būvniecības procesā, kā arī atbildības iestāšanos par attiecīgo pienākumu nepienācīgu pildīšanu vai nepildīšanu. Būvniecības

procesa dalībnieki un būvspeciālisti paļaujas, ka citi būvniecības procesa dalībnieki un būvspeciālisti pilda viņiem noteiktos pienākumus, un rīkojas tā, lai netiktu nodarīts kaitējums personu dzīvībai, veselībai, īpašumam vai videi. Būvniecības procesa dalībnieku būvniecības procesa ietvaros sniegtie saskaņojumi neatbrīvo citus dalībniekus no normatīvajos aktos tiem noteiktās atbildības.

Atsauces

- ¹ Būvniecības likums. Pieņemts 09.07.2013., spēkā no 01.10.2014. Pēdējie grozījumi 22.06.2017. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=258572>
- ² Būvniecības likuma anotācijas 1. sadaļas 2. punkts. Iegūta 21.11.2018. no <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/E63607A94234F224C2257950003B5BB2?OpenDocument>
- ³ Būvniecības likuma anotācijas 1. sadaļas 4. punkts. Iegūta 21.11.2018. no <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/E63607A94234F224C2257950003B5BB2?OpenDocument>
- ⁴ Ministru kabineta 19.08.2014. noteikumu Nr.500 „Vispārīgie būvnoteikumi” 1.6. apakšpunkts, spēkā no 01.10.2014. Pēdējie grozījumi 25.09.2018. Iegūti 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=269069>
- ⁵ Ozola-Balode Z. Zolitūdes traģēdija: Tiesvedība turpinās vēl vairākās civillietās. 2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/zolitudes-tragedija-tiesvediba-turpinas-vel-vairakas-civillietas.a300409/>
- ⁶ Noteikumu projekts „Vispārīgie būvnoteikumi” VSS-353. Izsludināts VSS 30.03.2017. Iegūts 21.11.2018. no <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40422235>
- ⁷ Noteikumu projekta „Vispārīgie būvnoteikumi” VSS-353 anotācijas 1. sadaļas 2. punkts. Izsludināts VSS 30.03.2017. Iegūta 21.11.2018. no <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40422235>
- ⁸ Ziemele I. Atbildība, kvalitāte un konkurētspēja ēku būvniecībā. Biznesa augstskolas *Turība* XVII Starptautiskā zinātniskā konference „Konkurētspējīgi uzņēmumi konkurētspējīgā valstī”. 2016. Iegūts 21.11.2018. no <http://www.turiba.lv/f/Konference-2016.pdf>
- ⁹ Stucka A. Administratīvās tiesības. – Rīga: Juridiskā koledža, 2009.
- ¹⁰ Šulmane D. Tiesību normu efektivitātes problemātika un aktualitāte XX un XXI gadsimta tiesību socioloģijā. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2012. Iegūts 21.11.2018. no https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5169/29014-Dace_Sulmane_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- ¹¹ Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013. gada 21. novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā galaziņojuma 7.3.

- punkts. Pieņemts 27.10.2015. Latvijas Vēstnesis, 220 (5538), 10.11.2015.
- ¹² Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013. gada 21. novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtosanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā galaziņojuma 7.9. punkts. Pieņemts 27.10.2015. Latvijas Vēstnesis, 220 (5538), 10.11.2015.
- ¹³ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998., spēkā no 01.04.1999. Pēdējie grozījumi 11.10.2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
- ¹⁴ Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (pieņemti 12.02.2004., spēkā no 01.01.2005.) anotācijas 1. sadaļas 2. punkts. Iegūta 21.11.2018. no http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0318_0.htm
- ¹⁵ Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (pieņemti 13.12.2012., spēkā no 01.04.2013.) anotācijas 1. sadaļas 2. punkts. Iegūta 21.11.2018. no <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC225793300488419?OpenDocument>
- ¹⁶ LETA. Zolitūdes traģēdijas krimināllietā apsūdzētajiem formāli mainīs apsūdzību. 07.11.2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://www.tvnet.lv/6447876/zolitudes-tragedijas-kriminallieta-apsudzetajiem-formali-mainis-apsudzibu>
- ¹⁷ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998., spēkā no 01.04.1999. Pēdējie grozījumi 11.10.2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
- ¹⁸ Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (pieņemti 25.09.2014., spēkā no 29.10.2014.) anotācija. Iegūta 21.11.2018. no <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/37141EEA85DE6897C2257CA100477170?OpenDocument>
- ¹⁹ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998., spēkā no 01.04.1999. Pēdējie grozījumi 11.10.2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
- ²⁰ Krimināllikuma 5. panta pirmā un trešā daļa. Pieņemts 17.06.1998., spēkā no 01.04.1999. Pēdējie grozījumi 11.10.2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
- ²¹ Načisčionis J. Administratīvās tiesības. – Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2018. 292. lpp.
- ²² Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998., spēkā no 01.04.1999. Pēdējie grozījumi 11.10.2018. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
- ²³ Ziemele I. Būvniecības likumā reglamentētā atbildība. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 4/2017 (81).
- ²⁴ Saeimas Preses dienests. Saeima pieņem jaunu Administratīvās atbildības likumu (25.10.2018.). Iegūts 21.11.2018. no <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/27331-saeima-pienem-jaunu-administrativas-atbildibas-likumu>
- ²⁵ Administratīvās atbildības likums. Pieņemts 25.10.2018., stājas spēkā 01.01.2020. Iegūts 21.11.2018. no <https://likumi.lv/doc.php?id=303007>
- ²⁶ Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot

2013. gada 21. novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtošanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā galaziņojuma 8.5.1. punkts. Pieņemts 27.10.2015. Latvijas Vēstnesis, 220 (5538), 10.11.2015.
- ²⁷ Noteikumu projekts „Vispārīgie būvnoteikumi” VSS-353. Izsludināts VSS 30.03.2017. Iegūts 21.11.2018. no <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40422235>
- ²⁸ Noteikumu projekta „Vispārīgie būvnoteikumi” VSS-353 anotācijas 1. sadaļas 2. punkts. Izsludināts VSS 30.03.2017. Iegūta 21.11.2018. no <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40422235>
- ²⁹ Ziemeļe I. Atbildība, kvalitāte un konkurētspēja ēku būvniecībā. Biznesa augstskolas *Turība* XVII Starptautiskā zinātniskā konference „Konkurētspējīgi uzņēmumi konkurētspējīgā valstī”, 2016. Iegūts 21.11.2018. no <http://www.turiba.lv/f/Konference-2016.pdf>
- ³⁰ Strupiņš A. Tiesiskā regulēšana un tās efektivitāte. No: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. – Rīga: TNA, 1999., 138. lpp.
- ³¹ Šulmane D. Tiesību normu efektivitātes problemātika un aktualitāte XX un XXI gadsimta tiesību socioloģijā. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2012. Iegūts 21.11.2018. no https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5169/29014-Dace_Sulmane_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- ³² Likumprojekta „Grozījumi Būvniecības likumā” 19. pants. (VSS-698). Izsludināts VSS 12.07.2018. Iegūts 21.11.2018. no <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40460327>
- ³³ Likumprojekta „Grozījumi Būvniecības likumā” 19.3. panta otrā daļa (VSS-698). Izsludināts VSS 12.07.2018. Iegūts 21.11.2018. no <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40460327>
- ³⁴ Autoru kolektīvs prof. A. Endziņa zinātniskā vadībā. Latvijas tiesību sistēma. Būvniecības tiesības. – Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2017. 189., lpp.

Аннотация

Новый Закон о строительстве и прочие строительные нормативы вступили в силу более четырех лет назад, но до сих пор остается актуальным процесс определения ответственности в строительстве.

Целью статьи является анализ и обобщение информации о том, как изменилась и изменится ответственность в строительстве, и ее четкое определение.

Использованы методы исторического, телеологического исследования, систематической конденсации смысла, анализ и сравнительный анализ с целью исследования, анализа и

обобщения информации об изменениях ответственности в строительстве в целях определения ее в нормативных актах.

Основное заключение показывает, что нет ясности в ответственности каждого задействованного в строительстве лица, однако выработаны законодательные поправки Закона о строительстве и Общих строительных правил с целью четко определить ответственность. 01.01.2020. вступает в силу новый Закон об административной ответственности, который позволит применять штрафы в течение более длительного времени.

AUTHORIZATION IN THE POLISH PRESS LAW

Aleksandra Bagieńska-Masiota,

PhD, the Institute of Law the University of Social Science and Humanities, Poznan Camp, Poland

Abstract

Since 1984, there have been regulations in the Polish press law under which the publication of verbatim statements of a person provided to the press depends on the consent of the person who made such a statement (authorization). These statements may have a creative nature on many occasions which is subject to the regimen of copyright.

The scientific purpose of the article focuses on the problem of the influence of regulations on authorization adopted in 2007 on the right to the paternity of a work. The author regards as creativity, under certain conditions, not only a press article but also original statements made to the press. Thus, the specified problem concerns the borderline area between the press law and the copyright.

An analysis of regulations which were in force until 2007, including an analysis of the legal status of statements that are subject to authorization and analysis of changes introduced to the authorization law in 2007 together with analysis of the legal status of statements subject to authorization will be used to solve the problem. The author indicates, moreover, circumstances which must be present for a statement made to the press to be regarded as a work protected by copyright and discusses the right to the paternity of the work in the context of statements made to the press. The author uses the dogmatic and legal historical method and the method of case law analysis.

In the author's opinion, the introduced changes consolidate the copyright of the person making a statement to the press and if they use the rights to authorization they are entitled to.

Keywords: authorization, the right to the paternity of a work, press law, copyright law, statement made to the press.

Introduction

The word authorization comes from the Latin *autorizare* – to authorize. In Polish, this term can be used in many contexts: you can authorize a service to perform repairs of devices of a specific company or a user on the internet by checking that he is authorized to access the desired resource, company. You can also authorize an interview. I am interested in this latter context, which is related to the very specific type of creative activity of a human being – giving expression to the press and authorizing the press to publish our statements, which can be creative in nature by themselves.

Polish law includes regulations that make the public diffusion of statements given to the press by politicians, celebrities, public officials, priests etc. dependent on the earlier consent for this publication. This consent is called authorization¹. Authorization does not have a statutory definition; however, the doctrine of press law understands this notion as: permission of the person providing such statements (mainly interviews) to publish it, but this only applies to contents that are quoted verbatim², or confirmation of the statement's authorship – its content and form³. In this second meaning of the word authorization, the obligation to authorize statements that were not made public previously corresponds to the limitation imposed on quoting works that were not made public previously. The prohibition to quote such works results from the regulations of the Act on Copyright and Related Rights that concern permitted use (fair use). Copyright regulations allows us to use works within the scope of acceptable use only in a situation when a work was previously released – i.e. made public with the author's consent. Thus, in this meaning, the regulations of the Press Law supplement the copyright regulation as regards statements that are not subject to copyright or civil law regulations as regards the protection of personal rights⁴.

There is one other connection between authorization and copyright. If we consider a statement made to the press a work, the author is entitled to the so-called personal copyright. Among them, the Polish Act on Copyright and Derivative Rights of 1994, modelled on the Berne Convention of 1886 (Art. 6-bis), indicates the right to paternity of a work (Art. 16). Under this right we can demand that other persons using our works (statements made to the press) attributed them appropriately.

As an introduction, it is also worth adding that authorization has existed in Polish legislation since 1984, it seems that it was introduced for purely political reasons. The authorities were afraid to put in the press information provided in the wake of emotions and hastily, and often simply honestly, by officers of the power apparatus, contrary to the uniform and official position of the party. Press law regulations allowing the prevention of the publication of verbatim statements by the person who said them and providing for penal liability of a journalist who, despite the lack of authorization or refusal to authorize published such a statement have existed in a basically unchanged form since the Press Law Act was adopted in 1984 until 2017 even though the Polish political system changed in 1989.

In 2017, the provisions of the press law regulating the functioning of this institution were amended. The rights and obligations of the parties to the authorization process – the journalist and the provider of information – have been clarified. The previous regulation was in practice too general and repressive, it also proved to be contrary to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, which Poland has been a party to since 1991. It violated the provisions of this convention regarding freedom of expression.

The scientific purpose of this article focuses on the problem of the influence of regulations on authorization on the right to the paternity of a work. The author, by analysing the amendments introduced in 2007 and by comparing them with the previous regulations, will examine changes which occur as regards the right to paternity of work which the author of a statement is entitled to.

The rights to paternity of a work are extremely important from the point of view of protection of creativeness and their breach may result in plagiarism. In addition, the examination of the problem will allow for determining relations between the objectives fulfilled by the institution of authorization on the one hand and institution of personal copyright on the other.

These problems are in the borderline area between the press law and copyright have not been discussed in the Polish literature so far. There are no specific monographs devoted to this subject. Therefore, the author used the *acquis* of the press law and copyright doctrines developed as regards the authorization, characteristics of a work and personal copyright.

The author used the dogmatic and legal method to examine premises for works, to answer questions what characteristics should a statement made to the press have to be protected by copyright, regulations of copyright about the right to the paternity of a work. The views of the doctrine and case law in this area will be presented in a synthetic manner. Next, the author shall perform a historical and legal analysis of regulations on authorization which were in force until 2007 to answer the question to what degree the previous regulations protected the right to the paternity of a work. Next, a dogmatic and legal analysis of changes to the copyright introduced in 2007 will be performed, including analysis of the legal status of statements subject to authorization. On the basis of performed analyses, the influence of new regulations of authorization on the right to paternity of a work will be determined.

When can a statement made to the press considered to be a work?

In the present legal status, a statement made to the press (understood as verbal presentation of one's views on a matter or providing information about specific facts) may constitute the subject of copyright – a non-material asset, as long as it meets the conditions specified in Art. 1 of the Act on Copyright and Derivative Rights⁵. These are: creativeness condition, individuality condition and establishment condition. The first two of these are material conditions referring to characteristics of an object as the subject of copyright, while the establishment condition involves: “the possible act of communication of a creation to a person other than the author”⁶. Positions can be met in the doctrine, according to which the next obligatory condition for creativeness is human activity, i.e. the creativeness resulting from human actions^{7, 8}.

The condition of creativeness is defined in a number of ways in the literature and representatives of the doctrine define it by referring to case law as a rule. In the decision of the Court of Appeal in Poznań of 7 November 2007, the court interpreted the creativeness condition and concluded that “a work should be a result of creative activity. This condition, called the originality of work condition will be met if a subjectively new intellectual creation is created”⁹.

The case law, followed by the doctrine, takes the position of

distinguishing between objective and subjective novelty. In one of its decisions, the Supreme Court concluded that: „the novelty requirement (in the objective meaning – the author’s note) is not a necessary characteristic of creativeness as a manifestation of human intellectual activity”¹⁰. Such an approach, i.e. the lack of the objective novelty condition (novelty in an absolute sense) allows for the existence of parallel creativeness, i.e. a situation when two subjects create independent works with similar contents and/or form. The existence of parallel creativeness usually applies to musical works, simple tasks, advertising slogans. Parallel creativeness is unlikely in longer statements for the press, both in ones concerning facts and constituting opinions. However, in the copyright doctrine, it is considered that the demanding that potential works should meet only the subjective novelty condition is sufficient. It seems that this view is shared by the opinion expressed by the Supreme Court in the decision of 22 June 2010 in which the Court concluded that: “the creativeness condition is considered to have been met if the created work is new from the author’s point of view”¹¹.

Moreover, the doctrine emphasizes that the requirement for the creation-related character of creative activity means that the protection will not cover the results of actions which are routine, generic in nature, including technical work which deprives the author of freedom in the choices they make (generic work)¹². The process of creation is characterized by the fact that: “the result of the undertaken action which constitutes the projection of the imagination of its originator, aiming at fulfilling these elements of the performed task, which do not result from the application of only specific knowledge, skills, materials, devices or technologies”¹³.

The condition of individuality – the second of the necessary conditions for creativeness – is nowadays defined in the doctrine and Polish case law by referring to the assessment of the result of the creative process¹⁴. This position is reflected by the statement of the Supreme Court of 2014: “The position if a given creation meets the individuality condition is taken on the basis of the analysis of the features of the creation itself, which led to its creation” (...)¹⁵.

In consequence, a creation which is unique and does not have its counterpart in the past and bears the author’s stamp meets this condition. However, considering the interpretation of the creativeness condition – the work does not have to be new in the objective sense.

It is enough for it meet the novelty condition in the subjective sense. Thus, the condition of individual character of the work fulfils a double role: firstly, it determines the protection of the work by copyright, secondly it determines, the protection of the work within the limits of its individual character. In the situation of a dispute, a court will evaluate whether in a specific case a “work” is characterized by individuality and, in consequence, whether creativeness is involved.

The third condition for granting legal copyright protection to an object is related to the establishment of a work. The actual communication of the recipient is not necessary to establish a work. It is accepted in the doctrine that the mere possibility of creating conditions for potential perception of a work by at least one recipient is sufficient¹⁶. The establishment should concern the creative elements of a work¹⁷, established in any, also in an unsustainable form which gives to a recipient a possibility to read the aesthetic or intellectual values of a work¹⁸. Legal copyright protection covers, from the time of establishment, the work in abstract, regardless of the incorporation method.

The recognition of a statement for the press as a copyright-protected work can be problematic in a situation in which it could be qualified in the group of the so-called borderline creations of the intellect. These are creations characterized by the minimum level of creativeness. This group usually includes telephone directories, cooking books, price lists, timetables, mass online creativeness and also advertising brochures and slogans. Their legal copyright protection is disputable in the doctrine, hence, it is thought that decisions should be made *ad casum* by examining each case. However, Polish courts have granted protection to the following creations of the intellect, concluding that they have the characteristics of creativeness under specific circumstances. Those were, amongst other things, tombstone, Occupational Health and Safety instruction manual, draft of technical documentation, yacht design.

In view of the above, in the case of press statements, a significant element conditioning the award of legal copyright protection, apart from fulfilling the condition from Art. 1 of the Act on Copyright would be the length, volume and also the statement which, as a rule, contains opinions on an issue. Thus, single words uttered by a journalist’s interlocutor will not be protected – and only combined words which have an autonomous creative value. It should also

be remembered that the so-called simple press releases have been excluded from the protection (Art. 4 of the Act on Copyright). This notion does not have its statutory definition, however, it has been adopted in the doctrine that these are, as a rule, short releases about facts.

Right to press statement paternity

Authors of a work in the Polish copyright are entitled to a property right—property copyright and non-property right—personal copyright. An example of personal copyright is the so-called paternity right (from French *droit de la paternite*), expressed in Art 16. Personal copyright protects the emotional, mental and intellectual bond between the author and work¹⁹. This bond is unlimited in time, is not subjected to a waiver or disposal, it is not affected by the author's different will, as their emotional connection with the creation of the intellect may be small or even non-existent²⁰.

The right to paternity includes: the right to authorship of a work described in Art. 16 Sec. 1 of the Act on Copyright and the right to mark the work with one's name or pseudonym or to make it available anonymously (Art. 16 Sec. 2 of the Act on Copyright).

The right to authorship of a work is the right to respect the bond between the author and the work that they created. The contents of this right boil down to the possibility of demanding by the author for his name to be connected with a specific work or its fragment (the positive aspect). In the negative aspect, the author is also entitled to demand that his bond with the work (or its fragment) should remain undisturbed, e.g. by omitting their name in connection with the distribution of the work.

The author is also entitled to mark a work with their name, pseudonym or to make it available anonymously. It should be noted that if a statement is made which has the features of a work to the press, the author usually agrees to make public their name or pseudonym (often also cryptonym). They can, however, declare to the journalist that a statement is made anonymously and that they do not agree to the distribution of their data in connection with the publication of their work. This request should be respected by the journalist in absolute terms, as it results from the right to paternity.

In view of the above, a journalist using the creative statements

of other people is obliged to respect the author's emotional bond with the work in absolute terms. This boils down to the attribution of authorship according to the author's will, i.e. by marking the work with the author's name, pseudonym or by making it available anonymously.

What were the rules on authorization before the amendment?

Legal regulations concerning authorization were included in Art. 14 of the Press Law Act which also regulated other conditions of statement (which outside the author's scope of interest). Article 14 was amended twice before 2017: once in 1990²¹, next in 2011²². These amendments did not affect the essence and the principles of authorization.

The basis of this analysis for me is the text of the act in the version applicable immediately before the amendment of 2017 entered into force²³. This regulation read as follows:

- 1. Publishing or distributing audio or video information requires the consent of persons providing information.*
- 2. A journalist cannot refuse authorization of the quote by the person providing information unless it was published before.*
- 3. A person providing information may stipulate extend and time of the publication due to substantial social reasons.*
- 4. Providing information cannot be conditioned by, with exception of section 2, the fashion of comment or approval of journalistic expression.*
- 5. A journalist cannot publish information if a person providing it stipulated it being subject to professional confidentiality.*
- 6. It shall not be permissible to publish information and data on private life without consent of the person concerned, unless it is directly connected with public activity of such a person²⁴.*

As shown above, the problems of authorization were brought up in section 2 of the article quoted above. Authorization concerned only this fragment of the press material, which was literally quoted, (not the text of a journalistic commentary). The journalist was not obliged to send the entire press material to the interested person. The interested person could not authorize the press material or introduce changes to it on their own – authorization applied only to this person's statements that were quoted verbatim. This position

is consistent with the assumptions of copyright which protects the author's copyright to the work. This approach assumes that the entire press material is constitutes a journalist's own creativeness and the use of non-distributed creativeness of other persons requires their consent.

Some representatives of the press law doctrine undermine the soundness of this institution in this wording. W. Machała wrote that authorization in its legal status, which refers only to a fragment of a statement that is quoted verbatim does not limit "in any way the journalist's right to present thoughts contained in the reported statement in a descriptive manner"²⁵. This view should be partly negated. It is not acceptable to claim that the journalist has no right to formulate the contents of the article on their own and each conversation with the informer should be quoted verbatim. On the other hand, however, it is problematic if the journalist presented the thoughts of their interlocutor descriptively and identified them as the author of the fragment and did not authorize the statement. Such a situation could give rise to the journalist's and the board of editor's liability if the presented statements turned out to be distorted or inaccurate. Kowalski, whose inaccurate statement was published in the press, could demand that it should be corrected by calling upon the editor-in-chief to publish a text providing accurate information in the press. As a result, they could also demand that a correction should be published before a common court. The editor's-in-chief failure to follow the court decision to publish a correction resulted in the possibility of penal sanctions – a fine or imprisonment in the previous legal situation.

The authorization requirement concerned unpublished statements. If a journalist only reproduced the text in line with principles specified in regulations on permitted use from copyright, he/she did not have to meet the requirements of authorization, i.e. contact the person whose statement was quoted. In the case of reproduction, the journalist was obliged to indicate the author of the fragment of the wok and to provide the source of the statement. This obligation results from the Act on Copyright and Derivative Rights and is still in force in Polish law.

The authorization procedure was initiated by the interlocutor (but there were no deadlines for exercising the right). Before starting a conversation or interview, the journalist did not have a

legal obligation to advise the informer about the right to demand statement authorization. This obligation resulted rather from ethical principles in a certain work ethos, that journalist was obliged to comply with. It was emphasized in the literature commenting on the regulation that authorization released journalists from liability for an infringement of third-party rights which only the person making the statement could know about²⁶. This opinion remains valid also after the amendment of the act in 2017.

In practice, a lot of journalists conducting interviews or long conversations submitted them for authorization to their interlocutors without being asked to do so. An interesting answer to the question about reasons for submitting a text for authorization was given by Teresa Torańska, eminent Polish reporter: “I have my texts authorized because I want to convene my interlocutors’ views faithfully. I also want to get as much as possible from my interlocutor to show them in confrontation with various questions and views. The authorization allows you to add a lot of interesting information about a person to the article. Speaking and answering questions asked by journalists, the interlocutor often does not realize that they are being funny, archaic or weird. Of course, it happens that the interlocutor wants to have removed fragments that are the most interesting from the journalist’s point of view. The defence of what was said and how we presented the interlocutor is an element of journalists’ tools. It seems to me that I have managed to defend the texts I have prepared in 99% of cases”²⁷.

The journalist could not refuse authorization or not give permission for it. The infringement of obligation described in Art. 14 of Press Law consisting of refusal to authorize was classified as the so-called „press offense” subject to criminal liability and a fine or imprisonment. It was also possible to impose a criminal sanction even in the case where a journalist, although he did not obtain the authorization of the text, but he published a text completely corresponding to the content of the statement.

In view of the above, in the years 1984-2007, there were no regulations which imposed on journalists the duty to inform interlocutors about the right to authorize statements. If the person making the statement was not aware of the right to authorization, properly phrased but distorted statements may have appeared in the press. Such a situation could lead to a breach of the right to paternity

of a work. The author has right to an undisturbed bond with a specific creation of the intellect.

How is the authorization regulated in the current right state?

Changes to the regulations pertaining to authorization involved the introduction of correction to the existing regulations of the Press Law contained in Art. 14; the addition of Art. 14a, Art. 49b and Art. 54c – concerning procedural issues. After the amendment, Art. 14 pertains to the obligation of the press to obtain consent to the publication of specific information and it looks as follows:

Art. 14.

Publishing or distributing audio or video information requires the consent of persons providing information.

(deleted)

A person providing information may stipulate extend and time of the publication due to substantial social reasons.

Providing information cannot be conditioned by, with the reservation resulting from Art. 14a, the fashion of comment or approval of journalistic expression.

A journalist cannot publish information if a person providing it stipulated it being subject to professional confidentiality.

It shall not be permissible to publish information and data on private life without consent of the person concerned, unless it is directly connected with public activity of such a person.

As compared to the previous status, it can be seen that the provision referring to the journalist's duty – authorization of a statement quoted verbatim was deleted and a provision referring to the newly created Art. 14a was added to Sec. 2 which reads as follows:

- 1. The journalist may not refuse to authorize a statement quoted verbatim to a person providing information, unless it was previously quoted or was presented in public.*
- 2. The journalist informs the person providing information before information is provided about their right to authorize statements that are quoted verbatim.*
- 3. The person providing information reports the demand for authorization of a statement quoted verbatim immediately after obtaining information which is referred to in Sec. 2 from the journalist.*

4. *The person providing information authorizes a statement quoted verbatim immediately, however, no later than within:*
 - 1) 6 hours – as regards newspapers,
 - 2) 24 hours – as regards magazines – unless agreed otherwise by the parties.
5. *The time limits which are referred to in Sec. 4 begin to run the moment the text of the statement quoted verbatim to be published is provided in a mutually agreed manner to the person providing information or to the person authorized by them so that this person can read the contents of this text.*
6. *The proposal of additional information or answers or a change in the sequence of statements in the text being authorized intended for publication in press shall not constitute authorization.*
7. *In the case of a failure or refusal to authorize within the time limits specified in Sec. 4, the statement quoted verbatim shall be considered to have been authorized without any reservations.*

The amendment maintains the current principle according to which: the journalist cannot refuse to the person providing the authorization information of the literally quoted statement; authorization is not required for statements that have already been published. At the same time, the amendment introduced a second exception, according to which a journalist will not have to obtain the authorization of a public statement, for example during a press conference or other type of public statement by a person providing information. A person wishing to exercise their right of authorization should submit such a request to a journalist immediately after giving their utterance.

At the same time, it will be the duty of the journalist to inform the interlocutor about the possibility of exercising the right of authorization.

Deadlines for authorization have been introduced. In the case of giving a statement to the journal, the person giving the statement has 6 hours from the moment of handing over (or an authorized person) in a mutually agreed text to be published in the press containing the statement. A 24-hour deadline for authorization has been introduced in relation to the utterances given for magazines.

It will not be considered as an authorization of the situation when the interlocutor: will suggest adding new questions, providing

additional information or answers, changing the order of statements in the authorized text of the material to be published in the press. It should be concluded that this kind of intervention has characteristics of an intervention into a press article created by a journalist. Such an action may not be treated as authorization.

After the deadlines set out in the law, a journalist may publish a quoted phrase. Pursuant to the Act, failure to authorize in a given period means that the person has consented to the publication of a literally quoted statement in the wording presented by the journalist.

From the point of view of the freedom of speech, the most significant change was introduced by Art. 49b. Article 49b penalizing the publication of statements without allowing its authorization. According to current regulation, this is an offense and not a crime, and the article reads as follows:

1. *Anyone who publishes a statement that is quoted verbatim without allowing the person who provides information to perform authorization in line with the principles specified in Art. 14a shall be liable to a fine.*
2. *The penalty which is referred to in Sec. 1 shall not apply to a person who publishes a statement identical with the one provided by the person providing information.*

The aforementioned regulation sanctions a fine by publishing a quoted phrase in a situation where an information provider is prevented from being authorized. However, the journalist's action is not sanctioned if, despite the breach of the obligation to allow authorization, he will publish a statement that is fully consistent (identical) with the statement given. The situation that would exclude liability will therefore be the diligence of the journalist in citing the statement. The provision quoted above corresponds to article 54 c which was added, according to which the decision on cases regarding acts of art. 49b is based on the provisions of the Act of 24 August 2001 – Code of conduct in offense cases. Penal and legal sanctions do not have, in the author's opinion, influence on the execution of the right to the paternity of a work. Their change is closely related to the decision of the European Court of Human Rights in the *Wizerkarniuk vs. Poland* case. In its decision, the ECHR decided that the regulations under which Wizerkarniuk had been sentenced were too restrictive and "could not be considered consistent with the assumptions of a democratic society and a place

of freedom of speech in such a society”²⁸.

In view of the above, by introducing changes in 2007, a duty was imposed on journalists to inform interlocutors about the right to authorize statements. In the author’s opinion, the journalist consolidates the right to paternity of a work in its positive aspect understood as the right to demand by the author that they should be connected with a particular work or its fragment. On the other hand, deadlines for authorization were introduced. After their expiration, the person who did not use their rights is deprived of the possibility of controlling whether the journalist respected their copyright. Such a regulation should be regarded as appropriate in accordance with the Roman *paroemia vigilantibus non dormientibus jura inveniunt*, i.e. law does not protect entities that do not take care of their rights.

Summary

The research conducted allowed for the fulfilment of the objective stated in the introduction related to the determination of the influence of the regulations on authorization on the right to paternity adopted in 2007. In the author’s opinion, the analysis of legal regulations leads to the conclusion that the introduced changes consolidate the copyright of the person making a statement to the press and if they use the rights to authorization they are entitled to. The author presented detailed conclusions in the summary of each subsection. The undertaken research may be continued for the influence of the amended authorization regulations on other non-material, i.e. the right to the integrity of the work. According to the author, the currently shaped legal model of authorization sanctions the balance between journalists’ interests (press) and those of persons who make creative statements to the press.

References

- ¹ Authorization also exists in other legal systems in Europe e.g. in the German and French systems. “In each of them, as writes J. Taczkowska, Chapter 1 Legal status of authorization, (in:) *Autoryzacja wypowiedzi, Oficyna*, available online: <https://sip.lex.pl/#/monograph/369164716/3>, [accessed on: 2018-04-19] the institution of authorization protects various goods and is based on legal standards resulting from different legislative acts. These standards, however, are always aimed at guaranteeing a balance of forces between the press and the individual”.
- ² M. Brzozowska-Pasieka, Art. 14 (in:) *Prawo prasowe. Komentarz praktyczny*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, available online: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587603995/401435>, [accessed on: 2018-04-18].
- ³ E. Ferenc-Szydełko, Art. 14 (in:) *Prawo prasowe. Komentarz*, LEX, available online: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587237030/150963>, [accessed on: 2018-04-18].
- ⁴ See Art. 28 of the Act on Copyright and Related Rights of 4.02.1994, *Journal of Laws 1994, No. 24, item 83 as amended*.
- ⁵ Act on Copyright and Related Rights of 4.02.1994, *Journal of Laws 1994, No. 24, item 83 as amended*.
- ⁶ R. M. Sarbiński, *Komentarz do art. 1 ustawy – Prawo autorskie i prawo pokrewne*, (in:) R. M. Skarbiński (ed.), M. Siciarek (ed.) *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, LexisNexis 2014, available online: www.lex.pl [accessed on: 2017-06-27].
- ⁷ In the doctrine, also a condition derived on the basis of Art. 1 of the Act on Copyright and Related Rights, can be met which is necessary for creativeness – human activity. W. Machała, *Utwór, jako przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 2013, CH Beck, p.121.
- ⁸ K. Grzybczyk, Art. 1, (in:) P. Ślęzak, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2017, p. 7.
- ⁹ Decision of the Court of Appeal in Poznań of 7 November 2007, I ACa 800/07, LEX no. 370747.
- ¹⁰ Decision of the Supreme Court of 25 January 2006, I CK 281/05, LEX no. 181263.
- ¹¹ Decision of the Supreme Court of 22 June 2010, IV CSK 359/09, LEX no. 694269.
- ¹² J. Barta, R. Markiewicz, *Komentarz do art. 1 ustawy – Prawo autorskie i prawa pokrewne*, thesis number 5 (in:) J. Barta (ed.), R. Markiewicz (ed.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, LEX 2011, available online: www.lex.pl, [accessed on 2017-06-27].
- ¹³ *Ibidem*, thesis number 12.
- ¹⁴ *Ibidem*, thesis number 10, R.M. Skarbiński, *Komentarz do art. 1 ustawy – Prawo autorskie i prawo pokrewne*, op. cit., thesis number 22.
- ¹⁵ Decision of the Supreme Court of 6 March 2014, V CSK 202/13, LEX no. 1486990.
- ¹⁶ R. M. Skarbiński, *Komentarz do art. 1 ustawy – Prawo autorskie i prawo pokrewne*, thesis number 72.
- ¹⁷ *Ibidem*, thesis number 72.

- ¹⁸ Ibidem, thesis number 74.
- ¹⁹ Decision of the Supreme Court of 21 March 2014, IV CSK 407/13, OSNC 2015, No. 3, item 36.
- ²⁰ Thus, the doctrine states that the existence of a bond between the author and their work is objective in nature. See A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, p. 121.
- ²¹ The Act of 11 April 1990 on repealing the act on control of publications and showings, the abolition of control authorities and on the amendment of the Act – Press Law, *Journal of Laws* 1990, No. 29, item 173.
- ²² The Act of 5 August 2010 on protection of undisclosed information, *Journal of Laws* 2010, No. 182, item 1128.
- ²³ The Act of 26 January 1884 Press Law, *Journal of Laws* 1984, No. 5, item 24 as amended until the change introduced by the Act of 10.01. 2013 on the amendment of the Press Law Act, *Journal of Laws* 2013, No. 771.
- ²⁴ Translation of Polish Press Law Act, Available from: http://www.researchgate.net/publication/319872633_Translation_of_Polish_Press_Law_Act [accessed on: 2018-04-18].
- ²⁵ W. Machała, *Autoryzacja – ograniczenie czy gwarancja wolności słowa?* *Palestra*, 2006, No. 7-8. p. 110.
- ²⁶ E. Ferenc-Szydelko, Art. 14. (in:) *Prawo prasowe. Komentarz*, LEX, available online: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587237030/150963> [accessed on: 19/04/2018].
- ²⁷ T. Torańska, *O autoryzacji z perspektywy dziennikarza, Materiały pokonferencyjne: Autoryzacja wypowiedzi w Prawie prasowym – wyrok Trybunału Konstytucyjnego i co dalej?* Available on: http://www.hfhrpol.waw.pl/obserwatorium/images/publikacja/Publikacja_1_referaty.pdf [accessed on: 14 August 2018].
- ²⁸ Judgement of the ECHR of 5.07.2011 r. on the case of Wizerkaniuk against Poland, complaint no. 18990/05.

Anotācija

Kopš 1984. gada Polijas preses darbību regulējošajos likumos ietverti noteikumi, saskaņā ar kuriem informācijas publicēšanai ir nepieciešama informācijas sniedzēja atļauja. Vienlaikus žurnālista radošais darbs ir autortiesību objekts. Rakstā analizētas juridiskās problēmas, kas rodas informācijas sniedzēja interešu, raksta autora personisko tiesību un sabiedrības tiesību uz informāciju īstenošanā. Autore uzskata, ka ar zināmiem nosacījumiem radošās darbības objekts ir ne tikai preses raksts, bet arī oriģināli paziņojumi preseī. Tādējādi problēmas var rasties arī saistībā ar sniegtās informācijas juridiskā statusa noteikšanu, preses likumā noteikto prasību un autora personisko tiesību saskaņošanu. Problēmas risināšanai 2007. gadā tika izdarīti grozījumi, kas vērsti uz minēto problēmu novēršanu. Autore secina, ka ieviestais regulējums ļauj preseī darboties, ievērojot visu iesaistīto intereses.

DATU SUBJEKTA PIEKRIŠANA KĀ PERSONAS DATU APSTRĀDES PAMATS

Mg. iur. Māris Bomiņš,

Biznesa augstskolas Turība studiju programmas “Juridiskā zinātne”, doktorants, Latvija

Abstract

While the principles encompassed by the General Data Protection Regulation (GDPR) were mostly welcomed, one of them, namely the consent, caused prolonged controversy among privacy scholars, human rights advocates and business world due to their pivotal impact on the way personal data would be handled under the new legal provisions and the drastic consequences of enforcing these new requirements in the era of big data and internet of things. In this work, we firstly review all controversies around the new stringent definitions of consent in reference to their implementation impact on privacy and personal data protection, and secondly, we evaluate existing legislation in terms of fulfilling the practicalities for the implementation and effective integration of the new requirements.

For the reasons explained above, consent is far removed from an easy option under the GDPR. Greater specification around what is meant by consent has brought with it more detailed and onerous obligations. Additionally, sometimes may first wish to look closely at the other legal grounds available to establish whether there is an available alternative to the consent path. In addition, given the extensive lengths that a data controller now has to go to demonstrate a valid consent according new legislation, it is important to see what further steps may be needed to distinguish such a consent from one that is explicit. For this and other reasons, the arguments around what makes consent effective are unlikely to be put to bed by the GDPR and it remains a rough-edged concept to tackle.

Keywords: data protection law, data subject consent, the freely given consent under the GDPR, consent procedure.

Ievads

Jau pašreiz tiesības uz personas datu aizsardzību nešaubīgi ir daļa no tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un ir nostiprinātas gan nacionālajā, gan Eiropas Savienības līmenī. Taču ātrā tehnoloģiju izaugsme ir radījusi jaunas problēmas personas datu aizsardzības jomā. Datu apmaiņas un vākšanas apjoms ir dramatiski pieaudzis. Jaunākās tehnoloģijas ļauj gan privātām sabiedrībām, gan valsts iestādēm vēl nepieredzētā apjomā savas darbības mērķiem izmantot personas datus. Minētie priekšnoteikumi radīja nepieciešamību pārvērtēt Eiropas Savienībā eksistējošos personas datu aizsardzības noteikumus un radīt vispusīgu un saskaņotu regulējumu, kas garantētu indivīdu pamattiesību uz personas datu aizsardzību ievērošanu visā Eiropas Savienībā. 2016. gada 14. aprīlī beidzās vairāk kā četrus gadus ilga gaidīšanas periods, kas sākās 2012. gada janvārī ar Eiropas Komisijas iniciatīvu reorganizēt personas datu aizsardzības regulējumu un 2018. gada 25. maijā, noslēdzoties divu gadu pārejas periodam, stājās spēkā jaunā Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti (turpmāk – Regula), kas aizvietoja Fizisko personu datu aizsardzības likumu. Kaut gan Regulā ietvertais reglamentējums nav revolūcija datu aizsardzības jomā, taču viens no Regulas mērķiem ir būtiski paaugstināt indivīda personas datu aizsardzības līmeni.

Viens no personas datu apstrādes pamatprincipiem paredz, ka jebkurai fizisko personu datu apstrādei ir jābūt likumīgai¹. Personu datu apstrādei jābūt tiesiski pamatotai, proti, jāizpilda vismaz viens no Regulas 6. pantā minētajiem 6 nosacījumiem, kas ļauj pārzinim likumīgi veikt datu apstrādi. Starp tiem ir arī datu subjekta piekrišana. Tomēr, lai datu subjekta piekrišana būtu spēkā esoša un būtu pietiekams pamats personas datu apstrādes veikšanai, Regula iezīmē vairākus datu subjekta piekrišanas nosacījumus, tāpēc raksta mērķis ir analizēt Regulā minētos likumīgas piekrišanas nosacījumus un ierobežojumus, kas jāievēro datu pārzinim, veicot personu datu apstrādi uz šī tiesiskā pamata. **Pētījuma objekts** – datu subjekta derīgas piekrišanas kā personu datu apstrādes pamata izpēte kopsakarā ar vispārīgiem datu apstrādes principiem, mērķiem, apstrādes nolūkiem un to nošķiršana no citiem likumīgiem datu apstrādes veidiem un pamatiem. **Pētījuma priekšmets** – datu

subjekta derīgas piekrišanas nosacījumi, juridiskie aspekti un to norobežošana no operatora datu apstrādes nolūkiem.

Raksta ietvaros veiktā pētījuma uzdevums ir analizēt Regulu, kopsakarā ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem, lai nodrošinātu efektīvu Regulas piemērošanu. Uzdevuma veikšanai noskaidrosim pastāvošos ierobežojumus, tiesu prakses risinājumus un salīdzināsim Latvijas un citu valstu regulējumu, kas atbilstoši Regulai jāievieš obligāti vai ieviešams pēc dalībvalsts ieskatiem. Pētījuma rezultātā doti ierosinājumi tiesiskā regulējuma izpratnes pilnveidošanai.

Pētījuma bāze ir normatīvie akti, tiesu nolēmumi, statistikas dati, doktrīnas atziņu un viedokļu analīze. Raksta izstrādē izmantota analīzes un sintēzes metode, kā arī salīdzinošā un vēsturiskā metode.

Personas piekrišanas kritēriji datu apstrādes pamatojumā

Praksē var šķist, ka datu apstrādes tiesiskais pamats – subjekta piekrišana ir drošākais starp pamatojumiem, jo datu subjekts piekrīt savu datu apstrādei, taču šāds secinājums ne vienmēr atbilst patiesībai, jo bieži vien nav izprasti visi nosacījumi, lai piekrišana atbilstu Regulas prasībām. Turklāt jāatzīst, ka līdzšinējā regulējumā, kaut gan arī bija noteikti piekrišanas nosacījumi, tās robežas bija izplūdušas un veidojās situācija, ka dalībvalstis piekrišanu traktēja nepamatoti sašaurināti vai paplašināti. Saistībā ar šo “Eiropas Parlamenta un Padomes 1995. gada 24. oktobra Direktīvas 95/46 EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti 29. panta datu aizsardzības darba grupa” (turpmāk – Darba grupa) 2011. gadā sniedza viedokli par datu apstrādes tiesisko pamatu – subjekta piekrišanu, vienlaicīgi atzīstot šī institūta sarežģīto dabu². Uzsāktā datu aizsardzības reforma ļāva pārskatīt piekrišanas institūtu un Regulas ietvaros izveidot vienveidīgu un uz kopējiem principiem balstītu piekrišanas koncepciju, piekrišanu datu apstrādē definējot daudz precīzāk. Atbilstoši Regulas 4. panta 11. punktam datu subjekta “piekrišana” ir ***jebkura brīvi sniegta, konkrēta, apzināta un viennozīmīga norāde uz datu subjekta vēlmēm, ar kuru viņš paziņojuma vai skaidri apstiprinošas darbības veidā sniedz piekrišanu savu personas datu apstrādei***. Iepriekš piekrišana bija definēta kā – *datu subjekta brīvi, nepārprotami izteikts gribas apliecinājums, ar kuru datu subjekts atļauj apstrādāt savus personas datus atbilstoši pārziņa sniegtajai informācijai*³. Regulas ietvaros piekrišanai izvirzītas daudz plašākas prasības. Tādējādi,

lai datu subjekta piekrišana būtu spēkā esoša un būtu pietiekams pamats personas datu apstrādes veikšanai, Regula iezīmē vairākus nosacījumus un ierobežojumus, kas jāievēro datu pārzinim, veicot personu datu apstrādi uz šī tiesiskā pamata.

Brīvi sniegta piekrišana – kā priekšnoteikums likumīgai datu subjekta piekrišanai kontekstā ar Regulas prasībām, jākonstatē divi raksturīgi kritēriji:

- 1) datu subjekta reālā izvēle,
- 2) kontrole pār saviem datiem.

Datu subjekta izvēles realitāti raksturo tas, ka piekrišana, kas ietverta neapstrīdamajos nosacījumos, atbilstoši Regulas regulējumam netiek uzskatīta par brīvi sniegtu. Turklāt, piekrišana nav uzskatāma par brīvi izteiktu, ja datu subjekts nevar atteikties vai atsaukt savu izvēli bez nelabvēlīgām sekām⁴. Ikdienas mobilā tālruņa lietošanā itin bieži sastopamies ar nepieciešamību lejuplādēt dažādas lietotnes, informāciju utt. Piemēram, situācijā, kad fotogrāfiju apstrādei paredzētās mobilās lietotnes izstrādātājs, pieprasa mobilā tālruņa lietotājam aktivizēt GPS reklāmas saņemšanai, piekrišana nebūs uzskatāma par brīvi izteiktu. Piekrišanas izteikšana attiecībā uz datu apstrādi, kas neizriet no sākotnējā mērķa, apmaiņa pret, piemēram, efektivitāti vai pakalpojuma saņemšanu, šajā gadījumā neveido brīvu piekrišanu. Tādējādi, piekrišana netiek uzskatīta par brīvi sniegtu, ja datu subjektam ir nosacījums piekrist tikai vienlaikus visām datu apstrādes darbībām vai nevienai. Gadījumos, kad datu apstrāde ietver vairākas datu apstrādes darbības vai vairākus mērķus, datu pārzinim jādod iespēju datu subjektam izteikt brīvu piekrišanu atsevišķi par katru no izvēlēm. Ja datu pārzinis ir apvienojis piekrišanas izteikšanu par dažādiem apstrādes mērķiem un nav paredzējis atsevišķu piekrišanu dažādām personas datu apstrādes darbībām, piekrišana šajā gadījumā nav sniegta brīvi⁵.

Otrs brīvi sniegta piekrišanas kritērijs ir datu subjekta kontrole pār saviem datiem. Saskaņā ar to datu subjektam ir tiesības atsaukt savu piekrišanu jebkurā laikā⁶. Piekrišanas atsaukums neietekmē to datu apstrādes likumību, kas veikta saskaņā ar piekrišanu pirms atsaukuma. Datu subjektam jābūt par to informētam, pirms viņš dod piekrišanu. Turklāt, šajā gadījumā pārzinim jānodrošina sekojoša principa ievērošana: *“atsaukt piekrišanu ir tikpat viegli kā to dot”*⁷. Svarīgi, ka šajā gadījumā tas nenozīmē, ka piekrišanas sniegšanai un atsaukšanai ir jānotiek vienādā veidā, tomēr abām darbībām

jābūt vienlīdz viegli veicamām. Piemēram, ja piekrišana dota, veicot atzīmi mājas lapā norādītā lauciņā, tad tās atsaukšana, zvanot pārzinim konkrētā darba laikā, nebūtu tikpat viegla.

Tomēr ne vienmēr datu subjekta piekrišana, kas pirmsšķietami satur brīvas piekrišanas pazīmes, par tādu tiks uzskatīta. Eiropas Parlamenta un Padomes darba grupa, kas ir izstrādājusi vadlīnijas arī vairāku Regulas normu piemērošanai, atzinumos Nr. 2/2017⁸ un Nr. 8/2001⁹ par personas datu apstrādi nodarbinātības jomā atkāroti ir paudusi viedokli, ka maldīgs ir priekšstats par to, ka piekrišana ir galvenais un labākais tiesiskais pamats darbinieka personas datu apstrādei. Ņemot vērā atkarību, kas izriet no darba devēja/darba ņēmēja attiecībām, visbiežāk piekrišana var netikt uzskatīta par derīgu tiesisko pamatu darbinieka personas datu apstrādei, jo darbiniekam nav īstas vai brīvas izvēles to izteikt vai atsaukt bez iespējamām nelabvēlīgām sekām (t.i., bez bažām, ka tā varētu izraisīt nelabvēlīgu darba devēja reakciju un atsaukties uz darbinieka novērtējumu, atalgojumu, izaugsmi vai citiem ar darba tiesiskajām attiecībām saistītiem jautājumiem). Regulas preambulas 42. un 43. apsvēruma atkarību interpretē kā “*skaidru nevienlīdzību*” datu subjekta un pārziņa (tostarp darbinieka un darba devēja) attiecībās, kas liek apšaubīt, vai piekrišana ir sniegta brīvi¹⁰. Regulas izpratnē nevienlīdzība starp pārzini un datu subjektu var veidoties ne vien tikai darba tiesiskajās attiecībās, bet jebkurā citā sfērā, kur pastāv izteikta datu subjekta tiesību nevienlīdzība. Piemēram, Regulas izpratnē aizliegts apstrādāt īpašo kategoriju personas datus (sensitīvie dati) izņemot gadījumus, kad datu subjekts ir devis nepārprotamu piekrišanu. Tomēr Savienības vai dalībvalstu tiesību aktos atļauts precizēt apstrādes darbības un apstrādes procedūras attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentas iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai lai sauktu pie atbildības par tiem¹¹. Ņemot vērā iepriekš minēto un kopsakarā ar 2016. gada 27. aprīlī pieņemto Policijas direktīvu, kas paredz pienākumu dalībvalstīm pieņemt un publicēt normatīvos un administratīvos aktus, kas vajadzīgi, lai izpildītu šīs direktīvas prasības, šobrīd tiek izstrādāts “Personu datu apstrādes tiesībaizsardzības iestādēs likums”¹² un tajā attiecībā uz īpašu kategoriju personas datu apstrādi tiek noteikti stingrāki apstrādes nosacījumi. Ņemot vērā tiesībsargājošo iestāžu darba specifiku un to, ka tiek īstenota valsts sodošā funkcija, likumprojektā kā tiesiskais pamats īpašu kategoriju

personas datu apstrādei nav paredzēta personas piekrišana, jo pastāv bažas, ka saskarē ar tiesībsargājošām iestādēm persona neizdara patiesi brīvu izvēli. Tādējādi, visos gadījumos, kad pastāv pazīmes, ka datu subjekta un pārziņa attiecībās pastāv skaidra nevienlīdzība, piekrišanas datu apstrādei vietā atbilstošāk būtu izvēlēties citu tiesisko pamatu. Savukārt, datu apstrāde ir jāpārtrauc, ja nav cita tiesiskā pamata apstrādāt datus.

Regulā ir ietverti papildus nosacījumi, kas var ietekmēt izvērtējumu vai piekrišana sniegta brīvi, tas ir piekrišanas “apvienošana” ar nosacījumu pieņemšanu vai līguma, vai pakalpojuma sniegšanas “piesaistīšana” piekrišanai tādai personas datu apstrādei, kas nav nepieciešama šā līguma vai pakalpojuma izpildei¹³. Piekrišanas apvienošana varētu būt situācijā, kad persona vēlas iegādāties tiešsaistē lidmašīnas biļeti un pircējam jāpiekrīt ne tikai personu datu apstrādei, kas nepieciešama šim darījumam, bet arī jāatļauj izmantot savus datus mārketinga nolūkos. Pienākums piekrist personas datu izmantošanai papildus nepieciešamajam datu apstrādes apjomam, ierobežo datu subjekta izvēli un kavē brīvi sniegtu piekrišanu. Šajā gadījumā papildus apstrādes darbības mārketinga vajadzībām nav būtiskas, lai izpildītu līgumu un, padarot pirkumu atkarīgu no šādas piekrišanas, tā nebūs sniegta brīvi. Savukārt, ja piekrišanas pieprasījums ir saistīts ar datu pārziņa līgumsaistību izpildi, datu subjekts, kurš nevēlās, lai personas dati pārzinim būtu pieejami apstrādei, riskē, ka viņam tiks atteikts nepieciešamais pakalpojums. Tādējādi, izvērtējot brīvas piekrišanas sniegšanas nosacījumus attiecībā uz piekrišanas “sasaistīšanu” vai “apvienošanu”, svarīgi noteikt, kāda ir līguma darbības joma un kādi dati būs nepieciešami līguma izpildei. Regulas 7. panta 4. punkta kontekstā, apstrādei ir jābūt nepieciešamai, lai izpildītu līgumu ar katru datu subjektu atsevišķi, tādējādi Regulas noteikums “*nepieciešams līguma izpildei*” ir jāinterpretē ļoti šauri¹⁴. Piemēram, attiecībā uz iepriekš minēto gadījumu, pieļaujama datu subjekta dzīves vietas adreses apstrāde, gadījumā ja būtu nepieciešamība piegādāt tiešsaistē iegādātās lidmašīnas biļetes. Tādējādi, Regulas 7. panta 4. punkts ir piemērojams tikai tad, ja pieprasītie dati nav nepieciešami līguma izpildei un šo datu iegūšana uz piekrišanas pamata ir līgumsaistību izpildes nosacījums. Savukārt, ja apstrāde ir nepieciešama līguma izpildei, tostarp pakalpojumu sniegšanai, tad 7. panta 4. punktu nepiemēro.

Ja datu subjekta piekrišana ir brīvi sniegta, likumīgas piekrišanas

konstatēšanai nepieciešams arī, lai piekrišana būtu **konkrēta**. Konkrētās piekrišanas mērķis ir datu subjekta datu apstrādes procesu un mērķu kontrole.

Izvērtējot konkrētas piekrišanas nosacījumus, nošķir trīs piekrišanas konkrētuma komponentes:

- 1) *konkrētas piekrišanas aizsardzība pret tehnisko difūziju*. Pakāpeniska tehnoloģijas vai sistēmas izmantošanas paplašināšana ārpus sākotnēji paredzētā mērķa, var radīt iespējamu sākotnējās piekrišanas mērķa paplašināšanu, un tas šajā gadījumā neveidos likumīgu datu subjekta piekrišanu;
- 2) *konkrētas piekrišanas detalizētība*. Ja datu apstrādes mērķis nav pietiekami konkrēts, datu subjekts var piekrist mērķiem, kuriem viņš nebūtu piekritis, ja mērķis būtu detalizētāks;
- 3) *ar konkrēto piekrišanu saņemtās informācijas precīzs atdalījums no citas informācijas*. Regulas kontekstā ir jāsaņem atsevišķa piekrišana katram mērķim, kuram dati tiek apstrādāti.¹⁵ Jebkura datu apstrādes mērķu apvienošana rada brīvības trūkumu, kā rezultātā nav arī likumīgas datu subjekta piekrišanas. Piekrišanas mehānismiem jābūt detalizētiem ne tikai, lai apmierinātu “brīvas” piekrišanas prasību, bet arī lai atbilstu “konkrētības” elementam. Tas nozīmē, ka pārzinim, kurš vēlas saņemt piekrišanu dažādiem nolūkiem, jānodrošina atsevišķa izvēle katram nolūkam, lai lietotāji varētu sniegt konkrētu piekrišanu konkrētiem nolūkiem¹⁶. Turklāt šajā gadījumā svarīga pārziņa sniegtās informācijas pietiekamība, lai datu subjekts būtu spējīgs izvērtēt jauno datu apstrādes mērķu iespējamo ietekmi attiecībā uz citiem mērķiem, par kuriem datu subjekts jau sniedzis vai sniegs savu piekrišanu. Tādējādi, ja no datu subjekta tiek iegūta vispārīga piekrišana apstrādāt personas datus, nenodalot šos apstrādes mērķus, tad šādu piekrišanu nevar uzskatīt par konkrētu un tā nav izmantojama.

Apzināta piekrišana saturiski pārklājas gan ar brīvi sniegtu, gan ar konkrētu piekrišanu, tomēr Regulas kontekstā tas ir atsevišķs kritērijs likumīgas piekrišanas konstatēšanai. Ja iepriekš konstatējām, ka piekrišanai jābūt brīvi sniegtai, konkrētai attiecībā uz apstrādes mērķi utt., kā arī jāatbilst visiem pārējiem piekrišanas elementiem, tad likumsakarīga ir datu subjekta informēšana. Datu subjekta informēšana daļēji attiecas uz brīvas piekrišanas elementu,

kad datu subjektam ir tiesības izdarīt patiesu izvēli, taču apzinātas piekrišanas kontekstā prevalē pārredzamības pamatprincips¹⁷, kura pamatā ir prasība pārzinim apstrādāt personas datus tikai tad, ja viņš ir informējis datu subjektu¹⁸ par pārziņa identitāti un paredzētās personas datu apstrādes nolūkiem¹⁹, kā arī par Regulas 13, 14.pantos norādīto pieejamo informāciju, tas ir datu apstrādes apjomu, apstrādes nolūku, personas datu saņēmēju kategorijām, datu uzglabāšanas laiku, datu subjekta tiesībām utt. Informācijas sniegšana datu subjektam pirms piekrišanas saņemšanas ir būtiska, lai subjekts var pieņemt apzinātu lēmumu un saprast, kam viņš piekrīt. Savukārt, ja pārzinis nesniedz pietiekamu informāciju, lietotāja kontrole pār saviem datiem kļūst iluzora un piekrišana kļūst par spēkā neesošu juridisku fikciju. Regulas kontekstā nav noteikta informācijas sniegšanas forma vai veids, lai izpildītu prasību par apzinātu piekrišanu, taču pastāv vairāki nosacījumi. Viens no būtiskiem nosacījumiem attiecībā uz apzinātu piekrišanu ir tas, ka pārzinim visos gadījumos jānodrošina, ka tiek izmantota skaidra un vienkārša valoda²⁰. Ņemot vērā datu subjektu iespējamo īpatsvaru, kopsakarā ar vairākām datu subjektu kategorijām attiecībā uz kurām var tikt veikta datu apstrāde, secināts, ka informēšanai vajadzētu būt viegli saprotamai ne tikai juristiem, advokātiem vai personām, kuras darbojas datu aizsardzības jomā, bet arī parastam/vidusmēra cilvēkam (angļu – *regular/average person*)²¹. Līdz ar to pārzinim ir jāizvērtē mērķauditorija, kuras dati tiks apstrādāti un ja, piemēram, mērķauditorijā ietilpst nepilngadīgas personas, pārzinim jānodrošina, ka informācija ir saprotama šai vecuma grupai²². Pēc mērķauditorijas identificēšanas, pārzinim jānosaka, kāda informācija būtu jāsniedz un kādā veidā informācija datu subjektiem tiks sniegta. Datu subjekta informētības izvērtēšanai, izšķiroša nozīme ir informācijas sniegšanas veidam (vienkāršs teksts, neizmantojot žargonu, saprotama, pamanāma), ka arī informācijai jābūt skaidri redzamai (fontu veids un izmērs), ievērojama un visaptverošai²³. Nepietiek ar norādi, ka informācija kaut kur ir pieejama²⁴. Ja piekrišana tiek noformēta līgumā papīra formātā vai elektroniskā formā, piekrišanas pieprasījumam jābūt atsevišķam un atšķirīgam²⁵.

Lai izpildītu apzinātas piekrišanas prasību izpildi, piekrišana būtu jādod ar skaidru apstiprinošu darbību, tas nozīmē **viennozīmīgu norādi** par datu subjekta piekrišanu ar viņu saistīto personas datu apstrādei²⁶. Arī attiecībā uz sensitīvo datu apstrādi, Regula paredz

datu apstrādi, ja datu subjekts ir devis nepārprotamu piekrišanu šo personas datu apstrādei.²⁷ Kaut gan abos gadījumos datu subjekta piekrišana sniedzama aktīvā apstiprinošā darbībā, ar ko datu subjekts norāda uz piekrišanu²⁸, datu subjekta subjektīvo pusi attiecībā uz vispārējo datu apstrādi nosaka “viennozīmīga”, bet uz sensitīvo datu apstrādi “nepārprotama” piekrišana. Ņemot vērā, ka abos gadījumos datu subjekts piekrišanu sniedz aktīvā veidā un jābūt acīmredzamai, ka datu subjekts ir piekritis konkrētai apstrādei, rodas jautājums vai šie jēdzieni interpretējami atšķirīgi. Vēsturiski datu subjekta piekrišanu formulēja, kā “*norādi par vēlmēm, ar kuru datu subjekts apliecina savu piekrišanu personas datiem, kas attiecas uz viņu, apstrādi*”²⁹. Sākotnējais Eiropas Komisijas priekšlikums bija pievienot “nepārprotamas” piekrišanas kritēriju, lai izvairītos no maldinošas līdzības ar “viennozīmīgu” piekrišanu un lai iegūtu vienu, konsekventu piekrišanas definīciju, saskaņā ar kuru datu subjekts apzinās savu piekrišanu³⁰. Tomēr 2015. gadā Eiropas Komisija nāca klajā ar visaptverošu datu aizsardzības priekšlikumu paketi, kas paredzēja līdzsvarot regulējumu attiecībā uz vispārīgo un sensitīvo datu apstrādi, nosakot, ka datu subjektu piekrišanas veids ir nepārprotams visai personas datu apstrādei, precizējot, ka tam ir vajadzīga “skaidra pozitīva rīcība”, un šī piekrišana ir jādara “skaidri” attiecībā uz sensitīviem datiem³¹. Līdz ar to paziņojums vai skaidri apstiprinošā darbība ir priekšnoteikums “parastās” vai vispārīgās piekrišanas saņemšanai, savukārt termins “nepārprotams” attiecas uz veidu, kādā datu subjekts pauž piekrišanu.

Acīmredzams veids, kā pārliecināties, ka piekrišana ir nepārprotama, būtu skaidri apstiprināt piekrišanu rakstiskā paziņojumā. Pirms Regulas stāšanās spēkā Fizisko personu datu apstrādes likums sensitīvo datu apstrādei noteica tikai rakstveida piekrišanu³², tomēr Regulas kontekstā, tas nav vienīgais veids, kā iegūt nepārprotamu piekrišanu. Teorētiski arī mutisks paziņojums var būt pietiekami skaidra, nepārprotama piekrišana, tomēr pārzinim var būt grūti pierādīt, ka ir izpildīti visi nosacījumi spēkā esošai, nepārprotamai piekrišanai. Ja apstrāde pamatojas uz datu subjekta piekrišanu, pārzinim būtu jāspēj uzskatāmi parādīt, ka datu subjekts ir devis piekrišanu apstrādes darbībai³³. Regulā nav precīzi noteikts, kā tas darāms. Izvērtējot Regulas 7. panta 1. punktu, var šķist, ka pārzinim pietiek ar to, ka viņš spēj uzskatāmi pierādīt, ka datu subjekts ir piekritis savu personas datu apstrādei, tādējādi, brīvas,

apzinātas un viennozīmīgas piekrišanas kritēriji netiek papildus vērtēti un pierādīšanas pienākumam šajā gadījumā būtu vairāk deklaratīvs raksturs³⁴.

Vērtējot Pierādīšanas prezumpciju kopsakarā ar Regulas 43. apsvērumu un 17. panta 3. punkta b) un e) apakšpunktu, pastāv pienākums pierādīt piekrišanu, lai izpildītu saistības vai īstenotu vai aizstāvētu juridiskās tiesības. Tas nozīmē, ka pārzinim jābūt pietiekami daudz datu, lai parādītu saikni ar apstrādi (lai parādītu piekrišanas saņemšanu), bet tiem nevajadzētu vākt vairāk informācijas nekā nepieciešams³⁵. Tādējādi, pārzinim ir jāpierāda, ka no datu subjekta ir saņemta spēkā esoša piekrišana un pierādīšanas pienākumam šajā gadījumā nav deklaratīvs raksturs, jo ikvienam pārzinim, kurš apgalvo, ka datu subjekts ir piekritis, tas ir skaidri jāpierāda³⁶. Vērtējot pierādīšanas pienākumu, var atzīmēt, ka Regulas piekrišanas definīcijā nav konkrēti noteikts, ka piekrišana ir jāsniedz pirms apstrādes darbības, taču, vērtējot likumīgas datu apstrādes priekšnosacījumus attiecībā uz datu subjekta piekrišanu, ir lietots formulējums “ir devis”³⁷, no kā loģiski izriet, ka pirms datu apstrādes uzsākšanas ir jābūt spēkā esošam likumīgajam pamatam, tādējādi, piekrišana jānodod pirms apstrādes darbības uzsākšanas.

Secinājumi un priekšlikumi

Lai datu subjekta piekrišana būtu spēkā esoša un būtu pietiekams pamats personas datu apstrādes veikšanai, Regula iezīmē vairākus nosacījumus un ierobežojumus, kas jāievēro datu pārzinim, veicot personu datu apstrādi.

Piekrišanai jābūt brīvi sniegtai, paredzot datu subjekta reālo izvēli un kontroli pār saviem datiem. Piekrišana, kas tiek ietverta neapstrīdamos nosacījumos vai datu subjekts nevar atteikties vai atsaukt savu izvēli bez nelabvēlīgām sekām, netiek uzskatīta par brīvi sniegtu. Ja ir skaidras pazīmes par nevienlīdzību datu subjekta un pārziņa attiecībās, datu apstrādei piekrišanas vietā atbilstošāk būtu izvēlēties citu tiesisko pamatu. Ja nav cita tiesiska pamata datu apstrādei, datu apstrāde jāpārtrauc. Novērtējot, vai piekrišana dota brīvi, maksimāli ievēro to, vai līguma izpilde ir atkarīga no piekrišanas tādai personas datu apstrādei, kura nav nepieciešama minētā līguma izpildei. Savukārt, ja apstrāde ir nepieciešama līguma izpildei, tad datu apstrādi nepiemēro uz piekrišanas pamata.

Pārzinim, kurš vēlas saņemt piekrišanu dažādiem nolūkiem,

jānodrošina atsevišķa izvēle katram nolūkam, lai lietotājs var sniegt konkrētu piekrišanu konkrētam nolūkam.

Lai datu subjekts izdarītu patiesu izvēli piekrišanas kontekstā prevalē pārredzamības pamatprincips, proti, prasība pārzinim apstrādāt personas datus tikai tad, ja viņi ir informējuši datu subjektu par viņa tiesībām un viņam pieejamo informāciju. Piekrišanas mehānismiem jābūt detalizētiem un visos gadījumos jānodrošina, ka tiek izmantota skaidra un vienkārša valoda, ka arī izvērtēta mērķauditorija, kuras dati tiks apstrādāti. Ja piekrišanu pieprasa līguma (papīra formātā) vai elektroniskā formā, piekrišanas pieprasījumam jābūt atsevišķam un atšķirīgam. Visos gadījumos, kad apstrāde pamatojas uz datu subjekta piekrišanu, pārzinim jāspēj uzskatāmi parādīt un pierādīt, ka no datu subjekta ir saņemta spēkā esoša piekrišana, taču ievērojot datu minimizēšanas principu, neievācot vairāk informācijas nekā nepieciešams.

Ar Regulas stāšanos spēkā pārzinim būtu rūpīgi jāpārskata pašreizējie datu apstrādes procesi, jo praksē Regula ievieš augstāku standartu attiecībā uz piekrišanas mehānismu ieviešanu un nosaka vairākas jaunas prasības. Pārzinim jāatceras, ka personas datu aizsardzības principi vienmēr ir pārāki par pārzina ekonomiskajām interesēm, ja vien piekļuve šai informācijai ir nepieciešama saskaņā ar likumiskām sabiedrības interesēm³⁸.

Atsauces

- ¹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 119/1, 04.05.2016., 33. apsvērumš.
- ² 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 15/2011, 13.07.2011. Pieejams: <https://www.pdpjournals.com/docs/88081.pdf>, 34.-35. lpp., (skatīts 22.10.2018).
- ³ Fizisko personu datu aizsardzības likuma 6. pants (zaudējis spēku). 05.07.2018) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=4042>
- ⁴ Regulas (ES) 2016/679 42. apsvērumš.
- ⁵ Regulas (ES) 2016/679 43. apsvērumš un 7. panta 4. punkts.
- ⁶ Regulas (ES) 2016/679 7. panta 3. punkts.
- ⁷ Regulas (ES) 2016/679 7. panta trešā daļa.
- ⁸ 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 2/2017, 23.06.2017. Pieejams: http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=610169 (skatīts 22.10.2018).Pieejams: <http://ec.europa.eu/newsroom/>

- article29/item-detail.cfm?item_id=610169 (skatīts 22.10.2018).
- ⁹ 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 8/2001, 16.12.2001. Pieejams: http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=629492 (skatīts 24.10.2018).
- ¹⁰ Regulas (ES) 2016/679 43. apsvērumš.
- ¹¹ Regulas (ES) 2016/679 19. apsvērumš.
- ¹² “Personu datu apstrādes tiesībaizsardzības iestādēs likums” izstrādes procesā (redakcija uz 2017. gada 27. septembri). Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/pazinojums-par-lidzdalibas-iespejam-likumprojekta-personu-datu-apstrades-tiesibaizsardzibas-iestades> (skatīts 22.10.2018).
- ¹³ Regulas (ES) 2016/679 7. panta 4. punkts.
- ¹⁴ 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 6/2014, 09.04.2014. Pieejams: <http://www.dataprotection.ro/servlet/ViewDocument?id=1086>, 16.-17. lpp., (skatīts 25.10.2018).
- ¹⁵ Regulas (ES) 2016/679 32. apsvērumš.
- ¹⁶ 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 15/2011, 13.07.2011. Pieejams: <https://www.pdpjournals.com/docs/88081.pdf>, 17. lpp. (skatīts 25.10.2018).
- ¹⁷ Regulas (ES) 2016/679 5. panta 1. punkta a) daļa.
- ¹⁸ Regulas (ES) 2016/679 39. apsvērumš.
- ¹⁹ Regulas (ES) 2016/679 42. apsvērumš.
- ²⁰ Regulas (ES) 2016/679 32. apsvērumš un 7. panta 2. punkts.
- ²¹ 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 15/2011, 13.07.2011. Pieejams: <https://www.pdpjournals.com/docs/88081.pdf>, 20. lpp. (skatīts 25.10.2018).
- ²² Regulas (ES) 2016/679 58. apsvērumš.
- ²³ 29. panta datu aizsardzības darba grupas viedoklis 15/2011, 13.07.2011. Pieejams: <https://www.pdpjournals.com/docs/88081.pdf>, 20. lpp. (skatīts 25.10.2018).
- ²⁴ Eiropas Savienības Tiesas Lielās Palātas 05.10.2004. spriedums lietā Nr.C 397/01 – C 403/01 Bernhard Pfeiffer u.c. pret Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:62001CJ0397> (skatīts 25.10.2018).
- ²⁵ Regulas (ES) 2016/679 32, 42. apsvērumš.
- ²⁶ Regulas (ES) 2016/679 32. apsvērumš.
- ²⁷ Regulas (ES) 2016/679 9. panta 2. punkts, a) apakšpunkts.
- ²⁸ Regula (ES) 2016/679 7. panta 2. punkts.
- ²⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 95/46/EK, 24.10.1995, “Par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti” 2. pants, h) daļa. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1995/46/oj/?locale=LV>
- ³⁰ Eiropas komisijas priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti, 25.01.2012., 3.4. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52012PC0011>.
- ³¹ Eiropas komisijas priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu

- brīvu apriņķi, 15.12.2015. Pieejams: <http://www.statewatch.org/news/2015/dec/eu-council-dp-reg-draft-final-compromise-15039-15.pdf>, 7. punkts.
- ³² Fizisko personu datu aizsardzības likums 11. pants, 1) apakšpunkts.
- ³³ Regulas (ES) 2016/679 42. apsvēruma, ka arī 7. pants, 1. punkts.
- ³⁴ Eiropas komisijas tiesas spriedums lietā Nr. C 54/07 Firma Feryn NV pret Eiropas Kopienų Komisiju „Direktīva 2000/43/EK – Diskriminējoši personāla atlases kritēriji – Pierādīšanas pienākums – Sankcijas”. Pieejams: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30dbabf76c1db5af42e5abfaec19ae54bf89.
- ³⁵ Regulas (ES) 2016/679 5. panta 1. punkta c) apakšodaļa.
- ³⁶ Eiropas kopienų tiesas spriedums SpA Eiropas Kopienų Komisija pret Anic Partecipazioni, 08.07.1999, Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:61992CJ0049_95_96. punkti.
- ³⁷ Regulas (ES) 2016/679 6. panta 1. punkta a) apakšpunkts.
- ³⁸ Eiropas Savienības Tiesas Lielās Palātas 13.05.2014 spriedums Nr. C-131/12 Spānijas personas datu aizsardzības institūcijas pret Google. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document>.

Аннотация

В мае 2018 года вступили в силу обновлённые правила обработки персональных данных, установленные Общим регламентом по защите данных (Регламент ЕС 2016/679 от 27 апреля 2016 г.). Новый регламент GDPR (GDPR – General Data Protection Regulation) устанавливает высокие требования в отношении формы получения согласия на обработку данных. Основной проблемой в области обработки данных на основании согласия субъекта является сложная формулировка законодателя, так как основополагающие принципы применения согласия субъекта остались практически неизменными, а форма их реализации и границы применения существенно изменились, что делает этот способ правовой обработки данных одним из сложных на данный момент. В данной статье дан анализ юридической формы согласия субъекта с основополагающими принципами обработки данных на основании последних исследований рабочей группы, которая разрабатывала вышеупомянутый регламент.

Также проанализированы возможные недостатки в работе оператора данных и изучены необходимые условия и предпосылки в отношении соблюдения прав субъекта данных. Согласие субъекта на обработку его персональных данных может выражаться в разной форме, но презумпция доказывания

наличия такого согласия, а также отнесение обрабатываемых общедоступных персональных данных к соответствующей категории возлагаются на оператора. Отдельно в статье анализируется целевой характер, а именно, что цели обработки персональных данных должны соответствовать целям их сбора, полномочиям оператора, объему обрабатываемых персональных данных, рассматривается принцип запрещения объединения разных целей обработки данных, несовместимые цели и т. д.

Ввиду того, что институт согласия субъекта на обработку данных только формируется и какая-либо судебная практика, основанная на новых положениях, еще отсутствует, данная тема очень актуальна как для любого субъекта данных, так и для операторов, обрабатывающих или собирающихся обрабатывать данные субъекта, полагаясь на его согласие.

JURIDISKAIS PIENĒMUMS KĀ PIERĀDĪŠANAS PIENĀKUMA PĀRCELŠANAS PAMATS¹

*Mg. iur. Edgars Golts,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas vieslektors,
Biznesa augstskolas "Turība" studiju programmas "Juridiskā
zinātne" doktorants, zvērināts advokāts, Latvija*

Abstract

This work is part of the author's research promotion work on evidence in tax law. The author establishes in his work the objective of examining the legal assumption – the presumption, replacing the evidence in the dispute, which, in turn, is the basis for transferring the burden of proof to the other party involved in the dispute. The author comes to the conclusion that the burden of proof, whether transferable or not, has been transferred to the opposing party in cases where the evidence has been replaced by a presumption. The author uses scientific methods in his work: analytical, inductive (cognition), monographic or descriptive, quantitative, qualitative method. The author examines the grounds of proof and the interaction of legal presumption only in the field of public law, in particular in criminal procedural and administrative infringement proceedings. In this work, as in previous works, the author examines procedural issues of administrative offences identical to criminal law, based on the notion that administrative violation rights are viewable like criminal matters, on the same principles and standards of evidence.

Keywords: tax law, legal assumption, presumption, transferring the burden of proof

¹ Pētījums prezentēts Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē "SABIEDRĪBA. CILVĒKS. DROŠĪBA. 2018" 2018. gada 27., 28. aprīlī, Rīgā. Konferences rīkotāji Baltijas Starptautiskā akadēmija, Society for Baltic Security, Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskā fakultāte

Ievads

Šis raksts ir daļa no autora promocijas darba pētījuma par pierādījumiem nodokļu tiesībās. Raksta mērķis ir izpētīt juridiskā pieņēmuma – prezumpcijas nozīmi, aizstājot ar to pierādījumus strīdā, kas, savukārt, ir pamats pierādīšanas nastas pārņemšanai uz strīdā iesaistīto otro pusi. Autors nonāk pie secinājuma, ka pierādījumu nasta vai nu tiek pārņemta pretējai strīdus pusei gadījumos, kad pierādījums ir ticis aizstāts ar prezumpciju, vai arī netiek. Darbā izmantotas zinātniskās metodes – *analītiskā metode*, kurā veselais domās vai faktiski tiek sadalīts sastāvdaļās un tiek apskatītas šīs atsevišķās daļas; *sintēzes paņēmiens*, kurā atsevišķi pētāmā objekta elementi domās vai praktiskajā darbībā tiek savienoti vienotā veselumā, lai pētītu to kopsakarus; *induktīvo (izziņas) metodi*, kura ļauj izdarīt vispārīgus spriedumus un secinājumus uz atsevišķu sistēmas elementu vai procesu pētījuma pamata, t. i., no atsevišķā uz vispārīgo; *deduktīvo metodi*, kurā secinājumi par atsevišķiem sistēmas elementiem, to īpašībām vai parādībām ar loģisku nepieciešamību izriet no viena vai vairākiem vispārīga rakstura atzinumiem par visu sistēmu vai klasi, pie kuras elements pieder; *monogrāfisko jeb aprakstošo metodi*, ar kuras palīdzību tiek veidoti interpretējumi no pieejamās informācijas, datiem; *kvantitatīvo metodi*, kura iekļauj statistiskus salīdzinājumus un skaitļus; *kvalitatīvo metodi*, kura iekļauj pētījumu veicēju atzinumu citējumus. Darbā apskatīta pierādīšanas pamatu un juridiskās prezumpcijas mijiedarbība tikai publisko tiesību jomā, konkrēti – kriminālprocesuālajās un administratīvo pārkāpumu procesa tiesībās. Šajā darbā, tāpat kā iepriekšējos, administratīvā pārkāpuma procesuālie jautājumi pētīti identiski krimināltiesiskajiem, saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņu¹, ka administratīvā pārkāpuma tiesības skatāmas līdzīgi kā krimināllietas, pēc tiem pašiem principiem un pierādījumu standartiem.

Juridiskā pieņēmuma un pierādīšanas pienākuma pārņemšana

Juridiskās prezumpcijas institūts tiek pielietots procesuālajās tiesībās, risinot virkni jautājumu, kas saistīti ar pierādīšanu strīda risināšanā. Gadījumos, kad pierādījumi par kādu faktu nav iegūstami, vai arī to iegūšana ir pārāk sarežģīta un neļauj efektīvi atrisināt strīdu, pierādījumu aizstāj ar prezumpciju – juridisku

pieņēmumu, ko izmanto, nepārkāpjot pierādīšanas standartus. Populārākais juridiskais pieņēmums ir nevainīguma prezumpcija. Šāds pieņēmums ir pamatots ar Latvijas Republikas Satversmes² 92. pantu, kurā tiek noteikts, ka neviens, iekams viņa vaina nav pierādīta ar likumu, nav vainojams. Vienlaicīgi šī augstā norma uzliek pierādīšanas pienākumu tai strīda pusei, kura apgalvo, ka otra ir veikusi pretlikumīgu darbību.

Juridiskā pieņēmuma jēgu un pielietojumu var izskaidrot ar vienkāršu piemēru, proti, Jānis Annai nozog naudas maku, nav liecinieku, maku pie Jāņa nevar atrast, un arī citu pierādījumu nav, atskaitot Annas teikto, ka manta zudusi. Pierādījumu nasta guļas uz Annu, pieņemtajos un atzītajos pierādīšanas standartu ietvaros, jo mūsdienās izmantot viduslaiku inkvizīcijas metodes, lai iegūtu pierādījumus, nav atļauts un nav pieļaujams, tā kā nav pierādījumu, tad tos "aizstāj" juridiskais pieņēmums, ka Jānis nav nozadzis Annas maku. Juridiskais spriedums ir, ka Jānis nav zaglis, kaut arī ir Annas maku paņēmis, un patiesība ir tāda, ka Jānis ir zaglis. Kas tad ir patiesība? Pirmajā mirklī – viss ir ļoti vienkārši – patiesība ir tas, kas eksistē patiešām. Bet kā jāsaprot šī "patiesā eksistēšana"? Vai tā ir īstenības faktu objektīvā realitāte vai tas kā to interpretējam mēs, vai tā ir mūsu pārlicība šīs interpretācijas patiesumā?³ Kā tad ir patiesībā – Jānis nozaga vai nenozaga maku? Atbilde ir tikpat vienkārša un vienlaikus sarežģīta, kā pats jautājums. Patiesība ir jāpierāda, lai atrisinātu strīdu par Annas maka pazušanu vai nozagšanu. Patiesība un pierādījums ir divi dažādi izziņas aspekti. Patiesība ir objektīva tajā ziņā, ka tās saturs ir neatkarīgs no mūsu apziņas – attieksme pret noteiktas domas saturu nevar mainīt to atbilstību vai neatbilstību īstenībai⁴. Taču, kamēr patiesības saturs nav pamatots, atbilstoši atzinumi paliek varbūtīga pieņēmuma, hipotēzes vai versijas statusā⁵. Strīda risināšanā par Annas maka pazušanu un, lai noskaidrotu, vai Jānis ir maku paņēmis, noskaidrojams ir jautājums, kuram un kas ir jāpierāda, un kādā veidā, un, būtiski, lai strīds turklāt tiktu atrisināts taisnīgi. Juridiskā valodā izsakoties, ir jānoskaidro, uz kuru gulstas pierādīšana nasta, kas ir pierādījuma priekšmets, kādi ir pierādījuma standarti un kādā veidā tiek nodrošināts taisnīgums. Taisnīgumu pašsaprotami nodrošina tiesības, jo tiesiskam taisnīgumam jābūt stipram un tiesību varai jābūt taisnīgai⁶, jo, lai arī no vienas puses, strīds jārisina (jātiesā) pēc patiesības, bet, no otras puses, noteikti jāvadās no likuma, un tikai tad šīs abas orientācijas var savienot, ja likums pats arī satur patiesību⁷.

Lai atklātu noziegumu kā pagātnes notikumu, to var pierādīt tikai ar tagadnē atrodamu ziņu un faktu palīdzību, jo ikvienā lietā pierādīšana ir procesuālo darbību galvenā sastāvdaļa; no tās pareizuma un pamatotības atkarīga objektīvās patiesības noskaidrošana lietā⁸. Pierādīt (*autors – darīt pierādīšanu*) var vienīgi ar pierādījumu palīdzību. Pierādījumus savāc, pārbauda un novērtē ar mērķi noskaidrot patiesību⁹. Pierādīšana ir procesa dalībnieka darbība, kas izpaužas kā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esamības vai neesamības pamatošana, izmantojot pierādījumus¹⁰. Pierādījumu teorijā kā kriminālprocesa zinātnes sastāvdaļā joprojām pastāv pretrunas, nosakot pamata terminus šai teorijai – pierādīšana un pierādījumi. Kā redzams, pierādīšanas teorija, vai pierādījumu teorija, ir neatņemama procesuālo tiesību sastāvdaļa¹¹. Noteikta procesuālā kārtība un tās ievērošana var atrisināt strīdu taisnīgi, vismaz tajā izpratnē, kā to uz konkrēto brīdi tiesību normās ir noteikusi sabiedrība. Gan izveidojoties procesuālajai kārtībai vēsturē, gan arī tai attīstoties un pilnveidojoties, tā iekļauj cilvēces domas konkrētajā periodā par taisnīgumu, pieņemamu kārtību strīdu risināšanā, izmantojot tās pierādīšanas un izzināšanas iespējas, kādas pastāv konkrētajā brīdī, un taisnības izpratne vienmēr ir pavadījusi cilvēci šajā ceļā.

Pierādīšanu var definēt kā normatīvi reglamentētu un loģiski pamatotu darbību, kas vērsta uz pagātnes apstākļu izzināšanu pierādījumu novērtēšanas procesā, noskaidrojot nozīmīgus juridiskos faktus pierādīšanas priekšmeta noteiktajās robežās¹². Senators J. Balodis 1938. gadā ir teicis, ka taisnība tautu paaugstina, ar pārliecību apgalvojot, ka netaisnība, nepatiesība un meli tautu pazemo, grauj viņas pašcieņu, godu un labo slavu, tie visi ir liels sadzīves ļaunums, pret kuru ir jācīnās ne tikai atsevišķiem indivīdiem, viņu šaurākās kopdzīves attiecībās, bet tie visiem iespējamiem līdzekļiem jāapkarro, arī sabiedrībai un valsts varai¹³.

Atgriezoties pie Annas gadījuma domājams, ka ir jānoskaidro un jāpierāda ar pierādījumu palīdzību un, iekļaujoties procesuālajā kārtībā, – “tās dienas notikumu” redzējums no šodienas skatupunkta caur pieejamo pierādījumu prizmu. Kas tad ir pierādījumi un to priekšmets? Par pierādījumiem uzskata jebkurus faktus, kurus var saprotamā veidā nodot otrai personai¹⁴, bet pierādīšanas priekšmets, vienkāršoti sakot, ir tas, kas ir jāpierāda¹⁵. Ar pierādījumu palīdzību nevis tiek noskaidrota patiesība, bet gan tiek pamatota nodarījuma un

citu apstākļu esamība vai neesamība¹⁶. Pierādījums ir fakts, kas kaut ko apstiprina, slēdzienu sistēma, ar kuru palīdzību tiek iegūts jauns spriedums par notikušo¹⁷. No sacītā izriet, ka pierādījums ir Annas sniegtā informācija, kur Annas liecība ir pierādīšanas līdzeklis, bet Anna pati ir šo pierādījumu avots¹⁸. No vienkāršā piemēra skaidrs ir viens, ka Annas maks nav viņas valdījumā un Annai ir aizdomas, ka to izdarījis Jānis. Šādas ziņas kā pierādījumu iegūstam no pierādījuma avota (Annas) ar pierādīšanas līdzekļa (liecības) palīdzību. Vai ar to ir pietiekoši, lai varētu spriest, ka Jānis ir nozadzis Annas maku? Šajā brīdī ir jāapskata pierādīšanas robežas (standarts). Tiesību doktrīnā, it īpaši ārvalstu, tiek nodalīti dažādi pierādīšanas standarti, vai precīzāk pierādīšanas robežas. Piemēram, tiek norādīti tādi pierādīšanas standarti kā saprātīgas aizdomas, iespējams pamats, pierādījuma pārsvars, skaidri un pārliecinoši pierādījumi, pāri saprātīgām šaubām.

Latvijas tiesību doktrīnā un procesuālajās tiesībās iepriekšminētie pierādīšanas standarti arī ir pazīstami ar kādu no minētajiem vai nedaudz atšķirīgiem nosaukumiem. No minētajiem pierādīšanas standartiem par zemāko pieņemts uzskatīt saprātīgu aizdomu standartu, bet par augstāko – pāri saprātīgām šaubām¹⁹. Administratīvo pārkāpumu procesā un kriminālprocesā pastāv visaugstākais pierādīšanas standarts – pāri saprātīgām šaubām²⁰, un šo un visus pārējos pierādīšanas standartus nosaka likums, nevis strīdus dalībnieki, pat ne tiesa vai tiesnesis²¹.

Pierādīšanas priekšmets un tā robežas (standarti) ir divi savstarpēji saistīti un savstarpēji atkarīgi jēdzieni, jo pirmais atspoguļo pierādīšanas mērķi, bet otrais – līdzekļus mērķu sasniegšanai²². Vispārinot pierādīšanas priekšmetu strīdā, var teikt, ka pierādīšanas priekšmets ir visi tie apstākļi, kādi ir norādīti, bet, ja kaut kādi apstākļi nav norādīti, tad tie nevar būt par pierādīšanas priekšmetu²³. Kā izvērtēt un noteikt, vai Annas sniegtā informācija par Jāņa pretlikumīgo rīcību stāv pāri saprātīgām šaubām? Vai ar to ir pietiekami, lai nospriestu, ka Jānis ir zaglis, jo ir paņēmis Annas maku? Un vai Annai tas ir jāpierāda? Šajā brīdī, būtu jārisina jautājums par pierādīšanas pienākumu. Romiešu tiesībās – pierāda tas, kas apgalvo, tomēr apskatāmajā piemērā, pierādīšanas pienākums piekrīt Annai. Pierādīšanas pienākums (lat. *onus probandi* – pierādīšanas nasta) ir noteikums jebkurā procesā, tai skaitā kriminālprocesā un administratīvā pārkāpuma procesā, saskaņā ar kuru procesa

dalībniekiem ir pienākums pamatot tādu apstākļu esamību, kuriem ir būtiska nozīme lietas izskatīšanā²⁴.

Pierādīšanas teorijā tiek nodalīti divi pierādīšanas nastas veidi: pārliecināšanas nasta un pierādījumu iesniegšanas nasta. Pārliecināšanas nasta ir tiesas pārliecināšana par lietā nozīmīgu faktu patiesumu vai pietiekamu iespējamību, kas tiek īstenota, pamatojoties uz visiem lietā esošajiem pierādījumiem un nepieciešamajās pierādīšanas standarta robežās. Savukārt pierādījumu iesniegšanas nasta tiek definēta kā pusei uzliekams pienākums iesniegt pietiekošus pierādījumus lietai, lai to varētu izspriest tiesa, skaidrojot, ka “pierādījumu iesniegšanas pienākums” ir nevis pienākums pierādīt strīdīgus faktus, bet gan izraisīt strīdus lietu²⁵.

Kriminālprocesā atšķiras ne tikai valsts un personas pilnvaru apjoms, bet arī būtiski atšķiras pieejamie resursi, tāpēc vainotajai personai ir tiesības aktīvi nesadarboties un nepalīdzēt atklāt noziedzīgus nodarījumus. Šādas tiesības kļūst vērtīgas un palīdz nodrošināt to, ka valsts patstāvīgi un efektīvi izpilda tai uzlikto pienākumu pierādīt personas vainu, kā arī tiesiski un pamatoti konstatēt personas vainu un nepārsniegt pilnvaru robežas. Personas vainīguma pierādīšana ir apsūdzības puses pienākums²⁶. Mūsu situācijā, kad vienkāršības pēc Anna iemieso arī valsts funkcijas, redzams, ka viennozīmīgi un nepārprotami Jāņa vaina jāpierāda Annai.

Praksē vērojami prettiesiski mēģinājumi pārliecināšanas pienākumu uz aizdomās turētājiem vai apsūdzētajiem beidzas ar viņiem nelabvēlīgiem izmeklētāja vai tiesas lēmumiem (lūguma noraidīšana, pat lietas izbeigšana, notiesājošs spriedums, lēmums par sūdzības par spriedumu noraidīšanu), kas tiek motivēti ar to, ka apsūdzētais vai viņa aizstāvis nav iesnieguši pārliecinājošus pierādījumus par nevainīgumu. Ir jāatceras arī, ka jāpierāda ne tikai apstākļi, kas pierāda vainu²⁷. Tātad, uz Annu gulstas pierādījumu nasta un jāpierāda vaina, bet Jānim nav jāpierāda savs nevainīgums. Šādu privilģētu tiesību Jānim nodrošina Latvijas Republikas Satversmes 92. pants, kurā noteikts, ka ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Vienlaicīgi šī augstā norma uzliek pierādīšanas pienākumu tai strīdus pusei, kura apgalvo, ka otra ir veikusi pretlikumīgu darbību. Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajā teikumā nostiprinātā nevainīguma prezumpcija ir viens no tiesiskas valsts pamatprincipiem.

Līdz šim Latvijas Republikas Satversmes tiesa nevainīguma prezumpciju vērtējusi kā tiesību uz taisnīgu tiesu elementu krimināllietās un administratīvo pārkāpumu lietās. Lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību nevainīguma prezumpcijas principam, Satversmes tiesa visupirms noskaidro, vai apstrīdētās normas reglamentē tādu tiesību jomu, uz kuru attiecināma nevainīguma prezumpcija, vērtējot: konkrētā nodarījuma kvalifikāciju, to saistot ar krimināltiesībām; nodarījuma raksturu un smagumu; attiecīgajai personai par nodarījumu draudošā soda bardzību²⁸.

Nevainīguma prezumpcijas princips ir noteikts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas²⁹ 47. un 48. pantā, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā³⁰ un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pantā,³¹ Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 11. pantā³², Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā. Nevainīguma prezumpcija ir juridiskais pieņēmums, ka persona nav vainīga līdz netiek pierādīts pretējais, un šis juridiskais pieņēmums nostiprināts kā vispārējs tiesību princips.

Kas tad ir prezumpcija tiesībās? Prezumpcija – *juridiskā prezumpcija (lat. praesumptio iuris)* pazīstama jau romiešu tiesībās, kur tā pastāvēja kā ideāla shēma, modelis, t. i., juridisko faktu juridiska konstrukcija, ko paredz atbilstošas tiesību normas, kur tiek atzīti par patiesiem apgalvojumi kā pierādīti fakti. Prezumpcija ir īpaša juridiska konstrukcija, kura ir tuvu virtuālajai realitātei. Prezumpcija ir ticams apgalvojums, līdz tiek pierādīts pretējais³³. No iepriekš teiktā izriet, ka nevainīguma prezumpcija ir ticams apgalvojums, ka persona nav vainīga līdz netiek pāri saprātīgām šaubām pierādīts pretējais. Mūsu piemērā Annai ir jāpierāda, ka, izslēdzot saprātīgas šaubas, var apgalvot un pierādīt, ka Jānis ir nozadzis maku. Tā kā jebkurš strīda izšķīrums ir tikai varbūtības (iespējamības) novērtējums, jo pierādāmais ir jāskaidro ar iespējamo, līdz ar to pierādīšana ir tikai apzīmējums noteikta līmeņa iespējamībai, tam, ka specifiskais fakts vai stāvoklis eksistē³⁴. Ja Jānis neatzīstas maka nozagšanā, juridiskais fakts ir, ka maks ir nozagts, bet to nav izdarījis Jānis. Pieņemot, ka Jānis izmanto jau minēto nevainīguma prezumpcijas principu un tiesību neliecināt pret sevi, un atceroties, ka Jānim savs nevainīgums nav jāpierāda, strīda izšķīrums ir, ka Jānis nav pārkāpis Annas mantiskās intereses un nav radījis nekādu kaitējumu. Vai tāds strīda izšķīrums ir taisnīgs? Anna noteikti iebildīs. Varbūt uzlikt pienākumu Jānim pierādīt savu nevainīgumu, un, vai Jāņa tiesības ir

absolūtas? Latvijas Republikas Satversme tieši neparedz gadījumus, kuros tiesības uz taisnīgu tiesu varētu ierobežot, tomēr šīs tiesības nevar uzskatīt par absolūtām³⁵.

Latvijas Republikas Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas ir interpretējamas sistēmiski. Pieņēmums, ka konkrētām pamattiesībām vispār nevarētu noteikt ierobežojumus, nonāktu pretrunā gan ar Latvijas Republikas Satversmē garantētajām citu personu pamattiesībām, gan arī ar citām Satversmes normām³⁶. Piemēram, tiesības uz pieeju tiesai var ierobežot, bet ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai:

- 1) tas ir noteikts ar likumu;
- 2) tam ir leģitīms mērķis;
- 3) tas ir samērīgs³⁷.

Secināms, ka pastāv zināmi apstākļi, kad šādas tiesības ir ierobežojamas.

Preteji nevainīguma prezumpcijai, fakta legālā prezumpcija pierādīšanas nastu pārliek uz iespējami vainīgo personu. Legālās prezumpcijas kā jebkura juridiskā pieņēmuma pamatā ir varbūtība, nevis patiesība³⁸, un kā jau procesuālai prezumpcijai mērķis ir norādīt uz pusi, kurai uzlikta pierādīšanas nasta³⁹.

Apskatot citus juridisko pieņēmumu pielietošanas gadījumus, kā, piemēram, karteļa pārkāpumus, ir nostiprināts pieņēmums, ka, konkurentiem fiksējot cenas, ir radīts kaitējums, un atbildētājam ir jāsniedz pierādījumi, lai atspēkotu šādu pieņēmumu⁴⁰, vai arī, Paziņošanas likuma⁴¹ norma nosaka dokumenta saņemšanas prezumpciju, ka dokuments, kas paziņots kā ierakstīts pasta sūtījums, ir paziņots septītajā dienā pēc tā nodošanas pastā. Šo prezumpciju adresāts var atspēkot, norādot objektīvus iemeslus, kas bijuši par šķērslī dokumenta saņemšanai. Dokumenta paziņošanā spēkā ir adresāta līdzdarbības princips. Tas nozīmē, ka pašam adresātam ir pienākums līdzdarboties dokumentu apritē, piemēram, nodrošinot faktisku sasniedzamību norādītajā adresē, rūpējoties par savas pasta kastītes kārtību, rūpējoties par dokumentu saņemošo personālu. Līdzdarbības pienākuma neizpildīšanas gadījumā adresāts, iespējams, var izvairīties no dokumenta faktiskas saņemšanas, bet nevar izvairīties no dokumenta saņemšanas tiesiskā nozīmē (Paziņošanas likuma 8. panta trešā daļa un 3. panta piektā daļa)⁴². Šajā gadījumā adresāts nesaņem sūtījumu, bet juridiskais apgalvojums jeb strīda izšķirums ir tāds, ka persona šo sūtījumu ir saņēmusi, līdzīgi kā

gadījumā ar Annu, kad nevar pierādīt, ka maku nozadzis Jānis, kaut patiesībā tā ir, bet juridiskās sekas izriet no strīda juridiskā izšķiruma, proti, nav pāri saprātīgām šaubām pierādāms apgalvojums, ka Jānis ir nozadzis maku.

Arī fakta legālā prezumpcija nav absolūta. Tās apšaubīšanas kritēriji ir saprātīgu šaubu radīšana par skatāmajiem apstākļiem, ievērojot samērīgumu fakta legālās prezumpcijas apjomā un saglabājot efektīvas aizstāvības tiesības un nevainīguma prezumpciju⁴³.

Fakta legālās prezumpcijas nostiprināšanā tiesību normās un piemērošanā jāievēro samērīguma princips un nevainīguma prezumpcija, kā arī jāparedz efektīvas iespējas fakta legālo prezumpciju atspēkot. Fakta legālā prezumpcija nedrīkst pārtapt vainas prezumpcijā. Ja privātpersona apšaubā likumā prezumētu faktu, tai jābūt iespējai paust pamatotas šaubas par šādas prezumpcijas atbilstību īstenībai un pierādīt pretējo. Turklāt, lai fakta legālo prezumpciju vispār varētu piemērot, valstij vispirms ir jāpierāda personas *prima facie* (*latv. – pirmajā mirklī*) saistība ar pārkāpumu⁴⁴. Tādējādi, reducējot augstāk minēto uz autora piedāvāto vienkāršoto un vispārināto piemēru, apstākļos ja Jānis, iespējams, būtu iegādājies kādu mantu un apstākļos, ka viņam iepriekš šādu līdzekļu nav bijis, un Annas makā tieši tādi līdzekļi ir atradušies, tad Jānim varētu uzlikt pienākumu pierādīt līdzekļu rašanās avotu. Tādā gadījumā Jānim būtu savu līdzekļu izcelsmes pierādīšanas nasta, neskatoties uz nevainīguma prezumpciju un tās principu ievērošanu. Šādā vienkāršā un vispār saprotamā piemērā redzams, ka pierādīšanas nasta var tikt pārcelta no vienas strīda puses otrai, lai strīda risināšana un izšķiršana būtu taisnīga. Autors vienkāršojis pētījumā aprakstīto izdomāto piemēru, apzinoties, ka juridisko normu un principu mijiedarbība ir daudz sarežģītāks process, it sevišķi starpdisciplināru strīdu jomās.

Secinājumi

Pētot juridisko pieņēmumu jēdzienu un būtību, var secināt, ka:

1. Juridiskais pieņēmums procesuālajās tiesībās tiek izmantots kā pierādījumu “aizstājējs”, aizpildot pierādījumu “robus” strīdu izšķiršanā.
2. Juridiska strīda izšķirējs nevar noskaidrot un nenoskaidro patiesību, bet nonāk pie juridiska slēdziena, izvērtējot

- pierādījumus, un, ja pierādījumu trūkst vai tie ir nepietiekami, piemēro juridiskos pieņēmumus.
3. Procesuālajās tiesībās juridiskā pieņēmuma pielietošanas gadījumā var tikt mainīta pierādīšanas nasta no vienas strīda puses uz otru.

Atsauces

- ¹ Cilvēktiesību tiesas lieta *Västberga Taxi Aktiebolag un Vulic pret Zviedriju*, pieteikuma numurs 36985/97, 2002. gada 23. jūlijs.
- ² Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. Publicēta: Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993, nr. 43. Pēdējie grozījumi 14.06.2016.
- ³ Vedins, I. Patiesība un taisnīgums. Latvijas Policijas akadēmijas raksti 7. – Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000., 15. lpp.
- ⁴ Vedins, I. Zinātne un patiesība. 18.2. sadaļa „Izziņa un patiesība”. – Rīga, 2008.
- ⁵ Vedins, I. Patiesība un taisnīgums. /g. r. A. Kavalieris. Latvijas Policijas akadēmijas raksti 7.– Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000., 16. lpp.
- ⁶ Turpat, 34. lpp
- ⁷ Jakubaņecs, V. Tiesības sabiedrībā. – Rīga: “P & K” tipogrāfija, 1998., 6. lpp.
- ⁸ Liede, A. Latvijas PSR Kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. – Rīga, izdevniecība „Zvaigzne”, 1970., 212. lpp.
- ⁹ Strada-Rozenberga, K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga : Biznesa augstskola „Turība”, 2002., 114. lpp.
- ¹⁰ Turpat, 63. lpp.
- ¹¹ Сумбарова, М. Уголовный процесс Латвии. Краткий курс. Общие положения: учебное пособие. Рига: Jumi, 2012, 31. lpp.
- ¹² Ose, D. Pierādījumi un pierādīšana civilprocesā. Promocijas darbs. Rīga, 2013. Skatīts https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5139/23437-Daina_Ose_2013.pdf?sequence=1
- ¹³ Balodis, J. Nepatiesa liecība kā pretdarbība tiesai. Tieslietu ministrijas Vēstnesis. 19. gads. – Tieslietu ministrijas izdevums. A. Gulbja grāmatu spiestuve Rīgā, Ausekļa ielā 9, 1938., 415. lpp.
- ¹⁴ Briede, J. Pierādījumi administratīvo pārkāpumu lietās. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.4/2002, 53. lpp.
- ¹⁵ Turpat, 30. lpp.
- ¹⁶ Dombrovskis, R. Pierādījumu izpratne kriminālprocesā. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.1/2000, 43. lpp.
- ¹⁷ Jakubaņecs, V. Juridiski terminoloģiskā skaidrojošā vārdnīca. – Rīga: b.i., 1999., 81. lpp.
- ¹⁸ Liede, A. Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. – Rīga: Zvaigzne, 1970.

- ¹⁹ Jurkeviča, T., Šmits, K. Pierādīšanas pienākums: pierādīšanas standarta procesuālā izpratne. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.3/2017, 44. lpp.
- ²⁰ Turpat, 47. lpp.
- ²¹ Dzalbe, P. (2012. gada 9. septembris). *AT senators: Augstus pierādīšanas standartus kriminālprocesā noteic likums, nevis tiesa*. Retrieved aprīlis 24, 2018, skatīts <https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/at-senators-augstus-pieradisanas-standartus-kriminalprocesa-noteic-likums-nevis-tiesa-13966813>
- ²² Petrova, S. Pierādīšanas priekšmets nepilngadīgo lietās. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr. 4/2001, 23. lpp.
- ²³ Augstākās tiesas spriedums lietā. SKK-314/2010, A. S. (n.d.). Skatīts: aprīlis 24, 2018, from <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2010>
- ²⁴ Kūtris, G. Juridisko terminu vārdnīca. – Rīga: Nordik, 1998., 203. lpp.
- ²⁵ Radzeviča, D. (2014). Pierādīšanas standarts: “ārpus saprātīgām šaubām” un “saprātīgu šaubu radīšana”. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.2/2014, 34. lpp.
- ²⁶ Nesterova, I. Tiesību sevi neapsūdzēt pamatojums. Juridiskā zinātne, Nr.4/2013, 157. lpp.
- ²⁷ Sumbarova, M. Personā, pret kuru uzsākts kriminālprocess tiesiskais stāvoklis, pēc Latvijas Republikas Kriminālprocesa likuma. – Rīga: SIA “JUMI”, 2011., 67. lpp.
- ²⁸ Normas, kas paredz atbildību par juridiskas personas nokavētajiem nodokļu maksājumiem, atbilst Satversmei. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/normas-kas-paredz-atbildibu-par-juridiskas-personas-nokavetajiem-nodoklu-maksajumiem-atbilst-satversmei/>, 13.,14. punkts.
- ²⁹ Eiropas Savienības Pamattiesību harta (2012. gada 6. oktobris). Skatīts: 2018. gada 23. aprīlis no <http://eur-lex.europa.eu>: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
- ³⁰ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (1997. gada 13. jūnijs). Skatīts: 2018. gada 23. aprīlis, from www.likumi.lv: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>
- ³¹ ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (2003, aprīlis 23). Retrieved maijs 23, 2016, from www.likumi.lv: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>
- ³² ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācija (2013. gada 2. janvāris). Skatīts: 2018. gada 23. aprīlis, from <http://www.tiesibsargs.lv>: <http://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija/>
- ³³ Baikovs, A. Īpašās juridiskās konstrukcijas (aksiomas, prezumcijas, fikcijas un preferences) Latvijas civiltiesībās. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.2/3/2011, 175. lpp.
- ³⁴ Uglow, S. Evidence: Text and Materials. London: Sweet & Maxwell, citēts pēc: Strada-Rozenberga, K. (2002) Objektīvā patiesība vai subjektīvā

- pārlicība kā pierādīšanas standartu kritēriji kriminālprocesā (I). – Rīga: Likums un Tiesības, 4 sējums, Nr.31, 60.-61. lpp.
- ³⁵ Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-16-01, 7.1. punkts.
- ³⁶ Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03, secinājumu daļas 2. punkts.
- ³⁷ Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punkts, http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2010-01-01_Spriedums.pdf
- ³⁸ Kriviņš, A. Pierādīšanas nastas pārmešana un legālās prezumcija korupcijas ierobežošanas un apkarošanas kontekstā. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.3/2012, 36.-46. lpp.
- ³⁹ Baikovs, A. Īpašās juridiskās konstrukcijas (aksiomas, prezumcijas, fikcijas un preferences) Latvijas civiltiesībās. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.2/3/2011, 177. lpp.
- ⁴⁰ Konkurences tiesību apkārtraksts, <http://tgsbaltic.com/assets/Uploads/News/Competition-Newsletter-2015-02-16-LV-.pdf>
- ⁴¹ Paziņošanas likums, pieņemts 16.06.2010. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 30.06.2010. ar grozījumiem 01.03.2017.
- ⁴² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2015. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr.A420425413 SKA-848/2015.
- ⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 16. februāra lēmums lietā SKK 01-0095/06 (krimināllieta Nr.018100014030, <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2006/kd160206.doc>
- ⁴⁴ Satversmes Tiesas spriedums lietā Nr. 2012-15-01, http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2012-15-01_Spriedums.pdf

Аннотация

Данная статья представляет собой часть авторского диссертационного исследования о доказательствах в налоговом законодательстве. Автор приходит к выводу, что бремя доказывания, передаваемого или нет, может быть передано противоположной стороне в тех случаях, когда доказательства были заменены презумпцией. Автор рассматривает основания доказывания и взаимодействие правовой презумпции в области публичного права, в частности, в уголовном и процессуальном судопроизводстве. Автор рассматривает административные процедурные вопросы процессуальных нарушений в идентичном уголовном праве на основании вывода ЕСПЧ о том, что права административного правонарушения рассматриваются так же, как уголовные дела, в соответствии с теми же принципами и стандартами доказывания.

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes
Tehnoloģiju akadēmijas zinātniski teorētiskā žurnāla
“Administratīvā un Kriminālā Justīcija”
iesniegto rakstu noformēšanas noteikumi
(vadlīnijas rakstu autoriem)**

1. Raksti, kurus iesniedz publicēšanai zinātniski teorētiskajam žurnālam “Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, ir **problēmorientēti un satur zinātniskās pētniecības vai zinātniskās jaunrades elementu**, proti, tie risina kādu tiesību zinātnes problēmjautājumu un satur zinātniska rakstura novitāti. Iesniegtajam rakstam jābūt **oriģinālam**, t.i., tas nedrīkst būt iepriekš publicēts vai iesniegts publicēšanai citos zinātniskajos izdevumos. Raksts tiks anonīmi recenzēts. Recenzenti izvērtēs raksta satura atbilstību pētītajai tēmai, teksta zinātnisko kvalitāti un novitāti. Ja rakstu iesniedz studējošais, tas jāiesniedz kopā ar zinātniskā vadītāja recenziju.

2. Rakstu var iesniegt latviešu, angļu, vācu vai krievu valodā.

3. Iesniegtā raksta apjomam vajadzētu būt **ne mazākam par 0,5 autorloksnēm** (20 000 rakstu zīmes, ieskaitot atstarpes) un nevajadzētu pārsniegt **1 autorloksni** (40 000 rakstu zīmes, ieskaitot atstarpes).

Tekstam ir jābūt *Microsoft Word* formātā. Lapas izmērs – A4.

Lapas malas: kreisā mala – 2,5 cm, labā mala – 2 cm, augšējā un apakšējā mala – 2 cm.

Izmantojamais fonts – Times New Roman.

Starprindu intervāls – *Single*.

Atkāpe rindkopas sākumā (*Tab*) – 0.5 cm.

Atstarpes starp vārdiem un pēc pieturzīmēm liekamas tikai vienu reizi katrā gadījumā. Izņēmums – pēdiņas un iekavas, kur iekšpusē, tās atverot, kā arī abpus defisēm atstarpes nav jāliek.

4. Rakstā iekļaujamās sastāvdaļas:

- **raksta nosaukums** – burtu izmērs 14 pt, Caps Lock, **Bold**, centrēts. Raksta nosaukumam jābūt latviešu, angļu un krievu valodā;

- **ziņas par autoru (-iem):**

- a) zinātniskais grāds, akadēmiskais amats un profesionālā kvalifikācija – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
- b) autora vārds, uzvārds – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
- c) pārstāvētā institūcija un ieņemamais amats, studējošiem – augstskola, kuru pārstāv, studiju programmas nosaukums – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
- d) autora kontaktinformācija – tālrunis un e-pasta adrese.

- **anotācija angļu valodā**

Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt vismaz 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – (12 pt, Regular, Justify) zem virsraksta **Abstract** (12 pt, **Bold**, centrēts)

- **5 – 6 atslēgvārdi** angļu valodā (12 pt, Regular, Left) aiz nosaukuma **Keywords:** (12 pt, **Bold**, Align Left).

- **raksta pamatteksts** – raksta ievaddaļā norāda pētāmās juridiskās problēmas aktualitāti, raksta mērķi, uzdevumus, kā arī norāda izmantotās izpētes metodes; raksta nodaļas satur skaidru un loģisku, argumentētu satura izklāstu; secinājumu daļā skaidri formulē pētījuma galvenos rezultātus, secinājumus, priekšlikumus. – burtu izmērs 12 pt, Regular, Justify.

Nodaļu nosaukumiem (jā tādi ir) jābūt 12 pt, **Bold**, centrētiem.

Ja kādu teksta daļu vēlas izcelt, jāizmanto **Bold** vai *Italic*.

Visi zīmējumi, tabulas un citi netekstuālie objekti ir jāievieto *TextBox*. Tie ir jānumurē un jānorāda to nosaukumi – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**. Publicējamās tabulas, shēmas vai diagrammas jā sagatavo tā, lai melnbaltajā variantā atšķirtos stabiņi, sektori un

līnijas un tie būtu saprotami lasītājam.

Starp jebkurām divām raksta sastāvdaļām ir jābūt vienas rindas atstarpei;

- **atsauces** – jānumurē automātiski un jāievieto pēc raksta pamatteksta – 10 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Atsauces** – 14pt, **Bold**, centrēts;

- **anotācijas**: viena – obligāti angļu valodā (**ievietota pirms pamatteksta**), otrā – atšķirīgā no raksta pamatteksta valodā (latviešu, krievu, vācu). Ja raksts nav latviešu valodā, tad anotācijām jābūt angļu un latviešu valodā. Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt vismaz 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – 12 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Anotācija, Аннотация vai Annotation** (attiecīgajā valodā) – 14pt, **Bold**, centrēts.

5. Raksts iesniedzams elektroniskā formātā, to ievietojot žurnāla elektroniskās publicēšanas vietnē, veicot reģistrēšanos sadaļā informācija autoriem:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Ja nepieciešams tehniskais atbalsts saistībā ar raksta ievietošanu, lūdzam sazināties:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālruņa nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

**Baltic International Academy and Rezekne Academy
of Technologies Scientific-Theoretical Journal
“Administrative and Criminal Justice” Submission of
Manuscripts**

Instructions for Authors

1. Papers that are submitted for publication to the scientific-theoretical journal *Administrative and Criminal Justice* **must be problem-oriented and must contain an element of scientific research or scientific creativity**. Papers must address problematic issues in legal issues. They also should represent scientific novelty. Papers must be **original**, namely, they could not be previously published or be under review at any other scientific journal. Papers are blindly peer reviewed. Reviewers are asked to comment on correspondence between the content of the paper and the researched subject as well as scientific quality and novelty of the paper. If a paper is submitted by a student, it must be accompanied by comments of the student's scientific advisor.

2. The Journal accepts papers in the following languages – Latvian, English, German or Russian.

3. The length of a submitted paper must be between 20,000 and 40,000 characters including spaces. It must be written in Times New Roman and must be saved as a *Microsoft Word* document. The page size must be A4. Page margins must be as follows: the left margin must be 2,5cm, right margin 2cm, top and bottom margins 2cm each. All text must be single spaced. Paragraph indent (*Tab*) must be 0.5 cm. Authors must use a single space between words and after punctuation marks, the exception being quotation marks and parentheses which do not require single spacing.

4. A submitted paper must contain:

- **The paper title**, written in Times New Roman 14 points, Caps

Lock, **Bold**, Centred, must be translated into the languages in which the abstracts were written.

- **Information about the author/s:**

- a) The scientific, academic or professional degree must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
- b) The author's first name and surname must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, **Bold**, aligned to the left margin of the page.
- c) The author's affiliation and academic/professional post, the higher education institution and academic/professional program in which a student is enrolled must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
- d) The author must include his/her contact information, which should be either a telephone number or e-mail address

- **Abstract** in English. Abstracts must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 12 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 14 points, **Bold**, centred.

- **Keywords:** 5 to 6 words characterizing ideas and topics of paper.

- **The body of the paper.** The introduction of a submitted paper must contain information on the following issues: topicality of the researched legal issue, aim, objectives as well as research methods. Sections of the paper should contain clear and logical paper outline, based on arguments. The conclusion section should clearly state the main research results, conclusions and suggestions/proposals. The font size of sections must be 12 points, Regular, Justify.

Section titles, if at all, must be written in font size 12 points, **Bold**, Centered.

If any part of a submitted paper needs an emphasis, it should be delivered by using **Bold** or *Italic*.

All figures, tables and other non-textual objects must be placed into *TextBox*. They must be enumerated and entitled with the font

size 12 points, *Italic*, **Bold**. Published tables, figures and diagrams should be designed in such a way that the white and black version can differentiate between columns, sectors and lines, thus, facilitating readers' comprehension of the presented information.

Any two sections of a submitted paper must be separated by one row space.

- **References** must be enumerated automatically and must be placed at the end of the body of the paper. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the *References* title, using 14 points, **Bold**, centred.

- **Second Abstract**: – in different language from used for submitted paper (Latvian, Russian, German). If paper hasn't written in Latvian then **Abstract** should be in English and Latvian.

Abstract must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 12 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 14 points, **Bold**, centred.

5. Papers must be submitted electronically, by posting them on website after registration:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

If technical support is needed with regards to posting papers on website please contact:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālruņa nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

Правила оформления статей научно-теоретического журнала Балтийской Международной академии и Резекненской Технологической академии „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”

1. Статьи, представленные для публикации в научно-теоретическом журнале „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” („Administrative and Criminal Justice”), являются **проблемно-ориентированными и содержат научные исследования или творческий элемент**, то есть решают научные проблемы правоповедения и содержат научную новизну. Представленные статьи должны быть оригинальными, то есть не должны быть ранее опубликованы или представлены для публикации в других научных изданиях. Рецензирование осуществляется анонимно двумя рецензентами. Рецензенты оценивают соответствие содержания статьи заявленной теме, научное качество и новизну. Если статью представляет магистрант или докторант, то необходимо представить также рецензию научного руководителя.

2. Статьи могут быть представлены на латышском, английском, немецком или русском языках.

3. Объем представленной статьи должен быть **не менее 0,5 авторского листа** (20 000 знаков, включая пробелы) и не должен превышать **1 авторский лист** (40 000 знаков, включая пробелы).

Текст должен быть в формате Microsoft Word. Размер страницы – А4.

Поля страницы: левое – 2,5 см, правое – 2 см, верхнее и нижнее – 2 см.

Основной шрифт – Times New Roman.

Междустрочный интервал – одинарный (*Single*).

Красная строка в начале абзаца (*Tab*) – 0.5 см.

Пробелы между словами и после знаков препинания ставятся только один раз в каждом конкретном случае.

4. Основные данные о статье:

- **название статьи** – размер шрифта 14 пт, Caps Lock, полужирный шрифт (**Bold**). Название статьи должно быть на английском, русском, латышском языках;

- **сведения об авторе (-ах)** не менее, чем на двух языках, один из которых – обязательно английский:

а) ученая степень – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

б) имя, фамилия автора – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по левой стороне;

в) представляемое место работы и занимаемая должность, для магистрантов и докторантов – вуз и название учебной программы – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

г) контактные данные автора (-ов) – номер телефона и адрес электронной почты.

- **аннотации** – на двух языках, один из которых – обязательно английский, второй – в зависимости от языка основного текста статьи (латышский, русский, немецкий). Если основной текст статьи **не на** латышском языке, то аннотации должны быть на английском и латышском языках.

В аннотации необходимо указать цель статьи, сформулировать исследуемую проблему, продемонстрировать новизну и представить основные выводы. Объем аннотации должен составлять 1000 знаков (включая пробелы) – 12 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком на соответствующем языке (**Anotācija, Abstract, Annotation** или **Аннотация**) – 14 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

- **5 – 6 ключевых слов на английском языке.**

Основной текст статьи должен включать вводную и описательную часть:

- **во вводной части статьи** следует обосновать актуальность изучаемой юридической проблемы, указать цели и задачи статьи, объект исследования, а также использованные методы исследования;

- **описательная часть статьи (разделы статьи)** содержит четкое и логичное, аргументированное изложение содержания статьи.

Названия разделов статьи (если таковые имеются) должны быть 12 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

Заключительная часть статьи четко формулирует основные результаты исследования, выводы, предложения – размер шрифта 12 пт, выравнивание текста по ширине (Justify).

Чтобы выделить часть текста, используйте полужирный шрифт (**Bold**) или курсив (*Italic*).

Все рисунки, таблицы и другие нетекстовые объекты помещаются в *TextBox*. Их необходимо пронумеровать и указать названия – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**). Публикуемые таблицы, графики, диаграммы необходимо подготовить таким образом, чтобы в черно-белом варианте столбцы, секторы и линии различались и были бы понятны читателю.

Между любыми двумя составными частями статьи должен быть интервал – 1 строка.

Сноски нумеруются **автоматически** (концевые автоматические сноски) и помещаются после основного текста статьи – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком **Сноски** – 14 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

5. Статью следует представить в электронном виде, разместив на электронном сайте журнала и осуществив регистрацию в разделе „Информация для авторов”:
<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>
<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Если необходима техническая поддержка, просим обращаться:

Гундега Бериня (*Gundega Bēriņa*):

gundega.berina@rta.lv

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497